

Suomen rannikkostrategia

Arviointiosa

LUONNON-
VARAT

SUOMEN YMPÄRISTÖ 10 | 2006

Suomen rannikkostrategia

Arviointiosa

Helsinki 2006

YMPÄRISTÖMINISTERIÖ

YMPÄRISTÖMINISTERIÖ
MILJÖMINISTERIET
MINISTRY OF THE ENVIRONMENT

SUOMEN YMPÄRISTÖ 10 | 2006
Ympäristöministeriö
Alueidenkäytön osasto

Taitto: Ainoliisa Miettinen
Kansikuva: Hannua Vallas/Kuvaario

Julkaisu on saatavana myös internetistä:
www.ymparisto.fi/julkaisut

Edita Prima Oy, Helsinki 2006

ISBN 952-11-2236-6 (nid.)
ISBN 952-11-2237-4 (PDF)
ISSN 1238-7312 (pain.)
ISSN 1796-1637 (verkkokoj.)

Painotuote

ESIPUHE

Euroopan parlamentti ja neuvosto antoivat vuonna 2002 rannikkoalueiden yhden­nettyä käyttöä ja hoitoa (Integrated Coastal Zone Management, ICZM) koskevan yhteisen suosituksen, jolla linjataan rannikkoalueiden käytön ohjausta ja sen kehittä­mistarpeita yhtenäisesti koko unionia koskien. Suosituksessa jäsenvaltioita kannus­tetaan rannikon käyttö- ja hoitotoimenpiteiden parantamiseen ja yhtenäistämiseen, omaksumaan kestävää hoitoa ja käyttöä tukevat periaatteet ja lähestymistavat sekä laatimaan näiden pohjalta rannikkoaluetta koskeva strategia. Jäsenmaiden tulee ra­portoida suosituksen täytäntöönpanon etenemisestä EU:n komissiolle helmikuussa 2006.

Suomessa suosituksen toteuttamisesta on vastannut ympäristöministeriö. Sen johdolla on laadittu suosituksen mukainen rannikkostrategia yhteistyössä muiden asianomaisten tahojen kanssa. Ympäristöministeriö asetti strategian laadinnassa tar­vittavaa yhteistyötä varten yhteistyöryhmän ajalle 13.4.2004 – 31.12.2005. Siinä olivat edustettuina kauppa- ja teollisuusministeriö, maa- ja metsätalousministeriö, liikenne- ja viestintäministeriö, opetusministeriö, puolustusministeriö, sisäasiainministeriö, työministeriö, ympäristöministeriö, Metsähallitus, Museovirasto, Lounais-Suomen ympäristökeskus, Pohjanmaan TE-keskus, Suomen Kuntaliitto, Iniön kunta, Pohjan­maan liitto, Itä-Uudenmaan liitto, Ahvenanmaan maakuntahallitus, Turun yliopisto, Maataloustuottajain keskusliitto, Suomen Ammattikalastajaliitto, Suomen Kalankas­vattajaliitto, Suomen Luonnonsuojeluliitto ja Uudenmaan virkistysalueyhdistys.

Lisäksi yhteistyöryhmään kuului pysyviä asiantuntijoita ympäristöministeriöstä ja Suomen ympäristökeskuksesta. Yhteistyöryhmän puheenjohtajana toimi ympäris­töministeriön alueidenkäytön osaston ylijohtaja Pekka Kangas, varapuheenjohtajana aluesuunnitteluneuvos Ulla Koski sekä sihteereinä neuvotteleva virkamies Tiina Tihlman ja suunnittelija Johanna Hanhijärvi.

Käsillä oleva arviointiraportti on valmistunut rannikkostrategian taustaselvityk­senä osana laajempaa arviointivaihetta, jonka tehtävänä on ollut antaa suuntaviivoja strategian laadinnalle. Raportti käsittelee rannikkoalueen ajankohtaisia haasteita, keskeisiä toimijoita ja rannikon kannalta merkityksellistä lainsäädäntöä sekä muuta ohjausta yhden­netyn käytön ja hoidon näkökulmasta. Arviointiraportti on laadittu ympäristöministeriössä yhteistyössä Suomen ympäristökeskuksen kanssa.

Arvioinnin jälkeen laadittu rannikkostrategia julkaistaan erillisinä raporttina. Ar­viointi ja strategian laatiminen toteuttavat osaltaan EU:n parlamentin ja neuvoston rannikkoalueiden yhden­nettyä käyttöä ja hoitoa koskevaa suositusta.

Ylijohtaja Pekka Kangas

SISÄLLYS

Esipuhe	1
I Johdanto	7
Osa I Rannikon tila, käyttö ja hoito Suomessa	
2 Suomen rannikon luonnonympäristö ja kulttuuriperintö	8
2.1 Itämeri – pohjoinen murtovesiallas.....	8
2.2 Suomen rannikon luonnonolot.....	9
2.3 Itämeren kuormitus ja uhat.....	10
2.4 Rannikon kulttuuriympäristö.....	13
3 Rannikkoalueen käyttö ja hoito	15
3.1 Omistusoikeudet rannikkoalueella.....	15
3.2 Alue- ja yhdyskuntarakenne.....	16
3.2.1 Väestö ja vapaa-ajan asuminen.....	16
3.2.2 Julkiset palvelut.....	17
3.2.3 Tekninen huolto.....	17
3.2.4 Liikenneverkot.....	19
3.2.5 Tietoliikenne.....	23
3.2.6 Rannikkoalueen erityiskäyttö.....	23
3.3 Alueiden käytön ja hoidon ohjaus.....	25
3.3.1 Alueiden käytön suunnittelu.....	25
3.3.2 Kulttuuriympäristöjen hoito.....	28
3.3.3 Luonnonsuojelu.....	30
3.3.4 Ympäristönsuojelu.....	34
3.3.5 Rannikkoalueiden ympäristötutkimus ja koulutus.....	38
3.3.6 Alueiden kehittäminen.....	39
3.4 Elinkeinot.....	42
3.4.1 Teollisuus.....	42
3.4.2 Kalastus.....	43
3.4.3 Vesiviljely.....	46
3.4.4 Maatalous.....	47
3.4.5 Metsätalous.....	49
3.4.6 Kaivostoiminta ja maa-ainesten otto.....	51
3.4.7 Matkailu.....	53
3.5 Luonnon virkistyskäyttö.....	55
3.5.1 Luonnossa liikkuminen.....	55
3.5.2 Metsästys ja vapaa-ajan kalastus.....	57

Osa II Ohjaukset ICZM-suosituksen valossa

4 Suosituksen tavoitteet ja sisältö	60
4.1 Strateginen ja ekosysteeminen lähestymistapa.....	60
4.2 Yhdennetyn käytön ja hoidon periaatteet.....	60
5 Rannikkoalueiden yhdennetyn käytön ja hoidon näkökulma kansallisessa ohjauksessa	63
5.1 Strateginen ote rannikkoalueiden ohjauksessa	63
5.2 Toiminnan yhteensovittaminen.....	65
5.3 Osallistumismahdollisuudet	67
5.4 Virkistysmahdollisuudet.....	68
5.5 Rannikkoympäristön suojelu	69
5.6 Rannikkoluonnon suojelu.....	71
5.7 Rannikkoa koskevan tiedon saatavuus.....	72
6 Rannikkoalueiden käytön ja hoidon ohjauksen haasteita	74
Säädösluettelo.....	76
II-osassa käytettyä kirjallisuutta	78
Kuvailulehdet	80

1 Johdanto

Yhdennetyn käytön ja hoidon tarkoituksena on koota yhteen rannikkoalueiden käyttö- ja hoitotoimenpiteiden kannalta olennaiset toimijat ja ohjauskeinot. Viime kädessä tavoitteena on rannikkoalueiden kestäväen käytön edistäminen sekä käytön ja hoidon johdonmukaisuus kansallisissa, alueellisissa ja paikallisissa toimenpiteissä. Viranomaisten ohella yhteistyöhön pyritään saamaan mukaan myös muut kiinnostuneet tahot, kuten paikalliset asukkaat, rannikkoalueiden järjestöt ja yritykset.

ICZM-suosituksen mukaan strategian laatiminen edellyttää jäsenvaltioissa yleispiirteistä arviointia siitä, mitkä tärkeimmät toimintatavat vaikuttavat rannikkoalueiden käyttöön. Arvioinnin olisi katettava kaikki hallinnon tasot ja siinä olisi käsiteltävä muun muassa kalastusta ja vesiviljelyä, liikennettä, energiaa, luonnonvarojen hallintaa, lajien ja luontotyyppien suojelua, kulttuuriperintöä, työllisyyttä, aluekehitystä maaseutu- ja kaupunkialueilla, matkailu ja virkistyskäyttöä, teollisuutta ja kaivannaistoimintaa, jätehuoltoa, maataloutta ja koulutusta; tarkasteltava kansalaisten, valtioista riippumattomien järjestöjen ja liike-elämän intressejä, osallisuutta ja näkemymiä; määriteltävä asiaankuuluvat alueidenväliset järjestöt ja yhteistyörakenteet; sekä arvioitava sovellettavia politiikan ja lainsäädännön toimenpiteitä.

Tässä arviointiraportissa rannikkoalueen tilaa, lainsäädäntöä ja keskeisiä toimijoita tarkastellaan suosituksessa annetuista lähtökohdista. Raportin aluksi luvussa kaksi kuvataan Suomen rannikkoympäristöä, sen erityispiirteitä ja Itämeren tilassa tapahtuneita muutoksia. Raportin kolmas luku käsittelee rannikkoalueen käyttöä ja hoitoa sekä ohjauksen keinoja sektoreittain alue- ja yhdyskuntarakenteen, alueiden käytön ja hoidon ohjauksen, elinkeinojen sekä virkistyskäytön osalta. Siinä käsitellään keskeisiä toimijoita ja ohjauskeinoja sekä luodaan katsaus kehitysnäkymiin.

Luvussa neljä tarkastellaan lopputulemana rannikkoalueiden käytön ja hoidon ohjauskeinoja suosituksessa esiteltyjen periaatteiden ja strategisen lähestymistavan valossa. Luku tarjoaa tiiviin arvioinnin rannikkoa koskevan ohjauksen haasteista sekä siitä, minkä tyyppisiä ohjauskeinoja juuri rannikkoalueiden yhdennetyn käytön ja hoidon toteuttamiseksi on käytettävissä. Välineiden lukuisuudesta johtuen tarkastelu ei ole tyhjentävä vaan esimerkinomainen. Raportin alkuosassa esiteltyjä ohjauskeinoja ja käytäntöjä on nostettu esiin priorisoidusti ja erityisesti siitä näkökulmasta, minkä tyyppiset lainsäädäntöön perustuvat välineet toimivat yhdensuuntaisesti suosituksen tavoitteisiin nähden.

2 Suomen rannikon luonnonympäristö ja kulttuuriperintö

2.1

Itämeri – pohjoinen murtovesiallas

Itämeri on pinta-alaltaan maailman laajin ja tilavuudeltaan maailman toiseksi laajin murtovesialue. Sen valuma-alue on 1 700 000 km² eli neljä kertaa itse vesiallasta suurempi. Itämeren valuma-alueella asuu noin 85 miljoonaa ihmistä, ja sitä ympäröi 9 eri valtiota. Pohjoisesta sijainnista ja viileästä ilmastosta johtuen Itämeri jäätyy osittain talvisin. Pohjanlahti on jään peitossa keskimäärin 4–6 kuukautta ja Suomenlahti 2–4 kuukautta vuodesta. Hyvin kylminä talvina Itämeri voi jäätyä kokonaan. Valuma-alueen pohjoisosat ulottuvat Napapiirin pohjoispuolelle ja ne ovat metsäisiä ja harvaan asuttuja. Tiheään asutut ja voimakkaasti teollistuneet eteläosat kuuluvat Keski-Euroopan lauhkeaan ilmastovyöhykkeeseen, mistä johtuen ympäristöolosuhteet ja vuodenaikaisvaihtelut Itämeren eri osissa ovat suuria. Kasvukauden pituus on Perämerellä vain 4–5 kuukautta, kun se Tanskan salmissa on noin 8–9 kuukautta.

Itämereen laskee 250 jokea, joista virtaamaltaan suurimmat ovat Suomenlahteen laskeva Neva ja pääaltaaseen virtaava Veiksel (Vistula). Suomen joista suurin on Perämereen laskeva Kemijoki. Kaksi kolmasosaa Itämeren altaaseen tulevasta vedestä on makeaa jokien kuljettamaa vettä ja kolmannes suolaista Tanskan salmien kautta Pohjanmerestä virtaavaa valtamerivettä. Itämeren vesi on näin ollen vähäsuolaista murtovetttä, mistä johtuen Itämeri muistuttaakin ominaisuuksiltaan monin tavoin jokisuistoa.

Veden suolaisuus ja lämpötila vaihtelevat Itämeren eri osissa pohjois–etelä -suunnassa ja lisäksi vesi on kerroksellista. Pintakerroksen suolapitoisuus vaihtelee Itämeressä Tanskan salmien noin 20 promillesta Saaristomerellä 6–7 promilleen ja Suomenlahden ja Perämeren perukoiden 3–4 promilleen. Kaikki merkittävä planktonitoiminta tapahtuu pintakerroksessa, joka keväisin lämpiää noin 20 metrin syvyyteen asti. Veden pintakerroksen ja syvien vesikerrosten sekoittuminen on heikkoa. Itämeren pääaltaan syvänteiden pohjakerroksissa vallitsevat usein hapettomat olosuhteet.

Muista meristä poiketen Itämeri sijaitsee kokonaan yhdellä mannerlaatalla, mistä johtuen sen keskisyvyys on vain 55 metriä. Pohjan epätasaisuuden vuoksi Itämeressä ei ole voimakkaita merivirtoja. Mataluuden ja pienen vesimäärän vuoksi Itämeressä ei myöskään esiinny mainittavaa vuorovesi-ilmiötä. Sen sijaan pitkään puhaltavat tuulet yhdessä tietynlaisten ilmasto-olosuhteiden kanssa voivat nostaa vedenkorkeutta jopa parilla metrillä. Veden pintavirtaukset Itämeressä suuntautuvat vastapäivään. Suomenlahdella veden sisäänvirtaus kulkee Viron ja ulosvirtaus Suomen rannikkoja pitkin. Vallitsevan pintavirtauksen myötä muun muassa Nevan ravinteikkaat vedet kulkeutuvat Suomenlahdella Suomen rannikolle.

Itämeressä elää sekä suolaisen että makean veden lajeja, joiden levinneisyyden kannalta suolaisuuden vaihtelu on merkittävä tekijä. Makean veden lajeja ovat esi-

merkiksi hauki ja ahven, suolaisen veden turska ja silli. Monet näistä elävät äärirajoilla ja ovat tästä syystä pienikokoisia; esimerkkinä voidaan mainita sillin sukulainen silakka. Itämeressä elää myös monia jääne- eli reliktilajeja, jotka ovat peräisin Pohjoiselta Jäämereltä ja jääkauden aikaisista järvistä. Lisäksi Itämereen ja sen rannikkoalueille on viimeisten sadan vuoden aikana erityisesti liikenteen lisääntymisen myötä levinnyt useita vierasperäisiä lajeja, joiden vaikutukset ekosysteemeihin voivat olla arvaamattomia ja vaikeasti ennustettavia.

2.2

Suomen rannikon luonnonolot

Suomen maa-ala on kohonnut hidastuvalla vauhdilla mannerjäätikön vetäytyttyä. Suomenlahden alueella kohoaminen on nykyisin noin 2 millimetriä vuodessa. Voimakkaimmin maa nousee Merenkurkun ympäristössä, noin 8 millimetriä vuodessa. Seurauksena on rantaviivan ja kasvillisuusvyöhykkeiden siirtyminen sekä merenlahtien kuroutuminen tai kuivuminen. Kohoamisen myötä myös kareja, luotoja ja saaria paljastuu merestä. Maan kohotessa myös kasvillisuusvyöhykkeet siirtyvät. Aluksi merestä kohoavan maan valtaavat erilaiset pioneerilajit. Vähitellen sisämaahan päin siirryttäessä kasvillisuus runsastuu ja muuttuu pensaikosta metsäksi.

Pääosa Suomen maa-alasta on alle 200 metrin korkeudella merenpinnasta. Rannikoita reunustaa alle 100 metrin korkeuteen jäävä ja 40–80 kilometriä leveä rannikkolanankovyöhyke. Alavinta rannikko on Pohjanlahdella.

Saaristo ja rantaviivan rikkonaisuus ovat Suomen rannikon erityispiirteitä. Suomessa on kymmenenneksi eniten meren rantaviivaa maailman kaikista maista, ja 85 % rantaviivasta on saaria. Rannikon suora pituus on vain noin 1 100 kilometriä, mutta niemet, lahdet ja saaret mukaan luettuna noin 46 000 kilometriä. Rannikkovyöhykkeeksi kutsutaan meren ja mantereen vaihettumavyöhykettä, johon kuuluu meri- ja manneralueita rantaviivan molemmin puolin mukaan luettuna myös rannikkoa reunustavat saaret. Suomen rannikkovyöhyke vaihtelee leveydeltään ja ominaispiirteiltään huomattavasti maan eri puolilla.

Rannikkovyöhykkeen leveyttä säätelevät muun muassa maankohoamisesta aiheutuva maanpinnan kaltevuus, kallio- ja maaperän rakenne ja muodot sekä kasvillisuus. Mannerjäätikön aiheuttama kulutus ja jäätikön liikkeen suunta luoteesta kaakkoon näkyvät selvästi rannikon ja saariston pinnanmuodoissa. Levein rannikkovyöhyke on Saaristomerellä ja kapein Selkämeren saarettomalla rannikolla. Pohjanlahden perukoilla rantamaisema on avoin, mutta Saaristomerellä ja Suomenlahdella lukuun ottamatta Helsingin edustaa avomeren ja mantereen välissä on laaja saaristo.

Mantereelta avomerelle päin siirryttäessä voidaan erottaa kolme selvästi toisistaan poikkeavaa saaristovyöhykettä: sisäsaaristo, jossa maa-aluetta on enemmän kuin vesialuetta; välisaaristo, jossa molempien osuudet ovat yhtä suuret ja ulkosaaristo, jossa vesialuetta on selvästi maata enemmän. Kasvillisuus, linnusto ja meren ravinnepitoisuudet noudattavat tätä vyöhykkeisyyttä. Sisäsaaristo koostuu suurista metsäisistä saarista ja suojaisista vesialueista. Saarten välissä on kapeita ja sokkeloisia salmia ja rannat ovat usein ruovikoituneet. Sisäsaaristolle tyypillisiä ovat merestä maankohoamisen seurauksena irti kuroutumassa olevat fladat ja jo irti kuroutuneet kluuvijärvet sekä lajistollisesti rikkaiden lehtojen runsaus. Ulkosaaristossa saaria on harvemmassa ja ne ovat keskimäärin pienempiä. Pienimmät ulkosaariston saaret

ovat puuttomia, rannat kallioisia ja kivikkoisia. Vyöhykkeisyys esiintyy selvimpänä Suomen lounaisrannikolla.

Itäisen Suomenlahden rannikolle ovat ominaisia pitkät, ulos merelle työntyvät niemet, luodekaakko -suuntaiset harjut ja syvälle sisämaahan ulottuvat lahdet. Läntisen Suomenlahden saaristo on itä-länsi -suuntautunut. Ahvenanmaan ja Saaristomeren rannikolle on lisäksi ominaista saarten runsaus. Maaston korkeuserot voivat olla jopa yli 200 metriä, ja jääkauden synnyttämiä silokallioita on paljon.

Selkämeren ja Merenkurkun rannikko muistuttaa rikkonaisuudessaan Saaristomerta, mutta rannikkovyöhyke on kapeampi ja korkeuserot ovat pienempiä. Kivikkoiset moreenirannat ovat alueelle tyypillisiä. Perämeren rannikolle on puolestaan ominaista mataluus sekä hiekka- ja sorapitoiset rannat. Tässä osassa maata ovatkin laajimmat maamme harvoista luonnontilaisista hiekkarannoista. Hiekka on peräisin jääkauden synnyttämistä reunamuodostumista ja jäätikköjokien kasaamista harjuista. Pohjanlahden rannikon kasvillisuudelle on lisäksi alavuuden vuoksi ominaista verrattain nopea sukkessio.

Rannikko on eliöstön monimuotoisuuden kannalta tärkeä elinympäristö. Ranta-vesialueet ovat tärkeitä kalojen kutualueita ja eliöiden poikasten kasvuympäristöjä. Tuulet puhaltavat sitä esteettömämmin, mitä ulommas avomerelle mennään. Saaret ovat eristäytyneitä ja sirpaleisia elinympäristöjä, mikä vaikeuttaa lajien leviämistä alueelta toiselle.

Rikkonaisella rannikolla on runsaasti matalia, alle 10 metrin syvyisiä vesialueita, joilla valo pääsee tunkeutumaan pohjaan asti. Tällaisilla alueilla esiintyy runsaasti pohjakasvillisuutta. Ulkosaaristossa kovilla pohjilla vallitsevia ovat levät, jotka esiintyvät eri syvyyksissä muodostaen rihmalevä-, rakkolevä- ja pohjalevävyöhykkeitä. Saariston ulkopuolella syvien pehmeiden pohjien ekosysteemi erilaisine pohjaeläimineen hallitsee valtaosaa Itämeren pohjasta. Syvän meren alueella olosuhteiden vakautta rikkovat suolapulssit ja happikato. Avomeren, syvien pohjien ja rannikon ekosysteemit vaihtelevat paikallisesti paljonkin muun muassa suolapitoisuuden perusteella.

2.3

Itämeren kuormitus ja uhat

Rehevöityminen Itämeren suurin ongelma

Mataluuden, veden kerrostuneisuuden ja veden hitaan vaihtuvuuden vuoksi Itämeri pilaantuu jo luonnonoloistaan johtuen herkästi. Murtovesiolosuhteiden vuoksi eliöstö on herkkä ulkoisille muutoksille. Ihmistoiminnan aiheuttamat ympäristön tilan muutokset Itämeren ekosysteemissä ovat viime vuosikymmenten aikana olleet voimakkaita.

Itämeren merkittävin ongelma on rehevöityminen, joka aiheutuu pääosin ihmistoiminnoista peräisin olevasta ravinnekuormituksesta. Ravinteista merkittävimmät ovat typpi ja fosfori. Suomen osuus koko Itämeren typpi- ja fosforikuormituksesta oli Helsingin komission mukaan vuonna 2000 sekä typen että fosforin osalta 14 %.

Maataloudesta peräisin oleva kuormitus on rannikkovesien suurin kotimainen ravinnelähde. Se muodostaa noin 60 % fosforin ja 50 % typen kokonaiskuormasta. Maatalouden jälkeen suurimmat kuormituslähteet fosforin osalta ovat haja-asutus ja

metsätalous sekä typen osalta ilmasta tuleva laskeuma ja yhdyskuntien päästöt. Kun huomioidaan myös muiden maiden ravinnepäästöt, Suomenlahti on pinta-alaansa ja tilavuuteensa nähden Itämeren kuormitetuin osa.

Itämeren pohjasedimentteihin on kerääntynyt liiallisen kuormituksen seurauksena ravinteita, jotka happitilanteen heikentyessä vapautuvat uudelleen veteen. Tätä kutsutaan sisäiseksi kuormitukseksi. Sisäisen kuormituksen merkitys korostuu matalilla merialueilla, joilla pohjasta vapautuneet ravinteet pääsevät helposti tuottamaan valaistuaan vesikerrokseen. Sisäinen kuormitus on aina seurausta ulkoisesta kuormituksesta.

Suomenlahdella ja Saaristomerellä tehtyjen mittausten mukaan pohjasta vapautuu ravinteita. Esimerkiksi Suomenlahdella on 1995-luvun jälkeen mitattu hyvin suuria fosforin vapautumismääriä, minkä seurauksena koko vesimassan fosforipitoisuudet ovat nousseet merkittävästi. Tämä on osaltaan edistänyt voimakkaiden sinileväkukintojen syntyä avomerellä.

Itämeren suolaisuuskerrostuneisuudella on huomattava vaikutus pohjanläheisen veden happioloihin. Vuosien 1970 ja 2000 välisenä ajanjaksona suuresta happivajauksesta kärsivien alueiden pinta-ala Itämeressä on vaihdellut noin 10 000–70 000 km² välillä. Tällä vaihtelulla on suuri merkitys pohjan ravinteiden pidätyskyvylle ja tätä kautta Itämeren ravinneoloille ja rehevyystasolle.

Haitalliset aineet

Suomessa haitallisten aineiden pitoisuudet ovat kansainvälisesti vertaillen varsin alhaisia. Teollisuuden metallikuormitus vesiin on vähentynyt merkittävästi viimeisen kymmenen vuoden aikana. Merkittäviä ympäristömyrkköjen aiheuttamiksi tunnistettuja ongelmia ovat erityisesti Itämeren lohikaloihin ja silakoihin kertyneet dioksiini- ja PCB-yhdisteet sekä Kymijoen pohjasedimenteissä esiintyvät dioksiinityypiset yhdisteet. Kemikaalien riskinhallinnan ongelmana ovat vähäiset tiedot käytössä olevien aineiden ominaisuuksista sekä mahdollisesta esiintymisestä ympäristössä.

Suurimmat sedimenttien raskasmetallipitoisuudet on mitattu Perämeren sedimenteistä, ja ne ovat valtaosin peräisin rannikkoalueen teollisuuslaitosten aiemmista suurista raskasmetallipäästöistä. Pitoisuudet ovat kuitenkin alentuneet huomattavasti. Suomenlahden itäisen alueen pohjan raskasmetallipitoisuudet ovat korkeita, mikä johtuu lähinnä Pietarin alueen kuormituksesta.

PCB- ja DDT-pitoisuudet silakassa laskivat jyrkästi 1980-luvun alussa, kun aineiden käyttö kiellettiin, mutta tasoittuivat 1990-luvulla. Suurimpana syynä pitoisuuksien vakiintumiseen on kaukokulkeuma ilmakehässä, mutta hienoista laskua on kuitenkin edelleen havaittavissa.

Dioksiinit ja furaanit ovat viime vuosina herättäneet yhä kasvavaa huomiota erityisesti sen vuoksi, että tietyille Itämeren kalalajeille on asetettu EU:n raja-arvoista johtuen käyttörajoituksia. Euroopan yhteisön korkein sallittu dioksiinipitoisuus myytävälle kalalle ylittyy Itämeren silakassa, lohessa ja kilohailissa, jonka vuoksi niiden käytölle on asetettu rajoituksia. Itämereen dioksiiniyhdisteitä tulee ilmakehän kautta lukuisten jokien ja pistekuormittajien kautta. Vesistökuormitus on aiheutunut pääosin kaasumaisen kloorin käytöstä sellun valkaisuun, josta luovuttiin yleisesti 1990-luvun alkupuolella. Suomenlahden ja koko Itämeren merkittävin yksittäinen dioksiinilähde on kuitenkin Kymijoen likaantuneiden sedimenttien kulkeutuminen Suomenlahteen.

Aiemmin muun muassa veneiden pohjien suojaukseen käytettyjen orgaanisten tinayhdisteiden on osoitettu aiheuttavan monenlaisia haittoja jo hyvin pieninä pitoisuuksina. Havaittujen ympäristöhaittojen vuoksi tributyyliatinaa (TBT) sisältävien maalien käyttö on kielletty maailmanlaajuisesti vuoden 2003 alusta ja täyskielto tulee voimaan vuoden 2008 alusta lähtien, jolloin myös vanhat näitä aineita sisältävät veneenpohjamaalit on poistettava tai maalattava peittoon.

Sedimentissä on todettu kohonneita TBT-pitoisuuksia erityisesti suurten satamien, telakoiden ja pienvenesatamien lähistöllä sekä laivaväylillä. Sedimenteissä esiintyvien pitoisuuksien kartoittamista vaikeuttaa pitoisuuksien voimakas vaihtelu pienelläkin alueella. Sedimentoitunut TBT voi vapautua uudelleen veteen sedimenttien sekoittuessa, joten TBT voi vaikuttaa haitallisesti ympäristöön vielä vuosia käytön lopettamisen jälkeen.

Öljy- ja kemikaalikuljetuksiin liittyvät riskit

Itämeren meriliikenne, erityisesti Venäjän öljykuljetukset, on kasvanut selvästi viime vuosina. Myös alusten koko on kasvanut. Erityisen nopeaa on ollut suurempien, bruttovetoisuudeltaan 75 000–100 000 tonnin alusten osuuden kasvu pienempien alusten kustannuksella. Suurien, bruttovetoisuudeltaan yli 150 000 tonnin alusten käyttöä Itämerellä rajoittaa Tanskan salmien mataluus.

Ongelmallista Suomenlahden liikenteessä on pitkittäissuuntaisesti etenevän liikenteen ja poikittain kulkevan liikenteen yhteentörmäyksen mahdollisuus. Kuljetuksiin käytettävien alusten puutteellisuudet, samoin kuin vaikeat jääolot lisäävät onnettomuusriskiä entisestään ja vaikeuttavat öljyn torjuntaa. Öljy hajoaa kylmässä hitaasti, jolloin se myös säilyy ja leviää laajalti jään liikkumisen ja sulamisen myötä. Meriliikenteen turvallisuutta ja sen öljypäästöjen valvontaa ja torjuntaa on kehitetty ja kehitetään edelleen kansainvälisesti IMO:n, Helcomin ja EU:n tasolla sekä Suomen, Viron ja Venäjän yhteistyönä.

Ruoppaukset ja läjitykset

Maankohoamisen ja jokien sisämaasta merelle kuljettamien sedimenttien aiheuttaman mataloitumisen vuoksi satamiin johtavia laiva- ja veneväyliä joudutaan ruoppaamaan. Myös maa-ainesten oton ja satamien laajentamisen yhteydessä tehdään ruoppauksia ja läjityksiä. Ruoppauksen myötä pohjasta voi irrota ravinteita ja pohjasedimentteihin kertyneitä myrkkijä, vesi samenee ja pohjan koostumus muuttuu. Läjitysmassat voivat sisältää raskasmetalleja ja ympäristömyrkkijä. Ruoppaus ja läjitys vaikuttavat veden laatuun, pohjaeliöstöön, kalakantoihin ja sitä kautta luonnon monimuotoisuuteen sekä ihmisten elinoloihin.

Ilmastonmuutos

Itämeren alueella ilmaston on arvioitu lämpenevän noin 6–7 celsiusastetta sadan vuoden aikana. Ilmaston lämpenemisellä on monenlaisia vaikutuksia Itämeren tilaan. Sateisuuden ennustetaan kasvavan noin 20 %. Jokien mukana tulevan valunnan ja suoran sadannan mukana tuleva makea vesi laimentaa pintaveden suolaisuutta, kasvattaa pinnan ja syvänveden suolaisuuseroa sekä kerrostuneisuutta. Kasvatavat valumat ja tulvat lisäävät maalta tulevaa ravinne- ja kiintoainekuormitusta. Talviaikainen maan routaantumattomuus, kuten myös rannikkoalueilla kasvava tuulisuus, sekoittaa matalien merialueiden vesimassoja. Jääpeitteen arvioidaan ohenevan noin 20–30 cm ja jääpeitteisen pinta-alan pienenevän noin 30–40 % nykyiseen verrattuna

seuraavien sadan vuoden kuluessa. Myrskyisyyden kasvu pahentaa muun muassa jäiden ahtautumista ja lisää tulvariskiä. Etenkin talviaikaisten tulvien ennustetaan lisääntyvän.

Veden suolakoostumuksen muuttuminen muuttaa virtauksia Itämerellä. Kasvava makean veden määrä vaikeuttaa Tanskan salmista Itämerelle tulevaa suolaisen veden sisäänvirtausta ja syvänteiden vettä uusivien suolavesipulssien todennäköisyys vähenee. Tällainen tilanne on vallinnut Itämerellä 1980-luvun puolivälistä alkaen. Mitä todennäköisimmin Itämeri on muuttumassa makeammaksi, mikä vaikuttaa sen ekologiaan ja lajien esiintymiseen.

Ilmastonmuutos nostaa valtamerien pintaa. Vaikka valtamerien pinnannousu ei suoraan vaikuta Itämereen, jokien kautta tulevan lisääntyneen virtaaman ja sateiden jakauman muutosten myötä merenpinnan nousun ennakoidaan olevan samaa suuruusluokkaa kuin valtamerillä eli 0,1–0,9 metriä vuoteen 2100 mennessä. Tämä kompensoisi tai joillakin alueilla jopa ylittäisi maankohoamisen vaikutuksen. Kasvanut sateisuus, myrskyisyys ja voimistuvat tuulet lisäävät lisäksi lyhytaikaisia vedenpinnan vaihteluja.

2.4

Rannikon kulttuuriympäristö

Kirkot, linnoitukset ja kauppapaikat kertovat menneestä

Vesistöt ja erityisesti Itämeri ovat aina olleet tärkeitä kulkureittejä. Varhainen asutus keskittyikin vesien äärelle, hyvien satamapaikkojen läheisyyteen. Rannikkoalueella sijaitsevat siten vanhimmat kirkot, linnoitukset ja kaupungit sekä monet arvokkaat kulttuuriympäristöt.

Rannikolla näkyvät jo esihistoriallisen ajan asumisen ja elinkeinonharjoituksen jäljet kuten hylkeenpyytäjien leiri- tai asuinpaikat kivikaudelta, pronssikauden merenrannoille pystytetyt hautaröykkiöt eli hiidenkiukaat sekä muun muassa rautakauden kalmistot. Kivilabyrintteja eli jatulintarhoja sekä uunirakennelmia ja tilapäisasumuksia on tehty myös historiallisella ajalla. Suotuisia purjehdussaita odotelleiden merenkulkijoiden kaiverrukset rantakallioissa ovat rannikkoalueille ominaista historiaa, merkittävimpinä Hangon Hauensuolen tekstit ja kuvat. Rannikon kulttuuriperintöön kuuluvat niin ikään vedenalaiset muinaismuistot kuten hylät ja muinaiset satamaym. rakenteet.

Ensimmäiset kristinuskoon kuuluvat kappelit rakennettiin Ahvenanmaalle, Varsinais-Suomeen ja Uudellemaalle 1100-luvulla, ja ensimmäiset seurakunnat perustettiin 1300-luvulla. Kivikirkkoja rakennettiin keskiajalla Etelä-Suomeen ja Pohjanmaan rannikolle 1300-luvulta 1500-luvun alkupuolelle asti.

Keskiajalla maallinen ja hengellinen valta olivat lähellä toisiaan ja kristinuskoon siirtyminen vakiinnutti Suomen samalla osaksi Ruotsin valtakuntaa. Rannikkoseudun uskonnolliset vaikutteet tulivat Ruotsin hallitsevan aseman myötä katoliselta kirkolta. Hallinnon, veronkannon ja puolustuksen tarpeisiin rakennettiin 1200-luvulta lähtien linnoja ja linnoituksia, joista näihin päiviin saakka ovat säilyneet Turun, Raaseporin, Porvoon ja Kastelholman linnat sekä Kuusiston ja Oulun linnojen rauniot ja Porvoon linnavuori. Myöhemmän ajan puolustuksen tarpeisiin rakennettiin 1700-luvulla Suomenlinna Helsingin edustalle sekä Haminan ja Loviisan Svartholman

merilinnoitukset. Muun muassa Kotkan Kyminlinnan ja Ruotsinsalmen linnoitukset sekä Bomarsundin linnake Ahvenanmaalla ja Kustavin Katanpään linnakesaari ovat autonomian ajan Venäjän puolustusrakennelmia. Itsenäisen Suomen meripuolustuksesta kertovat vielä monet linnakkeet pitkin rannikkoa.

Linnojen lisäksi rannikolla on paljon muita kulttuurihistoriallisesti arvokkaita kohteita, kuten kartanoita lajistollisesti monipuolisine puistoineen ja puutarhoineen. Myös kirkkojen ympäristöt ja muinaiset hautapaikat ovat lajistollisesti arvokkaita.

Maatalousmaisema ja perinnebiotoopit

Kaupankäynnin, kalastuksen ja maanviljelyn edellyttämän yhteistyön myötä syntyi kyläasutusta. Etelä- ja Lounais-Suomelle ovat ominaisia tiiviit kylät, kun taas Etelä- ja Keski-Pohjanmaalla kylät tyypillisesti seuraavat nauhamaisesti jokivarsia. Saaristokylälienen asukkaat ovat perinteisesti hankkineet elantonsa monesta eri lähteestä, mikä näkyy rannikon maisemassa ja rakennetussa ympäristössä. Kalastus, metsästyminen, maanviljely ja kaupankäynti ovat olleet saariston ja rannikon asukkaiden pääelinkeinot, joista kalastus on säilynyt rannikkoalueiden keskeisenä elinkeinona näihin päiviin saakka. Maatalouden pitkä perinne näkyy edelleen etenkin rannikon jokilaaksojen viljavilla savikerrostumilla. Kauppaa saaristossa on käyty viikinkiajalta lähtien. Hansakauppiain laivat kulkivat Itämerellä kauppakaupungista toiseen. Lisäksi rannikon ja saariston talonpojat ja muut asukkaat harjoittivat talonpoikaispurjehdusta ja luotsitoimintaa 1500-luvulta aina 1800-luvun jälkipuoliskolle käyden vaihtokauppaa erilaisilla tuotteilla Tukholmassa, Baltian satamissa ja Gdanskissa. Tapulikaupungit Turku, Helsinki ja Viipuri saivat käydä ulkomaankauppaa. Myöhemmin merkittävää ulkomaankauppaa harjoittivat muun muassa Oulu ja Rauma.

Saariston maatalousmaisemaan ovat perinteisesti kuuluneet aidat ja veräjät, heinän varastointiin käytetyt ladot sekä karjamajat. Kalastajakylille tyypillisiä rakennuksia ovat ranta-aidat, venevajat ja -laiturit, mutta myös maanviljelykseen liittyvät rakennukset, kuten riihet, ladot, tuulimyllyt, karjasuojat ja varastoina toimivat aidat. Myös teknologian kehittyminen näkyy maisemassa. Merenkulusta maisemassa kertovat majakat, merimerkit ja luotsiasemat. Kalastajat joutuivat toisinaan asumaan tilapäisesti ulkoluodoilla, jolloin tuulensuojia rakennettiin kivistä ja purjeista. Laivanrakennukseen tarvittiin järeitä puita ja isojen puiden kaataminen muutti saarten ilmettä. Veneiden ja kalastusmenetelmien kehittymisen myötä kalastusalueet laajenivat ja kalastusmatkat pitenivät.

Perinteisen maatalouden aika synnytti saariston biodiversiteetiltään rikkaimmat perinnebiotoopit. Näitä ovat laidunnuksen, niiton ja lehdestyksen myötä syntyneet niityt, lehdesniityt, hakamaat, metsälaitumet, nummet sekä kaskeamisen myötä syntyneet ahot ja kaskimaat. Laidunnus ja niitto sekä lehdestys pitivät maiseman avoimena. Saaristossa eläimiä on kuljetettu kesäksi laiduntamaan hyvinkin kaukaisille saarille. Merenrantaniittyjä on laidunnettu etenkin alavilla alueilla, esimerkkinä voidaan mainita Liminganlahden alue Perämerellä. Maatalouden koneellistumisen ja pellonraivauksen yleistyttyä 1900-luvun kuluessa niityt kuitenkin vähenivät. Maaperältään parhaat niityt on nykyisin raivattu pelloiksi. Syrjäisimmät, kivisimmät ja ravinneköyhimmät pellot ovat jääneet tyystin pois käytöstä. Niityt ovat myös alkaneet kasvaa umpeen, mikä uhkaa valoisaan ympäristöön, niittoon ja laidunnukseen sopeutuneita lajeja. Esimerkiksi järviruoko on rantalaidunnuksen vähentyessä levinnyt viime vuosikymmenten aikana nopeasti Suomenlahden ja Pohjanlahden rannikoilla aiheuttaen rantojen umpeenkasvua.

3 Rannikkoalueen käyttö ja hoito

3.1

Omistusoikeudet rannikkoalueella

Vesi- ja ranta-alueiden omistus on Suomessa pääsääntöisesti yksityistä. Suomen aluevedet ja suurten järvien selät omistaa valtio ja ne ovat lähtökohtaisesti Metsähallituksen hoidossa olevia ns. yleisiä vesialueita.

Merta koskevat omistusoikeudet jakaantuvat pääasiallisesti meren rannikolla olevien kylien ja valtion kesken. Historiallisiin syihin perustuvalla kylällä on merialuetta koskien oikeus vesialueeseen viidensadan metrin päähän siitä kohdasta rantavettä, josta tavallisen vedenkorkeuden aikana alkaa kahden metrin syvyys (ns. rantamatalaperiaate). Rantamatalaoikeuden sisältämän alueen päätyttyä alkaa valtiolle kuuluva vesialue. Mikäli kylänrajojen ulkopuolella on saari, joka luetaan kylään kuuluvaksi, sen ympärillä oleva vesialue kuuluu kylälle rantamatalaperiaatteen nojalla. Muuten kylän vesialueen ulkopuoliset saaret ja luodot ovat valtion omaisuutta.

Valtion aluevedet jakautuvat sisäisiin ja ulkoisiin aluevesiin. Laki Suomen talousvyöhykkeestä on merkinnyt valtion lainkäyttövallan ja oikeuksien laajentumista muun muassa meriympäristön suojelua sekä alueen taloudellista hyödyntämistä ja tutkimusta koskien ns. talousvyöhykkeelle, jolla tarkoitetaan Suomen aluevesiin välittömästi liittyvää merialuetta.

Vesialue ja vesi aineena kuuluvat molemmat omistusoikeuden piiriin, mutta eri tavalla. Vesialueen pohja on periaatteessa samankaltaisen oikeudellisen sääntelyn piirissä kuin maa-aluekin. Tästä syystä toiselle kuuluvaa vesialueen pohjaa ei saa ottaa käyttöön ilman omistajan suostumusta tai viranomaisen lupaa. Vaikka vesiaine ei määrältään nauti omistusoikeuden suojaa, omistajalla on kuitenkin ensisijainen oikeus, ns. vallintaoikeus, sen käyttämiseen.

Vesialueille tyypillisestä jakamattomuudesta seuraa, ettei kiinteistön edustalla oleva vesialue yleensä kuulu rantakiinteistöön. Myöskään rantaviivan siirtyminen esimerkiksi vedenpinnan laskun vuoksi ei vaikuta omistusoloihin, vaan maaksi muuttunut vesialue kuuluu edelleen vesialueen omistajalle siihen asti, kunnes se mahdollisessa kiinteistötoimituksessa irrotetaan. Tietyt vesitaloudelliset hankkeet saattavatkin edellyttää paitsi käyttöoikeuksien perustamista vesialueelle myös alueiden lunastamista tai niiden muodostamista kiinteistöiksi. Perinteisesti yhteisten vesialueiden pirstomista on kuitenkin vesistön käyttökelpoisuuden vuoksi rajoitettu.

Alue- ja yhdyskuntarakenne

Väestö ja vapaa-ajan asuminen

Muihin EU-maihin verrattuna Suomi on harvaan asuttu maa. Rannikkokunnissa asui vuoden 2003 lopussa 41,5 % väestöstä. Suomen asutus painottuukin pääasiassa rannikolle ja vesistöjen varsille. Näille alueille keskittyvät myös pääosa elinkeinotoiminnasta ja työpaikoista sekä suurimmat kaupungit. Pääkaupunkiseudulla asui vuoden 2004 lopussa lähes miljoona asukasta. Muita rannikon väestökeskittyymiä ovat Turku (175 000), Oulu (127 000), Pori (76 000), Vaasa (57 000) sekä Kotka (55 000). Kotkaa ja Poria lukuun ottamatta kaikkien edellä mainittujen kaupunkien väestön määrä on lisääntynyt tarkastelujaksolla viimeisten 20 vuoden aikana, ja etenkin suurimpia kaupunkeja ympäröivien kuntien väestön määrä on kasvanut.

Suurin osa rannikon kunnista on kuitenkin pinta-alaltaan ja väestömäärältään pieniä. Suomen pienimmät kunnat sijaitsevat Turunmaan ja Ahvenanmaan saaristossa. Rannikkokunnista hieman yli puolella väestönkehitys on ollut vähenevä 1990- ja 2000-luvuilla, osalla jo 1980-luvulta lähtien. Saaristokunnissa väkiluvun vähenemisen ennakoidaan jatkuvan edelleenkin noin 10 % nykyisestä vuoteen 2020 mennessä. Kaksikielisyys on tyypillistä rannikkoseudun kunnille.

Suomessa on noin 470 000 vapaa-ajan asuntoa, joista noin viidesosa sijaitsee meren rannikolla ja saarissa. Rannikkokuntien alueella oli vuonna 2003 yhteensä 104 553 vapaa-ajan asuntoa. Määrällisesti eniten vapaa-ajan asuntoja oli rannikkokunnista Tammisaaren (4 831 vapaa-ajan asuntoa), Uudenkaupungin (3 703), Porin (3 492), Porvoon (3 430), Mustasaaren (3 440), Paraisten (2 787), Kustavin (2 762), Turun (2 493), Kirkkonummen (2 436) ja Dragsfjärdin (2 194) alueilla. Vuosittain uusia vapaa-ajan asuntoja rakennetaan rannikolle satoja.

Saariston ja rannikon pienissä kunnissa vapaa-ajan asukkaiden määrä saattaa ylittää moninkertaisesti pysyvien asukkaiden määrän kesäaikaan. Näin tapahtuu esimerkiksi Kustavissa ja Velkualla, jossa vapaa-ajan asukkaiden määrä on 3–4 kertaa vakinaista väestöä suurempi sekä Iniössä ja Merimaskussa, jossa vapaa-ajan asukkaita on 2–3-kertainen määrä vakinaisiin asukkaisiin verrattuna.

Suurten ikäluokkien eläkkeelle siirtyminen, etätyömahdollisuudet ja vapaa-ajan asuntojen koon ja tason nousu lisäävät kiinnostusta vapaa-ajan asumiseen ja vapaa-ajan asuntojen muuttamiseen ympärivuotiseen käyttöön. Yhtäältä vapaa-ajan asumisella on myönteisiä vaikutuksia maaseutu- ja saaristoalueiden vireyteen ja palvelujen säilymiseen. Kuntien kannalta vaikutusta on muun muassa vapaa-ajan asukkaiden aikaansaamilla välillisillä vero- ja työllisyysvaikutuksilla tavaroiden ja palvelujen käytöstä, sillä asuntojen omistajat maksavat kiinteistövero, tie- ja jätehuoltomaksuja sekä pienvenesatama- ja laiturimaksuja omistamansa kiinteistön sijaintipaikkakunnalle. Toisaalta kielteisiä vaikutuksia aiheuttavat muun muassa yhdyskuntarakenteen hajautuminen sekä siitä johtuvat taloudelliset rasitteet esimerkiksi jäte- ja vesihuollon sekä liikenneyhteyksien järjestämiselle. Vapaa-ajan asuminen sekä asuntojen ympärivuotinen käyttö lisäävät myös alueen luonnonvarojen kulutusta sekä ympäristöön kohdistuvia häiriöitä, kuten esimerkiksi melua ja eroosiota.

3.2.2

Julkiset palvelut

Suomessa kunnat tuottavat vakituisille asukkaille peruspalvelut, kuten peruskoulutuksen, terveydenhuollon, sosiaalihuollon, päivähoidon ja vanhustenhuollon sekä huolehtivat teknisen infrastruktuurin ylläpidosta. Monet kunnat vastaavat myös palo- ja pelastustoimen hoidosta. Lisäksi kunnat tarjoavat muun muassa kirjasto-, kulttuuri- ja vapaa-ajanpalveluja.

Saaristolain mukaan valtion ja kuntien on huolehdittava, että saaristossa vakituisesti asuvilla on käytettävissään peruspalvelut sekä tärkeimmät erityispalvelut. Näiden palvelujen järjestämistä varten saaristolaisia luetelluille kunnille maksetaan erityistä saaristolisää ja lisäksi ne saavat myös valtion harkinnanvaraista avustusta heikon taloudellisen tilanteensa vuoksi.

Kuntien välinen yhteistyö palvelujen tuottamisessa on viime vuosina lisääntynyt koko maassa. Monet pienet rannikko- ja saaristokunnat eivät pysty yksinään ylläpitämään peruspalveluja, vaan palvelut tuotetaan useamman kunnan yhteistyönä tai niitä ostetaan isommista kunnista. Tästä johtuen myös saaristokuntien asiointimatkat esimerkiksi erityisterveydenhuoltoon ovat usein pitkiä. Julkisten palvelujen ohella myös yksityiset palvelut, kuten pankit, postit ja apteekit ovat luopuneet valtakunnallisesti ja alueellisesti kattavasta palveluverkosta ja siirtyneet kehittämään erityisesti sähköisiä palveluja.

3.2.3

Tekninen huolto

Vesi- ja jätehuollon järjestäminen ja toimijat

Rannikko asettaa erityisvaatimuksia jätevesihuollon järjestämiselle. Saaristossa maa-kerros kallioperän päällä on ohut, mikä vaikeuttaa esimerkiksi imeytystekniikan käyttöä ja putkiston upottamista jäätymisvaaran alapuolelle. Myös harva asutus on haaste rannikoiden jätteenkeräyksen järjestämiselle.

Vastuu vesihuollon järjestämisestä on kunnilla, vesihuoltolaitoksilla sekä kiinteistön omistajilla ja haltijoilla. Valvonnan ja ohjauksen päävastuu on ympäristöviranomaisilla, mutta myös terveystieteellisille kuuluu jäte- ja vesihuoltoa koskevia velvollisuuksia. Suomen ympäristökeskuksella on viranomaistehtävänä haja-asutusalueiden jätevesien käsittelyyn liittyvät ohjaus- ja seurantatehtävät. Maa- ja metsätalousministeriö tukee kuntien, vesihuoltolaitosten ja osuuskuntien vesihuoltohankkeita sekä edistää alan tutkimus- ja kehittämistoimintaa. Suurista vesihuoltohankkeista päätetään eduskunnassa valtion talousarviossa.

Kiinteistönhaltijalla on ensisijainen vastuu huolehtia asianmukaisesti jätteistään ja vesihuollostaan. Asemakaava-alueella kiinteistönhaltijalla on velvollisuus liittyä kunnalliseen vesihuoltojärjestelmään. Haja-asutusalueiden vesihuoltoa palvelevat osakasmaksuilla toimintansa rahoittavat vesiosuuskunnat, joiden toimintaa kunnat ja alueelliset ympäristökeskukset tukevat. Pääosa haja-asutusalueiden vesi- ja jätevesihuollosta hoidetaan kiinteistökohtaisten järjestelmien avulla.

Ympäristöministeriö valvoo, seuraa ja ohjaa jätepolitiikkaa. Ympäristöministeriön ja maa- ja metsätalousministeriön ohjauksessa toimivalla Suomen ympäristökeskuksella on viranomaistehtävänä jätteiden kansainvälisiin siirtoihin, öljyntorjuntaan ja päästöihin liittyvät seurantatehtävät sekä näihin liittyvien tietojärjestelmien ylläpi-

toivastuu. Lisäksi Suomen ympäristökeskus tekee vesiin ja jätteisiin liittyvää tutkimustyötä, seurantaa ja neuvontaa.

Alueelliset ympäristökeskukset valvovat jätehuollon järjestämistä alueellaan ja päättävät jätteenkäsittelylaitosten sekä kaatopaikkojen ympäristöluvista. Ympäristökeskukset ovat myös laatineet kukin alueellisen jätesuunnitelman.

Saaristo- ja rannikkoalueilla Pidä Saaristo Siistinä ry tekee jätehuoltotyötä ja huolehtii muun muassa vierasvenesatamien jättepisteistä; Metsähallituksen hallinnassa olevien yli 50 retkisataman osalta yhteistyössä Metsähallituksen kanssa. Pidä Saaristo Siistinä ry koordinoi satamien Sinilippuohjelmaa, jolla pyritään EU:n laajuisesti edistämään venesatamien ja uimarantojen ympäristönsuojelua. Suomen ympäristökeskuksen tehtävänä on koordinoida ohjelmaa uimarantojen osalta. Pro Saaristomeri palkitsee ympäristöystävällisiä ja monipuolisia vierassatamia ja uimarantoja sekä kannustaa yksittäisiä veneilijöitä vesiympäristön tilaa parantaviin aloitteisiin ja tekoihin. Jätehuoltoyhdistys ry puolestaan edistää jätteitä ja jätehuoltoa koskevaa tiedonvaihtoa, ja Suomen kunnallistekninen yhdistys ja Suomen vesiyhdistys toimivat alan kunnallisten viranhaltijoiden ja asiantuntijoiden yhteistyö- ja tiedonvaihtoorumina. Vesi- ja viemäri- ja jätehuoltoyhdistys ry ja Ympäristöyritysten liitto toimivat kukin alansa edunvalvojina.

Jätehuoltoa koskeva lainsäädäntö ja muu ohjaus

Jätehuollossa pääpaino on jätteiden synnyn ennaltaehkäisyssä. Jätelaki ja -asetus, ympäristöministeriön asetus yleisimpien jätteiden sekä ongelmajätteiden luettelosta sekä ympäristönsuojelulaki ja -asetus ohjaavat jätehuoltoa ja jätteiden käsittelyä. Jätehuollon ja teknisen huollon järjestämiseen vaikuttavat lisäksi muun muassa terveydensuojelulaki ja jäteverolaki.

Muita jätehuollon ohjausvälineitä ovat tarkistettu valtakunnallinen jätesuunnitelma vuoteen 2005 sekä alueelliset jätesuunnitelmat. Kaatopaikoista annettu EU:n direktiivi edellyttää kansallisen biojätestrategian laatimista. Strategian tavoitteena on vähentää kaatopaikoille sijoitettavan biohajoavan jätteen määrää sekä ehkäistä kaatopaikoilla syntyviä ja ilmaston lämpenemistä aiheuttavia metaanipäästöjä.

Vesi- ja jätevesihuollon lainsäädäntö ja muu ohjaus

Vesihuoltoa ohjaa pääsääntöisesti vesihuoltolaki. Talousveden laatuvaatimuksista ja jätevesien käsittelystä on annettu omat asetukset, jotka koskevat myös haja-asutusalueita. Vesilakiin on sisällytetty säännöksiä jätevesien johtamisesta. Lisäksi vesien suojelelun tavoiteohjelma ohjaa jätevesien puhdistusta sekä käsittelee keinoja puuttua hajakuormitukseen.

Ympäristöministeriön toimivallassa on antaa muun muassa talousjätevesien johtamista koskevia tarkempia määräyksiä. Normituksessa tulee ottaa huomioon valtakunnalliset vesien suojelelun tavoitteet, ja lisäksi määräyksiin voivat heijastua ympäristönsuojelulain yleiset periaatteet, kuten erityisesti jätevedenpuhdistuksen kohdalla parhaan käyttökelpoisen tekniikan periaate sekä parhaan ympäristöllisen käytännön periaate.

Vuonna 2004 voimaan tulleella valtioneuvoston asetuksella talousjätevesien käsittelystä pyritään vähentämään talousjätevesien päästöjä ja ympäristön pilaantumista vesihuoltolaitosten viemäriverkostojen ulkopuolisilla alueilla vesien suojelelulle asetetut tavoitteet huomioon ottaen. Vaatimusten saavuttamiseksi asetus edellyttää käyttökohteeseen soveltuvaa ja ympäristökuormituksen huomioon ottavaa jäteve-

sijärjestelmää ja -selvitystä. Lisäksi jokaisesta jätevesijärjestelmästä tulee olla ajan tasalla olevat käyttö- ja huolto-ohjeet. Jos kiinteistöllä on vesikäymälä, tulee selvitys sekä käyttö- ja huolto-ohje laatia pääsääntöisesti kahden vuoden kuluttua asetuksen voimaantulosta. Mikäli vesikäymälää ei ole, voidaan tähän käyttää neljä vuotta. Nykyiset käyttökuntoiset järjestelmät on saatettava vastaamaan jätteenkäsittelyn vaatimuksia viimeistään kymmenessä vuodessa; merkittäviin muutoksiin ja korjauksiin sekä uudisrakennuksiin uusia säännöksiä sovelletaan kuitenkin välittömästi.

Muita ohjauskeinoja ovat vesihuoltolain mukaiset kunnan vesihuollon kehittämissuunnitelmat, jotka kunnan tulee laatia ja pitää ajan tasalla yhteistyössä alueensa vesihuoltolaitosten kanssa. Saariston haja-asutusalueiden vesihuollon yleissuunnitelmia on laadittu useissa rannikkokunnissa. Saaristokunnista useamman kunnan alueelle on laadittu yhteinen suunnitelma esimerkiksi Hangon, Tammisaaren, Inכון ja Kirkkonummen saaristossa.

3.2.4

Liikenneverkot

Maaliikenne

Tieliikenne muodostaa pääosan Suomen liikenteestä. Pääteistä osa on mukana kansainvälisissä TEN- (Trans-European Transport Network) ja E-tieverkoissa. Suomen tieverkosto onkin varsin kattava sisältäen myös rannikkokaupunkien väliset tieyhteydet. Moottoriväylät lähtevät viuhkamaisesti pääkaupunkiseudulta Turkuun, Tampereelle, Lahteen, Porvooseen ja Kirkkonummelle. Vilkkaimmin liikennöidyt tieosuudet rannikkoalueella ovat Helsingistä, Turusta ja Oulusta ulos johtavat moottoritieväylät. Päätiät eivät kuitenkaan kulje lähellä rannikkoa tai rantaviivan tuntumassa. Sen sijaan pienempiä kantateitä kulkee rannikon myötäisesti. Rannikkoalueiden erityispiirteenä on muun muassa siltojen runsaus sekä erilaiset lautta-, lossi- ja jäätieväylät. Rautatieverkosto kattaa rannikon suurimmat satamakaupungit, mutta ei kulje koko rannikon myötäisesti. Pohjoisen sijainnin sekä pitkien etäisyyksien vuoksi liikenneverkkojen rakentaminen, ylläpito ja käyttö on Suomessa kallista.

Maaliikenneverkkoa koskeva kansallinen hallinto

Liikenneverkon ohjauksesta ja valvonnasta vastaa liikenne- ja viestintäministeriö. Ministeriön alainen Tiehallinto ja sen alaiset tiepiirit hallinnoivat suurinta osaa Suomen tieverkostosta. Merkittävimmistä tieverkoston kehittämishankkeista ja tierakennushankkeiden toteuttamisesta päätetään suoraan valtion budjetissa. Rautatiet ovat Suomessa valtion hallinnassa ja liikenne- ja viestintäministeriön alaisen Ratahallintokeskuksen hoidossa.

Teiden hoito on useimmiten ulkoistettu ja suurta osaa tiestöstä hoitaa Tieliikelaitos. Kunnat vastaavat asemakaavoitetun alueen katuverkostosta. Saariston siltojen ja lossien ylläpito kuuluu tiepiireille, ja niitä hoitaa Tieliikelaitos. Yhteysalukset ovat pääsääntöisesti Merenkulkulaitoksen vastuulla. Saaristossa ja rannikkokunnissa on lisäksi paljon yksityisten vastuulla olevia yksityisteitä. Yksityisteiden osakaskunnat rahoittavat teiden hoidon ja ylläpidon keräämällänsä tieosuusmaksuilla sekä kunnilta ja valtiolta saamallaan avustuksilla.

Maaliikenneverkkoon liittyvä lainsäädäntö ja muu ohjaus

Keskeiset maaliikenneverkon suunnittelua, rakentamista ja ylläpitoa ohjaavat välineet ovat laki Euroopan laajuisen rautatiejärjestelmän yhteensopivuudesta, maantielaki ja laki yksityisistä teistä. Lisäksi laki kiinteän omaisuuden ja erityisten oikeuksien lunastuksesta sisältää liikenneväylien lunastamiseen ja lunastettavien alueiden korvaamiseen liittyvät säännökset. Tieliikennelaki ohjaa liikennettä teillä sisältäen muun muassa liikennesäännöt ja liikenneturvallisuutta koskevat määräykset. Rautatielaki puolestaan määrittelee rautatieverkoston ylläpidon ohjauksen, kun taas rautatieliikenteen ohjausta koskevat säädökset on sijoitettu rautatiekuljetuslakiin. Uutta ratalakia valmistellaan parhaillaan.

Liikennejärjestelmät on otettu huomioon myös maankäyttö- ja rakennuslakiin perustuvissa valtakunnallisissa alueidenkäyttötavoitteissa, joiden mukaisesti liikennejärjestelmiä tulee suunnitella ja kehittää kokonaisuuksina. Erityistä huomiota voimassa olevissa alueidenkäyttötavoitteissa kiinnitetään liikenne- ja kuljetustarpeen vähentämiseen sekä liikenneturvallisuuden ja ympäristöystävällisten liikennemuotojen käyttöedellytysten parantamiseen.

Maantielaki asettaa tienpidolle tiettyjä tasapainoiseen kehitykseen liittyviä vaatimuksia. Maantieverkkoa kehitettäessä ja pidettäessä kunnossa on kiinnitettävä huomiota siihen, että tieliikennejärjestelmä edistää valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden toteuttamista ja alueiden kehittämistä sekä maankäytön suunnittelussa yhdyskuntarakenteelle ja ympäristölle asetettavien tavoitteiden toteuttamista. Maantieverkon tulee lisäksi tarjota mahdollisuus turvalliseen ja toimivaan liikkumiseen ja kuljettamiseen koko maassa kohtuullisin kustannuksin ottamalla huomioon eri väestöryhmien liikkumistarpeet ja eri elinkeinoalojen kuljetustarpeet. Huomiota on kiinnitettävä luonnonvarojen säästeliääseen käyttöön ja siihen, että maantieverkon ja liikenteen ympäristölle aiheuttamat haitat jäävät mahdollisimman vähäisiksi.

Teiden yleissuunnitelmat ja tiesuunnitelmat ovat keskeiset tiesuunnittelua ohjaavat välineet. Teiden suunnittelun tulee pääsääntöisesti perustua maankäyttö- ja rakennuslain mukaiseen kaavaan. Tämä tarkoittaa, ettei tietä saa tehdä kaavan vastaisesti ja että suunnittelussa ja rakentamisessa tulee ottaa huomioon valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet sekä maakunta- ja yleiskaava. Tien paikka kuitenkin määräytyy lopullisesti vasta yksityiskohtaisen tiesuunnitelman perusteella. Taajamissa tien paikka vahvistuu yleiskaavan tai yksityiskohtaisen kaavan mukaisena. Yleis- ja tiesuunnitelmaa laadittaessa on noudatettava muun muassa luonnonsuojelulain säännöksiä. Laajojen tiehankkeiden osalta ympäristövaikutusten arviointivelvollisuus määräytyy ympäristövaikutusten arviointimenettelystä annetun lain nojalla.

Meriliikenne

Ulkomaan merikuljetuksia hoidettiin Suomessa 55 eri satamasta vuonna 2004. Näistä suurimman Sköldvikin sataman kuljetukset olivat 15,9 miljoonaa tonnia. Seuraavaksi suurimmat satamat ovat Helsinki ja Kotka. Suurimmat vientisatamat ovat Sköldvik, Kotka, Helsinki, Rauma ja Hamina, joiden kautta kulki lähes 60 % Suomen koko viennistä. Suurimmat tuontisatamat ovat Sköldvik, Helsinki, Naantali, Rautaruukki ja Pori, joiden osuus tuontikuljetuksista on 55 %. Vilkkaimmat henkilöliikenteen satamat ovat Helsinki, Turku ja Maarianhamina.

Talvimerenkulun toimivuus on Suomelle välttämätöntä; talvimerenkulku ja jäänmurtajiin liittyvä teknologia ovatkin Suomen erityisosaamista. Suomen kaikki satamat Hankoa lukuun ottamatta jäätyvät normaalitalvina, jotkut jopa puoleksi

vuodeksi. Jäänmurtajien avustuksella pidetään ympäri vuoden auki 23 satamaa, ja talvikuukausina satamissa käy yli 9 000 alusta.

Meriliikenteen hallinto ja valvonta

Liikenne- ja viestintäministeriö vastaa Suomessa merenkulkupolitiikasta ja merenkulun lainsäädännön valmistelusta. Ministeriön alainen Merenkululaitos vastaa väylien ylläpidosta, merikarttojen tuotannosta, vesiliikenteen ja vesiliikenneturvallisuuden kehittämisestä sekä saaristoliikenteestä ostopalveluna Varustamoliikelaitokselta Tieliikelaitoksen ohella. Merenkululaitoksen alaisuudessa toimivat merenkulkupiirit toimivat aluetason viranomaisina ja ne vastaavat vesiliikennelain noudattamisen valvonnasta, luotsauksen viranomaistehtävistä ja alusliikennepalveluista alueillaan. Vesikulkuneuvojen käyttämistä vesialueella valvovat merenkululaitos, poliisi, rajavartiolaitos ja tulli. Meripelastustoiminnasta vastaa rajavartiolaitoksen merivartiosto, jota tarvittaessa avustavat vapaaehtoiset meripelastusyhdistykset sekä SPR:n ensiapuryhmät.

Alusliikenteen ohjaus-, seuranta- ja neuvontapalveluihin keskittyneen VTS-keskuksen (Vessel Traffic Service) tehtävänä on omalla alueellaan valvoa alusliikennettä sekä antaa aluksille niiden tarvitsemia merenkulun tietopalveluja. Tässä tarkoituksessa VTS-keskus välittää aluksille tietoa esimerkiksi risteävästä tai kohtaavasta liikenteestä, turvalaitevioista, sääoloista sekä seuraa alusten liikkeitä reaaliajassa. Se voi antaa aluksille ohjeita ja neuvoja myös sopivimmasta reitistä ja nopeudesta sekä ankkuripaikoista. Tietyn tyyppisen aluksen käytön kieltämisestä tietyillä alueilla päättävät alueellinen ympäristökeskus ja merenkulkupiiri yhdessä. Luokituskäytökset suorittavat merenkulkuun käytettävien alusten katsastuksen.

Yleiset satamat ovat Suomessa pääsääntöisesti kunnan omistamia liikelaitoksia, osakeyhtiöitä tai yksityisiä satamia, jotka tuottavat yleisiä satamapalveluja kaikille tarvitseville. Teollisuudella ja puolustusvoimilla on lisäksi omia satamia.

Valtakunnallisesta merivalvonnasta ja meritiedustelusta osana Suomen alueen valvontaa vastaa merivoimat puolustusvoimien lakisäateisenä tehtävänä. Tavoitteena on valvoa aluemerellä, merirajalla ja aluevesirajalla sekä niiden läheisyydessä tapahtuvaa meriliikennettä. Eri valvontaviranomaiset suorittavat merivalvonnan yhteistoiminnassa, jonka koordinointi on sotilasviranomaisen tehtävänä. Meriyhteyksien ja meriliikenteen turvaamisen johtamisen lisäksi meriliikenteen suojaaminen poikkeusoloissa sekä alueellisen koskemattomuuden turvaaminen merialueella on määritetty merivoimien tehtäväksi.

Meriliikenteen lainsäädäntö ja muu ohjaus

Meriliikennettä koskeva säätely on pitkälti globaalia ja perustuu kansainvälisiin sopimuksiin. Meriliikenteeseen vaikuttavista sopimuksista voidaan mainita Itämeren merellisen ympäristön suojelusopimus ja sen tavoitteiden toteuttamiseksi annetut suositukset sekä kansainvälinen yleissopimus alusten aiheuttaman meren pilaantumisen ehkäisemisestä (MARPOL).

Kansallisella tasolla meriturvallisuuteen pyritään vaikuttamaan erilaisilla alusturvallisuutta koskevilla ohjeilla, luotsausavulla, väylien merkitsemisellä sekä säännöksillä alusten rekisteröinnistä. Määräyksiä sisältyy muun muassa merilakiin, luotsauslakiin, vesilakiin ja vesiliikennelakiin. Vesiliikennettä ohjataan pääasiassa vesiliikennelailla. Laissa annetaan tarkempia säännöksiä vesikulkuneuvojen rakenteellisista seikoista sekä muista liikkumiseen liittyvistä säännöistä. Vesiliikennelain

nojalla liikkumista on mahdollista myös alueellisesti rajoittaa, jos se on tarpeellista liikenteen, ympäristön, virkistyskäytön, kalastuksen tai muun elinkeinon tai yleisen edun vuoksi. Toistaiseksi tai määräajan voimassa oleva kielto ei kuitenkaan nopeusrajoituksia lukuun ottamatta koske esimerkiksi työnteon tai asumisen vuoksi tarpeellista liikkumista. Aluksia ja vesiliikennettä koskevia määräyksiä on annettu myös laissa aluksista aiheutuvan vesien pilaantumisen ehkäisemisestä. Väylien rakentaminen perustuu vesilakiin.

Satamatoimintaa säädellään lailla yksityisistä yleisistä satamista. Ympäristönsuojelulain ja -asetuksen mukainen ympäristölupa sekä ympäristövaikutusten arviointimenettelystä annetun lain mukainen arviointivelvollisuus koskevat pääosin kauppamerenkulun käyttöön tarkoitettuja ja yli 1350 tonnin vetoisille aluksille soveltuvia satamia sekä lastaus- tai purkulaitureita. Muita keskeisiä ohjausvälineitä ovat kunnalliset satamajärjestykset ja erilaiset taloudelliset ohjauskeinot. Turvallisuuden parantamiseksi muun muassa väylämaksujen suuruus määräytyy aluksen nettovetoisuuden ja talviliikenteeseen soveltuvuuden mukaan. Lisäksi väylämaksun suuruutta määrättäessä voidaan ottaa huomioon muitakin aluksen rakenteeseen ja liikennöintiin vaikuttavia tekijöitä (väylämaksulaki).

Meriliikenteen ympäristöhaittojen ehkäisemisen ja torjumisen yleinen valvonta kuuluu alueellisille ympäristökeskuksille. Suomen ympäristökeskus vastaa alusten päästöjen valvonnasta Suomen aluevesillä sekä öljy- ja kemikaalionnettomuuksien torjuntatehtävistä.

Suomen Itämeren suojeleohjelmassa tuodaan esiin alusliikenteen ja veneilyn vesiympäristölle aiheuttamia vaikutuksia. Haittoja pyritään vähentämään muun muassa väylien sijoittelulla, nopeusrajoituksilla ja aallonaiheuttamiskielloilla. Tavoitteena on ajoittaa uudet väylätyöt siten, että niistä aiheutuu mahdollisimman vähän haittaa ympäristölle. Alusten liikkumisesta aiheutuvia haittoja pyritään niin ikään vähentämään liikennesuunnittelun sekä tiedollisen ja taloudellisen ohjauksen avulla.

Meriliikenteen kehitysnäkymät

Suomen tavara- ja nestekuljetuksista 80 % tapahtuu meriteitse. Merikuljetukset Suomen ja ulkomaiden välillä ovat lisääntyneet, ja vuosi 2004 oli ulkomaan tavara- ja matkustajaliikenteen suhteen ennätysellinen. Viron liittyminen Euroopan Unioniin on piristänyt erityisesti Suomen ja Viron välistä matkustajaliikennettä. Suomen koko meriliikenteen skenaarioksi vuodelle 2020 on esitetty 120 miljoonaa tonnia/vuosi, kun se vuonna 2004 oli noin 95 miljoonaa tonnia.

Merikuljetukset ovat energiataloudellisesti edullisia ja niistä aiheutuvat päästöt ovat yleensä muihin kuljetusmuotoihin verrattuna pieniä. Esimerkiksi satama-alueilla päästöt voivat kuitenkin paikallisesti olla merkittäviä ja etenkin öljy- ja kemikaalikuljetuksiin liittyy riskejä. Suomenlahdella öljykuljetukset Venäjän ja Viron öljysatamista ovat koko ajan kasvussa. Rannikkoalueiden kannalta tämä edellyttää varautumista onnettomuustilanteisiin riittävällä kalustolla, pelastusvalmiuden pitämistä ajan tasalla, sujuvaa yhteistyötä eri viranomaisten välillä sekä esimerkiksi vapaaehtoisen öljyntorjuntatoiminnan mobilisointia ja ohjaamista. Valtakunnallisesti ongelmaan on puututtu muun muassa esityksillä öljyntorjuntaan soveltuvan monitoimijäänmurtajan hankinnasta sekä onnettomuuksiin varautumiseen liittyvän osaamiskeskuksen perustamisesta.

3.2.5

Tietoliikenne

Tietoliikenneyhteyksien rakentamista koskeva hallinto ja lainsäädäntö

Tietoliikenne- ja viestintätoimintaa valvoo liikenne- ja viestintäministeriö sekä sen alainen viestintävirasto. Viestintäviraston tehtävänä on valvoa verkkojen rakentamista ja toimintaedellytyksiä, viestintämarkkinoiden toimintaa ja osin myös sisältöä.

Viestintämarkkina-laissa on määritelty lupajärjestelmä televerkkojen käyttöön. Verkkojen rakentamista ohjataan lähtökohtaisesti samalla tavalla kuin muidenkin johtojen ja verkkojen rakentamista eli kaavaratkaisuilla ja lunastuslainsäädännöllä sekä kiinteistöasiteilla. Lisäksi toimintaa ohjaa valtioneuvoston periaatepäätös laajakaistastrategiasta. Viestintämarkkinlaki velvoittaa yritykset erottelemaan verkko toiminnan ja telepalvelutoiminnan toisistaan sekä vuokraamaan käyttämätöntä verkkokapasiteettia.

Tietoliikenteen kehitysnäkymät

Saaristossa ja rannikkoalueilla sähköiset palvelut voivat osittain tuoda palveluja lähemmäksi. Esimerkkinä voidaan mainita työministeriön, verohallinnon ja kansaneläkelaitoksen puoleltoista vuoden etäpalvelukokeilu vuosina 2003–2004 Turunmaan ruotsinkielisessä saaristossa. Kokeiluun sisältyi dokumenttien siirtäminen sekä asiakkaan ja virkailijan näköyhteys tietokoneen välityksellä. Vaikka tietoliikenne mahdollistaa nykyisin työskentelyn saariston kaukaisimmillakin kohteilla, ei etätyö kuitenkaan ole yleistynyt odotetun mukaisesti haja-asutusalueilla.

Lisääntyneet tietoliikenneverkot näkyvät maastossa erilaisina telemastoina, tukiasemina ja muina rakennelmina. Taajamissa mastot voidaan sijoittaa huomaamattomammin rakennuksien yhteyteen, mutta haja-asutusalueilla ne usein merkitsevät hallitsevaa ja näkyvää maisemallista muutosta. Ongelmia on syntynyt etenkin arvokkailla maisema-alueilla ja kulttuurihistoriallisesti arvokkaissa kohteissa. Mastoista aiheutuvia ympäristö- ja muita haittoja voidaan kuitenkin pyrkiä vähentämään muun muassa mastojen huolellisella sijainninhajauksella.

3.2.6

Rannikkoalueen erityiskäyttö

Puolustusvoimien alueet ja toiminta

Puolustushallintoon kuuluvat puolustusministeriö, puolustusvoimat ja puolustushallinnon rakennuslaitos. Rannikkoalueilla on tärkeä maanpuolustuksellinen merkitys, ja puolustusvoimilla on rannikolla käytössään useita alueita, jotka toimivat varuskuntina, linnakkeina, valvonta-, varikko-, varasto-, ampuma- ja harjoitusalueina. Rannikon kuudessa varuskunnassa koulutetaan maa- ja merivoimien sotilaita. Lisäksi rannikkoalueilla on valtakunnan turvallisuuden ja aluevalvonnan järjestämisen kannalta tärkeitä suoja-alueita. Sotilasalueilla ulkopuolisten liikkumista on rajoitettu.

Puolustusta ja rajavalvontaa koskeva hallinto, lainsäädäntö ja muu ohjaus

Puolustusministeriö vastaa hallinnonalansa alueisiin, toimitiloihin ja ympäristöön liittyvistä kansallisista ja kansainvälisistä asioista. Laki ja asetus puolustusvoimista ohjaavat puolustusvoimien toimintaa. Lähtökohtana on, että sotilasalueita kehitetään valtakunnan turvallisuus- ja puolustuspoliittisten linjausten mukaan ja puolus-

tushallinnon johdolla maanpuolustuksellisista lähtökohdista. Maanpuolustuksen erityistarpeet on huomioitu myös valtakunnallisissa alueidenkäyttötavoitteissa, jotka edellyttävät alueidenkäytön suunnittelulta maanpuolustuksen ja rajavalvonnan tarpeiden huomioonottamista. Päätös valtakunnallisista alueidenkäyttötavoitteista pyrkii turvaamaan riittävät alueelliset edellytykset varuskunnille, ampuma- ja harjoitusalueille, varikkotoiminnalle sekä muille maanpuolustuksen ja rajavalvonnan toimintamahdollisuuksille, kunhan muun yhdyskuntarakenteen, elinympäristön laadun ja ympäristöarvojen asettamat vaatimukset otetaan huomioon. Aluevalvontalain sekä sitä täydentävien aluevalvonta-asetuksen ja suoja-alueasetuksen nojalla on myös annettu ohjeet henkilöiden ja alusten liikkumisesta sekä oleskelusta ja toiminnasta Suomen aluevesillä olevilla puolustusvoimien tarpeisiin perustetuilla suoja-alueilla.

Puolustusvoimien käytössä olevat alueet ovat pääosin Metsähallituksen omistajahallinnassa, joka huolehtii alueiden metsätaloudesta ja luonnonsuojelusta. Lisäksi Metsähallituksen hoidossa on useita entisiä merivartioasemia ja muita rannikon rakennuksia. Osa sotilasalueista on kasvi- ja eläinlajistoltaan varsin monipuolisia, ja niitä onkin sisällytetty myös erilaisiin suojeleohjelmiin. Puolustusvoimien käytössä olevat toimitilat ja rakenteet ovat pääosin Senaatti-kiinteistöjen omistajahallinnassa. Puolustushallinnon rakennuslaitos vastaa kiinteistöjen ylläpidosta.

Puolustusvoimat antaa säädösten edellyttämällä tavalla virka-apua osallistuen esimerkiksi pelastus- yms. toimintaan. Merivoimilla on tähän tarkoitukseen kaksi öljyntorjunta-alusta, jotka toimivat yhteistyössä Suomen ympäristökeskuksen, alueellisten ympäristökeskusten ja rajavartiolaitoksen kanssa.

Rajavartiolaitoksen tehtävänä on ylläpitää tehokasta rajavalvontaa maalla ja merellä sekä taata tarkka ja sujuva rajatarkastustoiminta. Rajavartiolaitos toimii yhteistyössä poliisin ja tullin kanssa rajat ylittävän rikollisuuden torjunnassa. Lisäksi rajavartiolaitos tekee yhteistyötä ympäristökeskusten ja merivoimien kanssa meriympäristövahinkojen torjumiseksi. Rannikkoalueella rajavartiolaitoksella on merivartiostot Suomenlahdella ja Länsi-Suomessa sekä yhteensä 27 merivartioasemaa eri puolilla rannikkoa.

Energiantuotanto ja jakeluverkostot

Rannikko on energiantuotannon ja jakelun kannalta keskeinen alue, sillä kaikki merkittävimmät voimalat sijaitsevat rannikolla. Voimansiirtoverkko kulkee päätieväyliä seurailleen. Kotimaisten energianlähteiden eli ydin- ja vesivoiman, turpeen, puun sekä tuulienergian osuus on noin 30 %. Yli 70 % Suomessa käytettävästä energiasta tuodaan maahan.

Suomen energiantuotannon erityispiirteenä on sähkön ja lämmön yhteistuotanto ja muun muassa metsäteollisuuden jätelipeän hyödyntäminen lämmöntuotannossa. Sähköstä noin kolmannes tuotetaan ydinvoimalla Loviisassa ja Eurajoen Olkiluodossa, jonne on rakenteilla uusi ydinvoimala. Rannikon hiililauhdevoimalat sijaitsevat Vaasassa Vaskiluodolla, Inkoossa, Porissa ja Kristiinankaupungissa. Kivihiihtä käytetään lisäksi Helsingin, Espoon, Vantaan, Naantalın ja Vaasan yhdistetyssä sähkön ja lämmön tuotannossa. Rannikolla sijaitsee myös merkittävä biopolttoainetta käyttävä Pietarsaaren Alholman voimalaitos.

Tuulivoiman hyödyntämisen kannalta rannikko- ja merialueet ovat otollisimpia. Vuonna 2004 Suomessa toimi yhteensä 89 tuulivoimalaa, joista teholtaan suurimmat (1–3 MW) sijaitsevat rannikolla.

Energiantuotannon hallinto ja lainsäädäntö

Suomen energiapolitiikasta vastaa kauppa- ja teollisuusministeriö, jonka ohjauksessa toimivat energiainvestointivirasto, Motiva Oy ja Turvatekniikan keskus. Energiainvestointivirasto edistää sähkö- ja maakaasumarkkinoiden toimintaa sekä valvoo päästökauppalaain säännösten noudattamista yhdessä kilpailuviraston ja muiden viranomaisten kanssa. Suomessa toimii seitsemän energiatoimistoa, jotka antavat energianeuvontaa ja laativat energiakatselmuksia ja -taseita. Muita keskeisiä toimijoita ovat voimayhtiöt, joista suurimpia ovat Teollisuuden voima Oy, Vapo Oy ja kaupunkien energialaitokset. Fingrid Oyj on valtakunnallinen kantaverkkoyhtiö, joka vastaa Suomen päävoimansiirtoverkosta. Sähkönsiirto ja kaukolämpö ovat pääsääntöisesti kunnallisten laitosten hallussa.

Energiantuotannon keskeisiä ohjausvälineitä ovat verotus, erilaiset tuet kuten energiainvestointituet, ympäristöjärjestelmät ja -merkinnät. Uusin energiantuotantoon liittyvä ohjauskeino on EU:n päästökauppadirektiivin täytäntöönpaneva päästökauppalaaki, jonka puitteissa säädetään muun muassa kasvihuonekaasujen päästöluvista ja -oikeuksista sekä päästöjen tarkkailusta. Vuonna 2004 voimaan astuneessa päästökauppalaissa määritellään päästöoikeuksien jakoperusteet ensimmäiselle päästökauppakaudelle eli vuosille 2005–2007.

Tuulivoimarakentamiseen sovelletaan samoja ympäristölainsäädännön alueiden käyttöä ja ympäristön suojelua koskevia säännöksiä kuin muuhunkin rakentamiseen. Näitä ovat maankäyttö- ja rakennuslain mukainen kaava- ja lupajärjestelmä, ympäristönsuojelulain mukainen ympäristölupa sekä vesilain mukainen rakennuslupa. Lisäksi vaikutuksiltaan merkittävät tuulivoimahankkeet edellyttävät ympäristövaikutusten arviointimenettelystä annetun lain mukaista arviointia.

Energian käyttö nyt ja tulevaisuudessa

Maakaasun, tuulienergian ja puun käyttöä aiotaan tulevaisuudessa lisätä, mutta myös energian säästöön on syytä kiinnittää huomiota kasvihuonepäästöjen vähentämiseksi. Vuoden 2005 alusta alkanut EU:n sisäinen päästökauppa asettaa katon keskitetyn energiantuotannon yhteydessä syntyville hiilidioksidipäästöille. Tuulivoimalla tuotetaan tällä hetkellä sähköstä vain noin prosentti. On kuitenkin oletettavissa, että tuulivoimarakentaminen lisääntyy tulevaisuudessa rannikkoalueella.

3.3

Alueiden käytön ja hoidon ohjaus

3.3.1

Alueiden käytön suunnittelu

Hallinto ja viranomaiset

Ympäristöministeriö kehittää ja ohjaa alueiden käytön suunnittelua ja rakentamista ja valvoo maakuntakaavoitusta. Ympäristöministeriölle kuuluu myös alueiden käytön ja rakennetun ympäristön seurannan järjestäminen. Valtion aluehallintoon kuuluvat alueelliset ympäristökeskukset edistävät ja ohjaavat kuntien alueidenkäytön suunnittelua ja rakentamista omalla toimialueellaan. Lisäksi ympäristökeskukset valvovat, että kaavoituksessa, rakentamisessa ja muussa alueiden käytössä otetaan huomioon

valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet sekä muut alueiden käyttöä ja rakentamista koskevat maankäyttö- ja rakennuslain säännökset.

Kunta vastaa paikallishallintonsa nojalla alueensa kehittämistä ja alueiden käytön suunnittelusta. Se ohjaa alueiden käyttöä muun muassa kaavoituksella ja rakennusjärjestyksellä. Kuntien ohella kunnallishallintoon kuuluvat maakuntien liitot ovat kuntayhtymiä, joita Manner-Suomessa on yhteensä 19, ja lisäksi itsehallinnollinen Ahvenanmaan maakunta. Maakunnan suunnittelun välineitä ovat maakuntasuunnitelma, maakuntakaava ja maakuntaohjelma.

Suomessa on 432 kuntaa, joista 92 on merenrantakuntia. Ahvenanmaalla kuntia on 16. Valtioneuvoston asetuksessa saaristokunnista ja kuntien saaristo-osista nimetään erityiset saaristokunnat ja saaristo-osakunnat. Saaristokuntia on rannikolla kymmenen; Hailuoto, Dragsfjärd, Houtskari, Iniö, Korppoo, Kustavi, Nauvo, Rymättylä, Velkua ja Maalahti. Rannikkoa käsittäviä maakuntia on Manner-Suomessa yhdeksän; Kymenlaakso, Itä-Uusimaa, Uusimaa, Varsinais-Suomi, Satakunta, Pohjanmaa, Keski-Pohjanmaa, Pohjois-Pohjanmaa ja Lappi.

Maankäyttö- ja rakennuslaki

Alueidenkäytön ja rakentamisen tärkein ohjausväline on vuonna 2000 voimaan tullut maankäyttö- ja rakennuslaki. Lain tavoitteena on luoda edellytykset hyvälle elinympäristölle sekä edistää ekologisesti, taloudellisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävä kehitystä. Avoin vuorovaikutus ja yhteistyö ovat niin ikään lain tavoitteita.

Alueidenkäytön ohjauksjärjestelmään kuuluvat valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet, maakuntakaava, yleiskaava ja asemakaava. Kaavajärjestelmän keskeinen periaate on, että yleispiirteisempi kaava on ohjeena laadittaessa ja muutettaessa yksityiskohtaisempaa kaavaa. Kullakin kaavamuodolla on siten oma, toisiaan täydentävä tehtävänsä ja sen mukaiset sisältövaatimukset. Yleisesti kaavan tulee perustua riittäviin tutkimuksiin ja selvityksiin.

Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet

Valtakunnallisesti merkittäviä alueidenkäytön kysymyksiä linjataan valtakunnallisilla alueidenkäyttötavoitteilla, joista tehty valtioneuvoston päätös astui voimaan vuonna 2001. Tavoitteilla pyritään turvaamaan valtakunnallisten hankkeiden ja alueidenkäyttöratkaisujen toteuttaminen. Alueidenkäytön ohjauksjärjestelmän mukaisesti maakunnan suunnittelussa ja muussa alueidenkäytön suunnittelussa on huolehdittava tavoitteiden huomioon ottamisesta ja toteuttamisen edistämisestä. Myös valtion viranomaisten tulee toiminnassaan edistää valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden toteutumista.

Tavoitteet on valtioneuvoston päätöksessä luokiteltu yleis- ja erityistavoitteisiin. Asiasisällön perusteella tavoitteet on jaettu kuuteen ryhmään, jotka ovat: 1) toimiva aluerakenne, 2) eheytyvä yhdyskuntarakenne ja elinympäristön laatu, 3) kulttuuri- ja luonnonperintö, virkistyskäyttö ja luonnonvarat, 4) toimivat yhteysverkostot 5) Helsingin seudun erityiskysymykset ja 6) luonto- ja kulttuuriympäristöinä erityisiä aluekokonaisuuksia koskevat tavoitteet. Pääosa tavoitteista koskee myös rannikkoalueita. Luonto- ja kulttuuriarvojen kannalta erityisen merkittävänä aluekokonaisuusina nimetään Saaristomeri ja maankohoamisrannikko.

Maakuntakaavoitus

Maakuntakaavan tehtävänä on valtakunnallisten tavoitteiden huomioon ottaminen ja yhteensovittaminen maakunnallisten ja paikallisten tavoitteiden kanssa. Maakuntakaava on yleispiirteinen suunnitelma alueiden käytöstä maakunnassa tai sen osa-alueella. Kaavan tarkoituksena on esittää alueidenkäytön ja yhdyskuntarakenteen periaatteet sekä osoittaa maakunnan kehittämisen kannalta tarpeellisia alueita. Maakunnan oloista johtuviin erityisiin tarpeisiin on siten kiinnitettävä huomiota kaavaa laadittaessa.

Maakuntakaavassa ratkaistavia kysymyksiä ovat muun muassa yhdyskuntarakentamisen kehittämisen puitteet, seudullisten verkostoratkaisujen toteuttamisen turvaaminen sekä merkittävimpien luonnonsuojelun, kulttuuriympäristöjen ja virkistysalueiden turvaaminen. Aluevarauksia osoitetaan vain siltä osin ja sillä tarkkuudella kuin alueiden käyttöä koskevien valtakunnallisten tai maakunnallisten tavoitteiden kannalta taikka useamman kuin yhden kunnan alueiden käytön yhteen sovittamiseksi on tarpeen. Tarkoituksena on, että valtakunnalliset tavoitteet heijastuvat maakunnan suunnitteluun ja konkretisoituvat maakuntakaavassa. Maakuntakaava ohjaa kuntien kaavoitusta. Maakuntakaava ei ole voimassa oikeusvaikutteisen yleis- tai asemakaavan alueella, mutta se on ohjeena näitä kaavoja laadittaessa ja muutettaessa.

Kuntien yleis- ja asemakaavoitus

Alueidenkäytön suunnittelu on kunnan tärkeimpiä suunnitteluvälineitä, jolla kunta voi vahvasti ohjata kehitystään. Kunta laatii ja hyväksyy yleis- ja asemakaavat. Kaavahierarkian mukaisesti yleiskaavoitus ohjaa asemakaavoitusta. Yleiskaava ei ole voimassa oikeusvaikutteisen asemakaavan alueella, mutta se on ohjeena asemakaavoja laadittaessa ja muutettaessa.

Yleiskaavan tarkoituksena on kunnan tai sen osan yhdyskuntarakenteen ja maankäytön yleispiirteinen ohjaaminen sekä toimintojen yhteensovittaminen. Yleiskaava voidaan laatia myös maankäytön ja rakentamisen ohjaamiseksi tietyllä alueella. Yleiskaavassa esitetään tavoitellun kehityksen periaatteet sekä osoitetaan tarpeelliset alueet yksityiskohtaisen kaavoituksen ja muun suunnittelun sekä rakentamisen ja muun maankäytön perustaksi. Yleiskaava voidaan laatia oikeusvaikutteisena tai oikeusvaikutuksettomana kuitenkin niin, että rakentamista suoraan ohjaavan yleiskaavan on oltava aina oikeusvaikutteinen. Kunnat voivat myös yhteistyössä keskenään laatia ns. yhteisen yleiskaavan maankäytön yleispiirteiseksi ohjaamiseksi ja toimintojen yhteensovittamiseksi.

Rakentamisen yksityiskohtaista järjestämistä varten laaditaan asemakaava. Asemakaavan tarkoituksena on osoittaa tarpeelliset alueet eri tarkoituksia varten ja ohjata rakentamista ja muuta maankäyttöä muun muassa paikallisten olosuhteiden, kaupunki- ja maisemakuvan, hyvän rakentamistavan ja olemassa olevan rakennuskannan käytön edistämisen edellyttämällä tavalla.

Rantavyöhykkeelle tai -alueelle ei pääsääntöisesti saa rakentaa ilman asemakaavaa tai rakentamisen ohjaamiseen tarkoitettua yleiskaavaa. Kaavoittamattomalle alueelle rakentamiseen tarvitaan yleensä poikkeuslupa. Rantavyöhykkeen tai -alueen leveys vaihtelee luonnonolosuhteiden ja rakentamistilanteen mukaan. Yleensä rannan suunnittelutarve ulottuu 100–200 metrin päähän rantaviivasta.

Rantojen rakentamista ohjataan yleisimmin rakentamista ohjaavalla yleiskaavalla, rantayleiskaavalla. Rantayleiskaava on tarkoitettu pääasiallisesti loma-asumisen suunnitteluun, mutta sillä voidaan osoittaa alueita myös vakituista asutusta varten. Rantayleiskaavassa rakennuspaikkojen lukumäärä ja rakennusoikeus osoitetaan kiin-

teistökohtaisesti. Lisäksi voidaan antaa muita, esimerkiksi rakennuspaikan kokoa ja rakentamistapaa koskevia määräyksiä. Rakentamattomiksi tarkoitettujen rantojen säilyminen turvataan rakennuspaikkoja ryhmittelemällä ja antamalla tarpeellisia määräyksiä.

Maanomistaja voi laatia omistamalleen alueelle ranta-asemakaavan. Ranta-asemakaava soveltuu tavanomaisen loma-asutuksen lisäksi lomakylien ja matkailupalvelujen suunnitteluun. Asemakaavaa tarvitaan, jos rannalle halutaan sijoittaa pääasiassa tai yksinomaan vakituista asutusta.

Rantojen rakentaminen vaikuttaa ympäristöön ja maisemaan. Rantojen kaavoituksen tavoitteena onkin suunnittelemattomasta rakentamisesta aiheutuvien haittojen vähentäminen. Kaavoissa rakentamisen määrää ja sijoittumista ympäristöön voidaan säädellä ja samalla ottaa huomioon vesi- ja jätehuollon tarpeet. Kaavoituksella rakennukset pyritään sijoittamaan maisemaan ja sopivan etäisyyden päähän rantaviivasta. Rantojen kaavoituksen tärkeänä tavoitteena on, että ranta-alueille jää riittävästi yhtenäistä rakentamatonta aluetta. Huolehtimalla rakentamattoman rannan määrästä turvataan muun muassa jokamiehenoikeuksiin perustuvat virkistys- ja retkeilymahdollisuudet sekä rannoilla elävän lajiston elinmahdollisuudet. Meri- ja sisävesien rantaviivasta noin 20 % on kaavoituksen piirissä.

3.3.2

Kulttuuriympäristöjen hoito

Hallinto ja viranomaiset

Kulttuuriympäristöön sisältyvät kulttuurimaisema, rakennusperintö, muinaisjäänneköset ja perinteisen maatalouden synnyttämät perinnebiotoopit esiintyvät usein samoilla alueilla toisiinsa kytkeytyen. Myös ajallinen kerrostuneisuus on kulttuuriympäristöjen tyypillinen ominaisuus. Erityisesti rannikkoalueiden kulttuuriympäristöt ovat hyvin monimuotoisia, sillä monilla rannikon alueilla on asuttu yhtäjaksoisesti jo kivikaudelta lähtien.

Päävastuu kulttuuriympäristön vaalimisesta on ympäristö- ja opetusministeriöiden hallinnonaloilla sekä maaseutu- ja metsäympäristöjen osalta myös maa- ja metsätalousministeriöllä. Ympäristöministeriö vastaa muun muassa kulttuuriympäristöä ja rakennusperintöä koskevien ohjelmien kehittämisestä, kulttuurimaisemaa ja rakennusperintöä koskevan lainsäädännön kehittämisestä, kulttuuriympäristön tilan seurannasta, rakennusperinnön ja maisemanhoidon ja perinnebiotooppien taloudellisesta tukemisesta sekä korjausrakentamisen ohjauksesta. Kulttuuriympäristö liittyy ministeriön hallinnonalalla ennen kaikkea alueiden käytön ohjaukseen, jonka tehtäviä ovat muun muassa rakennusperinnön ja kulttuurimaisemien vaaliminen, mutta myös luonnonsuojelulla ja korjausrakentamisella on välitön yhteys kulttuuriympäristön vaalimiseen. Ministeriön vastuulla oleviin ympäristövaikutusten arviointimenetelyihin liittyy olennaisesti kulttuuriympäristö- ja rakennusperintönäkökulma. Ympäristöministeriö myöntää avustuksia järjestöille, kouluille, kunnille ja yksityisille kulttuuriympäristön vaalimista edistäviin valtakunnallisiin ympäristökasvatushankkeisiin ja tukee kuntia aluearkkitehtitoiminnassa. Ympäristöministeriö vastaa valtakunnallisten maisemaohjelmien sekä valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden valmistelusta. Varsinaisia viranomaistehtäviä ovat maakuntakaavojen vahvistaminen sekä rakennussuojelulakiin ja valtion rakennusten suojeluun liittyvät tehtävät. Ympäristöministeriön vastuulla on myös eurooppalainen maisemayleissopimus.

Alueellisten ympäristökeskusten tehtävänä on valvoa, että kuntien kaavoituksessa kulttuuriperintö otetaan huomioon. Ne käsittelevät rakennussuojelulain nojalla vireille tulleet asiat sekä muun muassa vahvistavat tarvittaessa muinaismuistolain mukaisesti muinaisjäännösten rajat ja niiden suoja-alueet. Lisäksi ympäristökeskukset myöntävät avustuksia rakennusperinnön hoitoon ja laativat alueellisia kulttuuriympäristöohjelmia. Ympäristökeskuksen perustamana toimii kullakin alueella kulttuuriympäristönhoidon yhteistyöryhmä.

Opetusministeriö vastaa kulttuuripolitiikasta. Kulttuuriperinnön kannalta keskeisiä opetusministeriön tehtäviä ovat muun muassa museolaitoksen kehittäminen, arkkitehtuuri ja muotoilu, kirkollisasiat ja kirkollinen kulttuuriperintö sekä yleinen kulttuuripolitiikka, opetusministeriön toimintaan liittyvä rakentamisen ohjaus ja tuki, kulttuuriperintöalan koulutuksen kehittäminen sekä temaattiset hankkeet, kuten kulttuurimatkailu. Keskeinen toimija opetusministeriön hallinnonalalla on Museovirasto, joka vastaa aineellisen kulttuuriperinnön ja -ympäristön säilymisestä ja sitä koskevan tiedon kartuttamisesta ja välittämisestä. Museovirastolla ei ole omaa aluehallintoa, mutta museolain nojalla nimetyt, valtion tukea toimintaansa saavat maakuntamuseot osallistuvat kulttuuriperinnön vaalimiseen aluetasolla.

Kansallispuistoissa ja muilla Metsähallituksen hallinnassa olevilla alueilla on runsaasti kulttuuriperintöä. Metsähallitus hoitaa perinnemaisemia, muinaisjäännöksiä ja rakennusperintöä sekä kehittää niiden käyttöä. Museoviraston alainen Suomen merimuseo puolestaan vastaa lakisääteisesti vedenalaisten muinaisjäännösten suojelusta, tutkimuksesta, hoidosta ja konservoinnista.

Kunnilla on keskeinen asema kulttuuriympäristön hoidossa, koska ne viime kädessä vastaavat alueensa kaavoituksesta sekä muun muassa rakentamisen ja purkamisen valvonnasta.

Kulttuuriympäristöjä koskeva lainsäädäntö

Kulttuuriympäristöjen kannalta keskeinen laki on maankäyttö- ja rakennuslaki. Alueidenkäytön suunnittelun yhtenä tavoitteena on edistää rakennetun ympäristön kauneutta ja kulttuuriarvojen vaalimista. Tämän nojalla myös valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet sisältävät kaavoitusta ohjaavia kulttuuriperinnön vaalimista koskevia tavoitteita ja velvoitteita.

Maakuntakaavaa laadittaessa on maankäyttö- ja rakennuslain nojalla kiinnitettävä erityistä huomiota muun muassa maiseman, luonnonarvojen ja kulttuuriperinnön vaalimiseen. Maakuntakaavan sisältö kulttuuriympäristön osalta koostuu kansainvälistä, valtakunnallista, maakunnallista ja seudullista merkitystä omaavista kulttuuriympäristön alueista ja kohteista. Myös paikalliseen ympäristöön liittyvät arvot tulee maakuntakaavassa ottaa mahdollisuuksien mukaan huomioon siten, että niiden säilymistä voitaisiin kaavan ratkaisuilla tukea.

Kulttuuriympäristöihin liittyviä tavoitteita on valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden ja maakuntakaavan ohella asetettu myös yleis- ja asemakaavoitukselle. Yleiskaavan sisältövaatimukseen kuuluvat muun muassa rakennetun ympäristön, maiseman ja luonnonarvojen vaaliminen. Asemakaavaa laadittaessa tulee niin ikään vaalia rakennettua ympäristöä, eikä siihen liittyviä erityisiä arvoja saa hävittää. Asemakaavan yhtenä tehtävänä kulttuuriympäristöön liittyen on luoda edellytykset valtakunnallisten, maakunnallisten ja paikallisten kulttuuriympäristöjen säilymiselle.

Kulttuuriympäristöä koskevia säännöksiä on lisäksi esimerkiksi Suomen perustuslaissa, kirkkolaisissa, maa-aineslaissa, rakennussuojelulaissa, ympäristönsuojelu-

laissa, vesilaissa, maantilaissa ja laissa ympäristövaikutusten arviointimenettelystä. Luonnonsuojelulain nojalla perustettavilla maisema-alueilla voidaan suojata muun muassa ihmisen toiminnasta aikojen saatossa syntynyttä kulttuurimaisemaa ja sen historiallisia ominaispiirteitä, kuten rakennusten ja viljelysten muodostamia maatalousmaisemia sekä vanhoja kylänraitteja ja ranta-alueita. Myös maa- ja metsätalouden harjoittamista sekä erityisesti erilaisia tukimuotoja koskevat säännökset vaikuttavat kulttuuriympäristön säilymiseen ja hoitoon.

Kulttuuriperintöä koskevia kansainvälisiä sopimuksia

Kulttuuriperinnön vaalimisen tavoitteita on eräiltä keskeisiltä osin kirjattu Suomea velvoittaviin kansainvälisiin sopimuksiin, jotka linjaavat kansallista suojelupolitiikkaa ja restauroinnin eettisiä tavoitteita. Ne eivät kuitenkaan sisällä yksilöityjä suojelutavoitteita. Tärkeimpiä näistä rannikon kannalta ovat Maailman kulttuuri- ja luonnonperinnön suojelemista koskeva UNESCO:n yleissopimus (maailmanperintösopimus 1972), Euroopan neuvoston rakennustaiteellisen perinnön suojelua koskeva yleissopimus (Granada 1985), Eurooppalainen yleissopimus arkeologisen perinnön suojelusta (Valette 1992), ja Eurooppalainen maisemayleissopimus (Firenzen sopimus). Lisäksi ESDP-asiakirja (Euroopan aluesuunnittelun ja aluekehityksen suuntaviivat, Potsdam 1999) sisältää kulttuurimaisemien ja -perinnön käyttöä ja hoitoa koskevia tavoitteita ja suuntaviivoja.

3.3.3

Luonnonsuojelu

Luonnonsuojelun hallinto

Suomessa luonnonsuojelun lainsäädännöstä, ohjauksesta ja toteutumisen valvonnasta vastaa ympäristöministeriö. Alueellisten ympäristökeskusten tehtävänä on hankkia alueita luonnonsuojelutarkoituksiin ja tehdä rauhoituspäätökset. Lisäksi ympäristökeskukset huolehtivat lajien ja niiden elinympäristöjen ja luontotyyppien suojelusta sekä luontoarvojen huomioon ottamisesta kaavoituksessa.

Ympäristöministeriön ohjauksessa toimii Metsähallituksen luontopalvelut. Metsähallitus hallinnoi valtion maa- ja vesialueita ja hankkii alueita muun muassa luonnonsuojelutarkoituksiin, vastaa valtion luonnonsuojelualueiden hoidosta ja käytöstä sekä muun muassa soiden ja metsäalueiden ennallistamistoimenpiteistä. Metsähallituksen valvonnan ohella Merivartiosto on kevästä 2005 lähtien valvonut merialueilla sijaitsevia luonnonsuojelualueita.

Luonnonsuojelun lainsäädäntö ja muut ohjauskeinot

Luonnonsuojelun keskeinen ohjauskeino on luonnonsuojelulaki. Lain tavoitteena on luonnon monimuotoisuuden ylläpitäminen, luonnonkauneuden ja maisema-arvojen vaaliminen, luonnonvarojen ja luonnonympäristön kestävän käytön tukeminen, luonnontuntemuksen ja yleisen luonnonharrastuksen lisääminen sekä luonnontutkimuksen edistäminen. Suojelun tarkoituksena on luontotyyppien ja luonnonvaraisten eliölaajien suotuisan suojelutason saavuttaminen ja säilyttäminen. Laki sisältää useita keinoja tavoitteiden toteuttamiseksi. Näihin kuuluvat muun muassa luonnonsuojeluohjelmien laatiminen, luonnonsuojelualueiden ja maisema-alueiden perustaminen sekä laissa ja asetuksessa määriteltyjen luontotyyppien ja lajien sekä arvokkaiden

luonnonmuodostumien suojeleminen. Luonnonsuojelulain lajien rauhoittamista koskevia säännöksiä sovelletaan myös talouskäytössä olevilla alueilla.

Muita luonnonsuojelun kannalta merkittäviä lakeja ovat metsälaki, maa-aineslaki, maankäyttö- ja rakennuslaki, vesilaki, laki valaiden ja arktisten alueiden hylkeiden suojelusta, koskiensuojelulaki ja maastoliikennelaki.

Natura 2000-verkosto

Tärkeimmät Euroopan unionin luonnonsuojelua koskevat säännökset, luonto- ja lintudirektiivit, on kansallisesti pantu täytäntöön luonnonsuojelulailla. Luontodirektiivin keskeisenä tavoitteena on erityisten suojelutoimien alueiden yhtenäisen ekologisen verkoston perustaminen Euroopan laajuisesti. Tämä ns. Natura 2000-verkosto koostuu lintudirektiivin nojalla määritellyistä linnustonsuojelualueista sekä luontodirektiivin nojalla hyväksytyistä yhteisön tärkeinä pitämistä alueista. Natura-alueiden luonnonarvoja on mahdollista joustavan lähestymistavan vuoksi turvata monilla keinoilla, kuten lainsäädännöllisillä, hallinnollisilla ja sopimusoikeudellisilla toimenpiteillä sekä tarvittaessa erilaisia käyttösuunnitelmia laatimalla. Suomessa Natura-verkostoon tähtäävää suojelua pyritään luonnonsuojelulain ohella toteuttamaan monitahoisesti useiden lakien kautta.

Natura 2000 -verkoston oikeusvaikutuksista keskeisimmät ovat luonnonsuojelulain mukaiset arviointivelvollisuus ja heikentämiskiello. Arviointivelvollisuus edellyttää hankkeiden tai suunnitelmien Natura-alueelle kohdistuvien ympäristövaikutusten arviointia. Arvioinnissa on selvitettävä, miten hanke tai suunnitelma vaikuttaa kyseisellä alueella suojelun kohteena oleviin lajeihin ja luontotyyppisiin. Velvollisuus koskee myös varsinaisen Natura-alueen ulkopuolella toteutettavia hankkeita, joilla todennäköisesti on alueelle ulottuvia haitallisia vaikutuksia. Mikäli menettely osoittaa, että alueen luonnonarvot luonnonsuojelulaissa säädetyllä tavalla heikentyisivät, lupaa hankkeen tai suunnitelman toteuttamiseen ei heikentämiskiellon mukaisesti saa myöntää.

Natura-alueille laaditaan tarvittaessa hoito- ja käyttösuunnitelma, jonka tavoitteena on varmistaa, ettei ihmisen toiminta merkittävästi heikennä niitä luontotyyppisiä tai lajien elinympäristöjä, joita varten alue on otettu Naturaan. Hoito- ja käyttösuunnitelmissa voidaan asettaa tavoitteita muun muassa erilaisille ennallistamis- ja hoitotoimenpiteille, niiden toteuttamisen aikataululle, vastuutahoille ja seurannalle.

Luonnonsuojelu rannikolla

Valtioneuvosto on hyväksynyt seitsemän suojeluohjelmaa. Nämä ovat kansallisia luonnonpuistojen kehittämisohjelma sekä soiden, lintuvesien, harjujen, lehtojen, rantojen ja vanhojen metsien suojeluohjelmat. Kansallis- ja luonnonpuistojen kehittämisohjelmassa esitetyt neljä merellistä aluetta, Perämeri, Saaristomeri, Tammisaaren saaristo ja Itäinen Suomenlahti, on perustettu kansallispuistoiksi jo 1980-luvulla ja 1990-luvun alkupuolella. Lintuvesiensuojeluohjelman tavoitteena on turvata tärkeimpiä lintulahtia, kun taas rantojensuojeluohjelma on ensimmäinen laaja ranta- ja rannikkoluonnonsuojeluohjelma, jonka pyrkimyksenä on suojella erityyppisiä vapaina säilyneitä rantoja. Rannikko- ja saaristoalueiden kannalta tärkeitä ovat myös eräät erilliset päätökset, kuten valtioneuvoston periaatepäätös Mikkeliinsaarten saariryhmän suojelemiseksi.

Valtaosa suojelualueista on valtion omistuksessa. Sen lisäksi rannikolla on myös huomattavia yksityisomistuksessa olevia suojelualueita, kuten Valassaaret (11 790 ha). Vanhimmat yksityismaiden luonnonsuojelualueet on perustettu 1930- ja 40-luvuilla rauhoituksilla tärkeimmille lintualueille. Vuonna 2001 ulkomerelle perustettiin 7 hylkeidensuojelualuetta, joiden tarkoituksena on hylkeiden, etenkin harmaahylkeiden ja vedenalaisen meriluonnon suojelu.

Euroopan unionin Natura-ohjelman myötä luonnonsuojeluun on tullut mukaan systemaattinen luontotyyppien suojelun näkökulma, jossa on huomioitu myös vedenalaista luontoa. Samalla suojelun piiriin on tullut lisää saaristoalueita. Suomen hyväksytyyn Natura 2000- verkostoehdotukseen kuuluu noin 150 merellistä Natura- aluetta Suomessa ja Ahvenanmaalla. Niiden pinta-ala on yhteensä 680 000 hehtaaria ja rantaviivaa on yhteensä noin 8900 kilometriä. Merellisistä Natura-alueista 20 aluetta on nimetty myös HELCOMin Itämeren suojelualueverkostoon ns. BSPA-alueiksi (Baltic Sea Protected Areas).

Viime vuosikymmenten aikana rannikko- ja saaristoalueiden luonnonsuojelu on painottunut rantojen ja lintuvesien suojeluohjelmassa esitettyjen ranta-alueiden suojelun toteuttamiseen. Rannikko- ja saaristoalueilla on suojeltu myös vanhojen metsien, lehtojen ja harjujen suojeluohjelmiin kuuluvia alueita. Myös saariston perinnemaisemia ja siellä esiintyviä luonto- ja lajityyppejä on pyritty inventoimaan ja suojelemaan.

Luonnonsuojelulain nojalla suojeltuja luontotyyppinä ovat jalopuumetsiköt, pähkinäpensaslehdot, tervaleppäkorvet, hiekkarannat, merenrantaniityt, hiekkadyynit, katajakedot, lehdesniityt ja yksittäiset suuret maisemapuut. Suojelun edellytyksenä on, että luontotyyppit ovat luonnontilaisia tai luonnontilaiseen verrattavia. Rannikolla esiintyviä suojeltuja luontotyyppinä ovat hiekkarannat, merenrantaniityt ja hiekkadyynit, perinneympäristöjen luontotyyppinä puolestaan ovat katajakedot ja lehdesniityt. Vesilain nojalla suojeltuja luontotyyppinä ovat luonnontilaisina tietyt merestä erkaantuvat vesialueet, kuten fladat ja kluuvijärvet. Myös Merenkurkun alueella esiintyvät maankohoamisrannikon primaarimetsät ovat suojelullisesti arvokkaita.

Luonnonsuojelun kansainväliset sopimukset

Kansainvälisillä sopimuksilla ja EU:n säädöksillä on suuri merkitys meri- ja rannikkoalueiden luonnonsuojelun kannalta. Tärkeimpiä kansainvälisiä sopimuksia ovat YK:n biologista monimuotoisuutta koskeva yleissopimus, muuttavia luonnonvaraisia eläimiä koskeva Bonnin sopimus, kansainvälisesti merkittävien kosteikkojen suojelua koskeva Ramsar-sopimus, Euroopan luonnonvaraisia eläin- ja kasvilajeja koskeva Euroopan luonnonsuojelusopimus (Bernin sopimus), Itämeren alueen merellisen ympäristön suojelua koskeva yleissopimus HELCOM ja sen rannikon käyttöä ja hoitoa koskevat suositukset, Koillis-Atlantin merellisen ympäristön suojelua koskeva sopimus OSPAR sekä Itämeren ja Pohjanmeren pikkuvalaiden suojelusopimus ASCOBANS. Maisemansuojelun osalta voidaan mainita Eurooppalainen maisemayleissopimus (Euroopan neuvosto, Firenze 2000).

Suomi liittyi UNESCO:n yleissopimukseen maailman kulttuuri- ja luonnonperinnön suojelemisesta vuonna 1987. Rannikolla sijaitsee Suomen viidestä maailmanperintöluetteloon merkityistä kohteesta kaksi: vanha Rauma ja Suomenlinna. Suomen aielistan kohteista rannikolla ovat myös Itäisen Suomenlahden kansallispuistossa sijaitseva Struven maanmittausketjuun liittyvä mittauspiste ja Hangon edustalla

olevat Hauensuolen kalliohakkaukset. Merenkurkun aluetta on esitetty luetteloon Suomen ensimmäisenä luonnonperintökohteena geologisin perustein.

Luonnonsuojelun järjestöt

IUCN (The World Conservation Union) eli maailman luonnonsuojeluliitto on kansalaisjärjestöjen ja valtiojäsenten muodostama liitto, joka edistää luonnonsuojelua ja luonnonvarojen ekologisesti kestävästä käytöstä. Muun muassa WWF ja Greenpeace ovat aktiivisia kansainvälisiä luonnonsuojelun toimijoita.

Suomessa Suomen Luonnonsuojeluliitto, sen piirijärjestöt ja paikalliset luonnonsuojeluyhdistykset, Natur och Miljö, Suomen WWF, BirdLife Suomi ja Greenpeace Pohjoisella toimivat aktiivisesti meri- ja rannikkoluonnon suojelun puolesta muun muassa useissa hallinnon asettamissa tai muissa työryhmissä. Esimerkiksi BirdLife Internationalin johdolla toteutettavassa European Important Bird Areas (IBA) -hankkeella tunnistetaan, seurataan ja suojellaan arvokkaita lintualueita Euroopan-laajuisesti. Suomen WWF puolestaan kampanjoi laajan Itämeriohjelman puolesta osana WWF:n kansainvälistä Itämeren suojeluohjelmaa.

Rannikkoalueen luonnonsuojelun tulevaisuuden haasteet ja kehittämistarpeet

Meriveden heikko tila ja rehevöityminen ovat uhka rannikkovyöhykkeen luonnon monimuotoisuudelle. Rannat ovat ensisijaisia elinympäristöjä joka kymmenennelle uhanalaiselle lajille. Uhanalaistarkastelua kuitenkin vaikeuttaa se, että osa lajeista tunnetaan puutteellisesti tai niiden seurantatiedot eivät ole kattavia.

Rannikolla elävistä nisäkäslajeista harmaahylje ja itämerennorppa kuuluvat silmäläpidettäviin lajeihin. Toisin kuin itämerennorpan kohdalla, harmaahylkeen kanta on kasvussa, sillä sen lisääntymiskyky on palautunut ennalleen. Linnuista kiljuhanhi kuuluu äärimmäisen uhanalaisiin lajeihin ja merisirri, mustatiira, liejukana, merikotka, selkä- ja naurulokki, räyskä ja etelänkiisla vaarantuneisiin. Uhanalaisista kaloista erittäin uhanalaisia ovat meritaimen ja -lohi sekä rantaneula.

Rannikkoalueen maisemaa uhkaavat umpeen kasvaminen ja rannan muuttaminen, kuten rakentaminen tai ruoppaukset. Monet rannikkoalueiden luontotyypeistä, kuten tammimetsät, lehdesniityt, luonnontilaiset hiekkadyynit ja maankohoamisrannikon metsät ovat uhanalaisia. Etelä-Suomen ja Pohjanmaan metsien osalta suojelun tehostamistarvetta on vielä etenkin lehtojen, Pohjanmaan tulvametsien, maankohoamisrannikon sukkessiometsien ja hakamaiden osalta. Elinkeinojen, etenkin maatalouden ja kalastuksen harjoittamistapojen muuttuminen sekä rannikon kasvava käyttö vapaa-ajan asumiseen ja virkistykseen sekä rannan muuttaminen muokkaavat maisemaa ja lisäävät tarvetta luonnonsuojelun kannalta arvokkaan rannan säilyttämiseen.

Rannikon terrestrisestä luonnosta on olemassa melko paljon tietoa, sen sijaan tiedot vedenalaisesta luonnosta ja sen monimuotoisuudesta ovat puutteellisia. Vuonna 2004 käynnistyi Suomen Itämeren suojeluohjelman tavoitteita osaltaan toteuttava vedenalaisen meriluonnon monimuotoisuuden inventointiohjelma VELMU, jonka tarkoituksena on vedenalaisen meriluonnon kartoitus. Koko Suomen kattava luontotyyppien uhanalaisuustarkastelu on myös parhaillaan tekeillä ja valmistuu vuoteen 2007 mennessä. Luontotyyppien seurantaa ei vielä ole järjestetty ja myös maastoinventoinnit ovat monien luontotyyppien osalta vielä kesken. Kansallisesti

uhanalaiset luontotyytit, luonnonsuojelulain luontotyytit ja metsälain erityisten elinympäristöjen seuranta sekä luontodirektiivin mukaiset luontotyytit tulevat olemaan keskeinen osa seurantoja.

3.3.4

Ympäristönsuojelu

Ympäristönsuojelun hallinto ja muut keskeiset toimijat

Ympäristönsuojelun ja sen ohjauskeinojen kehittämisen päävastuu on ympäristöhallinnolla. Läpäisyperiaatteen mukaisesti ympäristöasiat kuuluvat kuitenkin kaikkien hallinnonalojen toimintaan. Maa- ja metsätalousministeriön tehtävänä on luoda edellytykset uusiutuvien luonnonvarojen kestäväälle käytölle sekä huolehtia alkutuotantoon liittyvästä ympäristönsuojelusta. Liikenne- ja viestintäministeriölle kuuluvat liikenteen ympäristöasiat siltä osin, kun ne eivät kuulu ympäristöministeriölle. Kauppa- ja teollisuusministeriölle kuuluvat elinkeinotoimintaan, teollisuuteen, kaivostuotantoon ja energiaan liittyvät ympäristökysymykset ja sosiaali- ja terveysministeriölle terveydensuojelu, kemikaali- ja geeniteknologian valvonta.

Alueelliset ympäristökeskukset vastaavat omilla alueillaan ympäristönsuojeluun sekä vesivarojen käyttöön liittyvistä tehtävistä ja toimivat lupaviranomaisina. Vesilain mukaiset vesitalousasiat ja suurempiin hankkeisiin liittyvät ympäristölupa-asiat ratkaistaan ympäristölupavirastoissa. Kunnan ympäristönsuojeluviranomainen vastaa tietyistä paikallisista lupatehtävistä sekä ympäristönsuojeluun liittyvästä laillisuus- ja edunvalvonnasta kunnan alueella. Kunnanvaltuuston toimivallassa on ympäristönsuojelulain nojalla antaa kunnallisia ympäristönsuojelumääräyksiä, joilla pyritään tarkentamaan ja konkretisoimaan ympäristönsuojelun yleisiä vaatimuksia paikalliset olosuhteet huomioon ottaen.

Ympäristönsuojelun lainsäädäntö ja muut ohjauskeinot

Ympäristönsuojelulaki ja -asetus sekä laki ympäristövaikutusten arviointimenettelyistä ovat keskeiset ympäristönsuojelun lainsäädännölliset ohjausvälineet. Ympäristönsuojelulaki on yleislaki, jolla on pantu täytäntöön teollista toimintaa velvoittavat EY:n IPPC-direktiivin vaatimukset. Lain yleisenä tavoitteena on ehkäistä ympäristön pilaantumista, vähentää pilaantumisesta aiheutuvia vahinkoja ja turvata terveellinen, viihtyisä sekä luonnontaloudellisesti kestävä ja monimuotoinen ympäristö. Myös muun muassa jätteiden synnyn ehkäisy, kansalaisten vaikutusmahdollisuudet sekä ilmastonmuutoksen torjuminen on mainittu ympäristönsuojelulain tavoitteissa. Ohjauskeinona laki on ennakkovalvonnallinen, mikä tarkoittaa sitä, että hankkeita ja laitoksia valvotaan ennakolta erilaisin lupa- ja ilmoitusmenettelyin.

Ympäristönsuojelulaki perustuu tietyille yleisille periaatteille sekä yleiskielloille, kuten maaperän ja pohjaveden pilaamiskielloille. Lakia sovelletaan kaikkiin toimintoihin, joista voi aiheutua päästöjä ja ympäristön pilaantumista sekä toimintaan, jossa syntyy tai käsitellään jätettä. Lakia sovelletaan lähtökohtaisesti myös kaikkeen päästöihin liittyvään vesien pilaantumisen ehkäisemiseen. Ympäristönsuojelulaissa lähtökohtana on, että pilaantumisen vaaraa aiheuttavaan toimintaan tulee olla ympäristölupa. Pääasiallisesti luvan tarve perustuu ympäristönsuojeluasetuksen luetteloon luvanvaraisista laitoksista, mutta luvan tarve voi pohjautua myös yhteisön vesidirektiiveihin tai Suomea sitoviin kansainvälisiin merensuojelusopimuksiin. Näiden

lisäksi luvanhakuvollisuus on asetettu tietyille laissa nimenomaisesti mainituille toiminnoille.

Ympäristövaikutusten arviointimenettelystä annettu laki edellyttää, että merkittäviä ympäristövaikutuksia aiheuttavien hankkeiden vaikutukset selvitetään ennen toimenpiteisiin ryhtymistä. Arviointimenettelyä ei ole rajattu koskemaan vain yksityisiä hankkeita. Laki viranomaisten suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arvioinnista asettaa selvittämisvelvollisuuden myös viranomaisille silloin, kun valmisteltavana on suunnitelmia tai ohjelmia, joilla saattaa olla merkittäviä ympäristövaikutuksia.

Muita keskeisiä lakeja rannikon ympäristönsuojelun kannalta ovat vesilaki, vesihuoltolaki ja asetus talousjätevesien käsittelystä vesihuoltolaitosten viemäriverkostojen ulkopuolisilla alueilla, merensuojelulaki ja jätelaki. Myös maankäyttö- ja rakennuslain sijainninohjaukseen liittyvillä säännöksillä voidaan vaikuttaa ympäristönsuojelun tavoitteisiin. Vesiensuojelun osalta keskeisiä tavoitteita sisältyy ympäristönsuojelutoimia ohjaaviin valtioneuvoston periaatepäätöksiin, joista nykyinen periaatepäätös vesiensuojelun tavoitteista sisältää merialueille, sisävesille ja pohjavesille asetetun tavoitteen vuonna 2005 sekä toimenpiteet sen saavuttamiseksi.

Alusliikenteestä aiheutuvan pilaantumisen osalta jätehuoltolainsäädäntö ja ympäristönsuojelulaki kieltävät käsittelemättömien alusjätevesien (käymälä, pilssivedet, öljyiset vedet jne.) päästämisen Suomen vesialueilla ja merellä Suomen aluevesillä, samoin kiinteän jätteen tai muun aineen poistaminen aluksesta veteen on kielletty. Laki aluksista aiheutuvan vesien pilaantumisen ehkäisemisestä velvoittaa satamat huolehtimaan siitä, että alusten jätteet toimitetaan asianmukaisesti käsiteltäviksi. Keskeisesti laki aluksista aiheutuvan vesien pilaantumisen ehkäisemisestä käsittelee öljyvahinkoja ja niiden torjuntaa, josta ensisijainen vastuu kuuluu kunnalle. Tätä varten kunnalla on pääsääntöisesti oltava öljyvahinkojen torjuntasuunnitelma.

Vuoden 2005 alussa voimaan astunut laki Suomen talousvyöhykkeestä sisältää yhtymäkohtia myös ympäristönsuojeluun. Suomen talousvyöhyke käsittää Suomen aluevesiin välittömästi liittyvän merialueen, jonka ulkoraja määräytyy Suomen vieraiden valtioiden kanssa tekemien sopimusten perusteella. Suomella on talousvyöhykkeellä oikeus alueen taloudelliseen hyödyntämiseen ja tutkimiseen. Ympäristönsuojelun kannalta on olennaista, että Suomi käyttää talousvyöhykkeellä myös kansainvälisen oikeuden mukaista lainkäyttövaltaa meriympäristön suojelussa ja meritieteellisessä tutkimuksessa. YK:n merioikeusyleissopimuksen mukaisesti Suomella on talousvyöhykkeellä myös yksinomainen oikeus rakentaa ja käyttää sekä antaa lupa rakentaa ja käyttää tekosaaria sekä eräitä muita laitteita ja rakennelmia, samoin kuin säännellä niiden rakentamista ja käyttöä.

Lainsäädännöllisen ohjauksen ohella muita ympäristönsuojelun välineitä ovat erilaiset taloudellisen ohjauksen muodot kuten ympäristötuet, erilaiset ympäristöauditointi- ja johtamisjärjestelmät, kuluttajia ohjaavat ympäristöystävällisten tuotteiden merkinnät ja sertifikaatit sekä ympäristöön liittyvä suunnittelu kuten paikallisagendatyö.

Paikallisagendalla tarkoitetaan yhden tai useamman kunnan yhteistä pitkän tähtäimen strategiaa kestävästä kehityksen toteuttamiseksi. Lähtökohtana on Rion ympäristökokouksen julistus sekä Aalborgin julistus. Agendojen tavoitteena on ekologisen, taloudellisten, kulttuuristen ja yhteiskunnallisten näkökulmien paikallinen yhteensovittaminen. Suomen kestävästä kehityksen toimikunta tukee paikallisagen-

dojen laadintaa. Useimmat rannikkoalueen kunnat ovatkin jo laatineet tai laatimassa omaan kuntaansa kohdistuvan ohjelman. Seudullisia kuntien väliseen yhteistyöhön perustuvia rannikon agendaohjelmia ovat Ahvenanmaan, Varsinais-Suomen, Porin, Lestijokiseudun, Oulun eteläisen alueen, Suupohjan rannikon ja Tornionjokilaakson ohjelmat.

Direktiivi vesienhoidon puitteista ja laki vesienhoidon järjestämisestä

EU:n direktiivi vesienhoidon puitteista koskee kaikkea sellaista vesien käyttöä, jolla voi olla merkittävä vaikutus vesien tilaan. Direktiivin tavoitteena on suojella, parantaa ja ennallistaa vesiä niin, ettei niiden tila heikkene ja että vesistöjen ekologinen tila on koko unionin alueella vähintään hyvä vuonna 2015. Pyrkimyksenä on muun muassa turvata hyvälaatuisen veden riittävä saanti veden kestävästä käytöstä varten, suojella alue- ja merivesiä, edistää kansainvälisten sopimusten tavoitteiden saavuttamista sekä vähentää vaiheittain tiettyjen vaarallisten aineiden päästöjä. Direktiivissä korostetaan vesistöjen tilan suunnittelua, seuranta- ja raportointia sekä yhtenäistä, julkista ja demokraattista menettelytapaa.

Suomessa vesipuitedirektiivi on pantu täytäntöön vuoden 2005 alussa voimaan tulleella lailla vesienhoidon järjestämisestä ja asetuksella vesienhoitoalueista. Lain tavoitteena on direktiivin mukaisesti muun muassa tulvasuojelun, vesien virkistyskäytön, vesiekosysteemien suojelun sekä vesipalveluiden huomioon ottaminen vesienhoidon järjestämisessä.

Vesienhoidon järjestämisestä annetun lain nojalla vesistöt luokitellaan yhtenäisellä 5-portaisella asteikolla, erinomainen–hyvä–tyytyttävä–välttävä–huono ihmisen toiminnan aiheuttaman muutoksen perusteella. Vesienhoidon kannalta arvioidaan, mitkä toiminnot vaikuttavat vesistöihin, miten vesistöt sietävät muutoksia ja mitä ekologisia seurauksia eri toiminnoilla on suhteessa vesistöjen tilaan. Vesipuitedirektiivin edellyttämällä tavalla on vesistöjen tilan seuranta varten muodostettu vesienhoitoalueet, jotka noudattavat vesistöalueiden rajoja. Suomi on jaettu kahdeksaan hoitoalueeseen. Näille hoitoalueille on laadittava vesienhoitosuunnitelmat ja niiden osana yksityiskohtaisemmat toimenpideohjelmat.

Hyväksytyillä vesienhoitosuunnitelmilla on viranomaistoimintaa ohjaavaa vaikutusta. Valtion ja kuntien viranomaisten on vesienhoidosta annetun lain mukaisesti otettava vesienhoitosuunnitelmat soveltuvien osien toiminnassa huomioon. Siten hoitosuunnitelmat ohjannevat esimerkiksi lupien ja rahoituksen suuntaamista ja myöntämistä eri hankkeisiin. Hoitosuunnitelmien laadinta ajoittuu vuosille 2005–2009 ja niiden toteutus vuosiin 2009–2015.

Valuma-alueet ja vesistökokonaisuudet sekä kansalaisten osallistuminen korostuvat vesipuitedirektiivissä ja sen kansallisessa täytäntöönpanossa. Alueellisen ympäristökeskuksen on vesienhoidon järjestämisestä annetun lain nojalla huolehdittava yhteistyöstä viranomaisten ja muiden tahojen kanssa vesienhoitosuunnitelman valmistelun eri vaiheissa. Kukin alueellinen ympäristökeskus kutsuu toimialueellaan koolle yhden tai useampia vesienhoitolaisia tarkoitettuja yhteistyöryhmiä kuudeksi vuodeksi kerrallaan. Yhteistyöryhmään kootaan edustajat ympäristökeskuksen toimialueen vesien käyttöön, suojeluun ja tilaan vaikuttavista keskeisistä valtion ja kuntien viranomaisista, elinkeinoelämästä, järjestöistä, vesialueiden omistajista sekä vesien käyttäjistä.

Suomen Itämeren suojeleohjelma

Suomen Itämeren suojeleohjelmalla pyritään parantamaan Itämeren tilaa ja tehostamaan jo olemassa olevien kansallisten ohjelmien, kuten vesiensuojelun tavoiteohjelman, maatalouden ympäristötukiohjelman, metsätalouden ympäristöohjelman, ja kansainvälisten sopimusten velvoitteiden toimeenpanoa. Suomen Itämeren suojeleohjelman päätarkoituksena on vaikuttaa Suomenlahden, Saaristomerren, Ahvenanmerren, varsinaisen Itämeren pohjoisosan sekä Pohjanlahden vesien ja merellisen luonnon tilaan sekä Suomessa että lähialueen maissa.

Keskeisiä tavoitteita Suomen Itämeren suojeleohjelmassa ovat rehevöitymisen torjunta, vaarallisten aineiden aiheuttamien riskien vähentäminen, öljy- ja kemikaalikuljetusten riskien ja kemikaalien tuotannon ja käytön aiheuttamien riskien vähentäminen, luonnon monimuotoisuuden säilyttäminen ja lisääminen, ympäristötietoisuuden parantaminen sekä tutkimus ja kehitystyö. Itämeren luonnonvarojen käytön tulee olla kestäväällä perustalla suojeleohjelmasta tehdyn periaatepäätöksen mukaan. Tämä tarkoittaa muun muassa sitä, etteivät vesiliikenne, sen vaatimat väylätyöt tai mekaaninen rasitus ja rakentaminen mereen sekä materiaalien ottaminen merestä saisi aiheuttaa merkittäviä haittoja. Lisäksi kestävä käytön tavoite edellyttää, että virkistys ja matkailutoiminta merellä ja merellisessä luonnossa tapahtuisi aiheuttamatta merkittävää haittaa Itämeren ympäristölle. Esimerkiksi alusliikenteen vesiympäristölle aiheuttamia vaikutuksia pyritään suojeleohjelmasta annetun periaatepäätöksen mukaan vähentämään väylien sijoittelulla, nopeusrajoituksilla ja aallonaiheuttamiskielloilla.

Suomen Itämeren suojeleohjelman toteuttamiseksi on vuonna 2005 laadittu Itämeren ja sisävesien suojeleohjelman toimenpideohjelma. Toimenpideohjelman päästöjen vähentämistavoitteiden lähtökohdat on määritelty vesiensuojelutoimia ohjaavalla vesiensuojelun tavoiteohjelmalla.

Ympäristönsuojelun sopimukset

Lainsäädännön ohella ympäristönsuojelua ohjataan sopimuksilla. Itämeren ja rannikkoympäristön kannalta tärkeitä sopimuksia ovat Itämeren merellisen ympäristön suojeleohjelman koskeva yleissopimus ja sen suositukset, kansainvälinen yleissopimus alusten aiheuttaman meren pilaantumisen ehkäisemisestä (MARPOL), YK:n ilmastopöytäkirja, biologista monimuotoisuutta koskeva yleissopimus ja sen ohella toimintaohjelmat Agenda 21 ja Baltic 21. Myös Koillis-Atlantin merellisen ympäristön suojeleohjelman OSPAR-sopimuksen piirissä tehtävä työ edesauttaa Itämeren suojeleohjelmalla.

Ympäristönsuojelun nykytilanne ja tulevaisuuden haasteet

Itämeren rehevöityminen jatkuu maa- ja metsätaloudesta, haja-asutuksesta ja hulevesistä peräisin olevan hajakuormituksen sekä Itämeren sisäisen kuormituksen ja ilmakulkeuman vuoksi. Typpi- ja rikkilaskeuman pienentyminen, kotimaassa käytettävien polttoaineiden rikkipitoisuuden vähentäminen ja tehokas rikinsuodatus energiantuotannossa ovat pienentäneet happamoittavaa laskeumaa. Tästä huolimatta rehevöitymisen torjunta on edelleen suuri haaste.

Otsonikerrosta tuhoavien CFC-yhdisteiden käyttöä on Suomessa vähennetty. Lisäksi vesistöjen pistekuormituslähteet yhdyskunnat, teollisuus ja kalankasvatus on saatu melko hyvin hallintaan. Näissä tavoitteissa on edistytty etenkin tekniikan kehittymisen ja tehokkaiden kieltojen ja rajoitusten ansiosta. Tuotantomäärien kasvu on kuitenkin joiltakin osin kumonnut myönteisen kehityksen vaikutuksia.

Ympäristön kemikalisoituminen on kasvava huoli. Tiettyjen vaarallisten kemikaalien rekisteröintiä, riskien arviointia ja lupamenettelyä koskevalla EU:n REACH-asetuksella pyritään parantamaan ja yhtenäistämään jo käytössä olevien kemikaalien riskinarviointia. REACH-asetuksen säännöksiä sovelletaan kemikaalien valmistukseen, maahantuontiin, markkinoille saattamiseen ja käyttöön sellaisenaan, valmisteissa tai tuotteissa.

Energian ja luonnonvarojen käyttöön liittyy niin ikään suuria haasteita. Esimerkiksi ilmastonmuutoksen torjunta vaatii energiankäytön, etenkin fossiilisten polttoaineiden, tuntuva vähentämistä, mutta tähän tavoitteeseen ei ole ylletty.

3.3.5

Rannikkoalueiden ympäristötutkimus ja koulutus

Korkeakoulut

Rannikkoalueella toimivat Oulun, Vaasan, Turun ja Helsingin yliopistot, Åbo Akademi, Turun yliopiston Porin ja Rauman alueyksiköt, Svenska Handelshögskolan Helsingissä ja Vaasassa sekä Teknillinen korkeakoulu Espoossa. Ammattikorkeakoulutasoista koulutusta eri aloilla on tarjolla Helsingissä, Espoossa, Vantaalla, Kotkassa, Kemissä, Kokkolassa, Oulussa, Porissa, Vaasassa, Tammisaarella, Turussa sekä Ahvenanmaalla Maarianhaminassa.

Rannikkoalueilla on yliopistojen ja korkeakoulujen tutkimusasemia, joissa tehdään ympäristöön liittyvää, osin monitieteistä tutkimusta. Ahvenanmaalla sijaitsevalla Åbo Akademin Husön tutkimusasemalla tehdään pääasiassa meribiologista tutkimusta, kasvi- ja sienitieteellistä ja entomologista tutkimusta. Yliopiston Saaristoinstituutti on osa Åbo Akademin täydennyskoulutuskeskusta. Lisäksi sillä on Vaasassa oma täydennyskoulutuskeskuksensa. Åbo Akademin kansatieteen laitoksen eräs tutkimuksen painopiste on saaristo. Korppoon kunta, Metsähallitus ja Åbo Akademin säätiö ylläpitävät yhdessä muiden yhteistyökumppaneiden ja rahoittajien kanssa Korpoströmin saaristokeskusta, jossa tehdään meritutkimusta. Saaristokeskus toimii myös kansallispuiston ympäristönhoitotyön tukikohtana ja opastuskeskuksena.

Turun yliopiston Saaristomeren tutkimuslaitoksen alaisuudessa toimii Seilin tutkimusasema Nauvon kunnassa. Siellä tehdään Itämereen ja erityisesti Saaristomereen liittyvää monitieteistä tutkimusta ja järjestetään perusopetukseen liittyviä kenttäkursseja useilla eri tieteenaloilla. Saaristomeren tutkimuslaitoksella on lisäksi miehittämätön kenttäasema Lohmin saarella Korppoossa sekä toimisto- ja tutkijatiloja sekä laboratorio Turussa. Turun yliopiston alaisuudessa Turussa toimivat Merenkulkualan koulutus- ja tutkimuskeskus MKK ja täydennyskoulutuskeskus. Merenkulkualan koulutus- ja tutkimuskeskus tekee merenkulkuun, logistiikkaan ja paikkatietoon liittyvää tutkimusta ja antaa merenkulkualan täydennyskoulutusta. Keskuksen Rauman yksikkö vastaa lyhytkestoisesta koulutustoiminnasta. MKK:n Porin yksikössä tehdään ympäristöntutkimusta, ja sen yhteydessä toimii myös valtakunnallinen lähimerenkulun edistämiskeskus Shortsea Promotion Centre Finland. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen Maaseutu- ja saaristoalueiden kehittämissyksikkö tekee maaseutu- ja saaristoalueisiin liittyvää tutkimusta, antaa yrittäjä- ja kehittäjäkoulutusta ja koordinoi erityisesti matkailu- ja elintarvikealaan sekä etätyöhön liittyviä kehittämishankkeita.

Helsingin yliopiston alaisuudessa toimii Tvärminnen eläintieteellinen tutkimus- asema Hankoniemellä. Siellä tehdään meriympäristöön liittyvää tutkimusta ja järjes-

tetään biologian, maantieteen ja ympäristötutkimuksen kenttäkursseja. Hailuodossa sijaitsee Oulun yliopiston Perämeren tutkimusasema, jonka tehtävänä on muun muassa avustaa tutkimuslaitoksia näyttötoissa esimerkiksi kalojen ja perhosten ympäristömyrkkypitoisuuksien osalta.

Merentutkimuslaitos ja Metsäntutkimuslaitos, Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos sekä Suomen ympäristökeskus tekevät ympäristöä ja rannikkoa koskevaa tutkimusta.

Itämeren tutkimusta rahoitetaan muun muassa Suomen Akatemian Itämeren BIREME-tutkimusohjelmalla, joka pyrkii vastaamaan Itämeren suojeleuohjelman tiedontarpeisiin. Ohjelman teemoina ovat Itämeren ja sen valuma-alueen muutosten analyysi, maan, rannikon, ilman ja avomeren väliset vuorovaikutukset sekä yhteiskunnalliset, taloudelliset ja ympäristölliset vuorovaikutukset Itämeren alueella. Tavoitteena on syventää ymmärrystä valuma-alueen, rannikkoalueen ja avomeren yhteiskunnallisista, taloudellisista ja ekologisista vuorovaikutussuhteista Itämeren tilan parantamiseksi. Tietoa pyritään tuottamaan muun muassa rehevöitymisen ja haitallisten aineiden ympäristövaikutusten torjumiseksi sekä biodiversiteetin ylläpitämiseksi. Tutkimusohjelman tarkoituksena on myös edistää tieteidenvälistä ja monitieteistä tutkimusta ja jo olemassa olevien tutkimusaineistojen hyväksikäyttöä.

Perus-, ammatillinen ja muu koulutus

Peruskoulujen uusissa opetussuunnitelmissa vastuu ympäristöstä, hyvinvoinnista ja kestävästä tulevaisuudesta on otettu huomioon omana aihekokonaisuutenaan. Osa rannikkoalueen peruskouluista ja lukioista on erikoistunut antamaan ympäristö- ja luonnontiedepainotteista opetusta. Oppilaitokset voivat hakea tukea kestävä kehityksen työhönsä valmiista ohjelmista ja projekteista. Näitä ovat mm. 3+3 vesihanke, Baltic 21E-hanke, Elämän vesi -hanke, Unescon koordinoima Itämeri-hanke, Luontoliiton koordinoimat Kevätseuranta- ja Kevätuuuli -hankkeet, Maailmanperinnön opetus, WWF:n koordinoima Naturewatch-ohjelma ja OECD:n Ensi-projekti.

Keskiasteen ammatillista koulutusta on rannikkokunnissa tarjolla muun muassa palvelualoilla, tekniikassa, sosiaali- ja terveys- sekä luonnonvara-aloilla useissa eri rannikkokunnissa. Merenkulkualan ammatillista peruskoulutusta järjestävät toisen asteen oppilaitokset Kotkassa, Maarianhaminassa, Raumalla ja Turussa. Samoilla paikkakunnilla toimivat ammattikorkeakoulut järjestävät merikapteenin ja merenkulkualan insinöörin tutkintoon johtavaa koulutusta.

Tvärminnen eläintieteellisellä asemalla sekä Houtskarissa pidetään säännöllisesti leirikouluja, jotka keskittyvät rannikon ja saariston kestävään kehitykseen. Päiväkotien ja peruskoulujen ympäristöopetusta täydentävät luontokoulut, kuten esimerkiksi Helsingin kaupungin Harakka, antavat ympäristökasvatusta koululais- ja päiväkotiryhmille.

3.3.6

Alueiden kehittäminen

Hallinto ja muut toimijat

Alueiden kehittämisen tavoitteena on elinkeinoelämän toimintaedellytyksien, taloudellisen kasvun ja työllisyyden tukeminen, eri alueiden välisten kehittyneisyyserojen pienentäminen, väestön elinolojen parantaminen sekä alueiden tasapainoisen kehittämisen tukeminen.

Sisäasiainministeriö vastaa valtakunnallisten alueiden kehittämistä koskevien tavoitteiden valmistelusta yhteistyössä muiden ministeriöiden ja maakuntien liittojen kanssa. Maakunnan liitto on alueensa yleisestä kehityksestä vastaava viranomaislainen. Sen tehtävänä on valmistella maakunnan kehittämisen tavoitteet sisältävä maakuntaohjelma ja maakuntaohjelman toteuttamissuunnitelma yhteistyössä valtion viranomaisten, kuntien ja muiden maakuntaohjelman rahoittamiseen osallistuvien kanssa, vastata alueellisia EU:n rakennerahasto-ohjelmia koskevien ohjelmaehdotusten laatimisesta maakuntaa varten, seurata maakunnan kehitystä ja edistää seudullista ja kuntien välistä sekä maakuntien välistä yhteistyötä. Maakuntaohjelman perusteella valtion ja kuntien viranomaiset sekä yhteisöt laativat ja allekirjoittavat maakunnan liiton johdolla ohjelmasuunnitelmia, jotka sisältävät maakunnan keskeiset hankkeet, toteutusaikataulut ja muut kehittämistoimet sekä keskinäiset rahoitusosuudet.

Kunta vastaa oman alueensa kehittämisestä. Demokraattisesti valittu valtuusto on kunnan keskeinen päättävä elin, joka muun muassa laatii ja hyväksyy kuntaa koskevan kehittämisstrategian ja sen toteuttamissuunnitelman, budjetin sekä kolmivuotisen taloussuunnitelman. Yliopistot ja Tilastokeskus tekevät tiedonkeruuta ja tutkimusta alueidenkehittämistyön pohjaksi.

Alueiden kehittämistä koskeva lainsäädäntö ja aluepolitiikka

Alueiden kehittämistä koskevat yleiset tavoitteet on määritelty alueiden kehittämissuunnitelmissa, jonka mukaisesti alueellinen kehittäminen perustuu määräaikaan ohjelmiin. Lain mukaan valtioneuvosto hyväksyy hallituskauden alussa valtakunnalliset alueiden kehittämistä koskevat tavoitteet, jotka eri viranomaisten tulee ottaa huomioon. Lisäksi viranomaisten tulee edistää tavoitteiden toteuttamista ja arvioida omaa toimintaansa alueiden kehittämisen kannalta.

Valtakunnallisissa alueiden kehittämisen tavoitteissa päätetään kansallisen aluepolitiikan tavoitteista ja niiden toteuttamiseksi valituista keinoista. Tavoitteiden saavuttamiseksi valtioneuvosto on päättänyt muun muassa osaamiskeskusohjelman, aluekeskusohjelman, maaseutupoliittisen kokonaisohjelman sekä saaristo-ohjelman käynnistämisestä.

Saaristoalueisiin kohdistuvasta aluepoliittisesta lainsäädännöstä keskeisimpiä ovat laki saariston kehityksen edistämisestä ja valtioneuvoston päätös kehitysalueesta ja sen tukialueista. Niiden mukaan valtion ja kuntien toimenpitein on pyrittävä turvaamaan saariston kiinteä asutus luomalla väestölle riittävät mahdollisuudet toimeentuloon, liikkumiseen ja peruspalvelujen saantiin, sekä suojaamaan saariston maisemakuvaa ja luontoa ympäristöhaitoilta. Laissa on lisäksi määritelty saaristokunnat sekä rahoitusvälineet. Rahoitusvälineitä ovat muun muassa saaristolaisvirkamiesten palkoissa ja kuntien valtionosuuksissa palvelujen turvaamiseksi, korotetut yritystuet, saariston ympäristöhoitoavustus, kokeilu työnantajan sosiaaliturvamaksun poistamiseksi vuosina 2003–2006 sekä korotetut tuet EU-ohjelmissa. Muina saariston kehittämiseen liittyvinä lainsäädännöllisinä välineinä voidaan mainita valtioneuvoston asetus kuljetusten alueellisesta tukemisesta ja asetus saaristokuljetusten tukemisesta.

Saaristoasioiden huomioon ottamista valtakunnallisessa päätöksenteossa edistää sisäasiainministeriön yhteydessä toimiva Saaristoasiain neuvottelukunta, jonka tehtävät on määritelty asetuksessa saaristoasiain neuvottelukunnasta. Saaristoalueiden kehittämisen tavoitteet täsmennetään neuvottelukunnan määräajoin laatimassa saaristo-ohjelmassa, joka perustuu valtioneuvoston päätökseen saariston kehittämisestä. Nykyinen Saaristo-ohjelma on voimassa vuosina 2003–2006.

Valtioneuvoston periaatepäätös saariston kehittämiseksi määrittelee hallituksen saariston kehittämistoimenpiteitä vuosille 2004–2006. Periaatepäätöksen yhtenä tavoitteena on vahvistaa eri tasoilla tehtävän kehittämistyön johdonmukaisuutta. Periaatepäätös listaa toimenpiteitä elinkeinoja ja työllisyyttä, asumista, liikenne- ja tietoliikenneyhteyksiä, peruspalveluja sekä luonnon-, ympäristön- ja maisemansuojelua ja virkistyskäyttöä koskien. Saariston kehittämisen voimavarojen suhteen periaatepäätöksessä on erikseen todettu, että maakunnan kehittämisen suuntaamisessa pyritään erityisesti ottamaan huomioon saariston tarpeet.

EU:n rakennerahastoihin ja ohjelmiin perustuvat alueiden kehittämisen välineet ja toimijat

Kansallisten tavoitteiden ohella aluepolitiikan rungon muodostavat EU:n rakennepolitiikan ohjelmat, jotka konkretisoituvat erilaisina hankkeina sekä maakuntien ja kuntien suunnittelun kautta. Valtioneuvoston asetuksessa alueiden kehittämistoimenpiteiden rahoituksesta ja laissa ja asetuksessa rakennerahasto-ohjelmien kansallisesta hallinnoinnista on määritelty kehittämisen rahoitusvälineet ja yleiset puitteet, kuten hallintoviranomaiset ja niiden tehtävät, maakuntien yhteistyöryhmät ja niiden koostumus sekä ohjelmien hallinnointi ja valvonta.

Sisäasiainministeriö, työministeriö, maa- ja metsätalousministeriö sekä maakuntien liitot hallinnoivat EU:n alue- ja rakennepolitiikan alueellisia tavoiteohjelmia sekä Interreg-, Urban, Equal ja Leader -yhteisöaloitteita. Maakunnan tason yhteistyöfoorumina toimii lakisääteinen maakunnan yhteistyöryhmä, jonka tehtävänä on sovittaa yhteen kansallisten ja EU -rakennerahastovarojen kohdentuminen maakunnassa. Maakuntien liitot ovat perustaneet vapaaehtoisia liittoumia edistämään yhteistyötä usean maakunnan muodostamalla alueella ja toteuttamaan usean maakunnan yhteisiä hankkeita.

Tärkein alueellinen rahoituksen myöntäjäviranomainen on työvoima- ja elinkeinokeskus. TE-keskukset myös osaltaan hallinnoivat Euroopan sosiaalirahaston Tavoite 3 ja Equal -ohjelmia sekä alueellisia maaseudun kehittämissuunnitelmia.

Saaristossa ohjelmista ovat käytössä tavoite 2 ja 3 -ohjelmat, ALMA ja Leader sekä lisäksi kansalliset, saaristolain mukaiset tukimuodot. Maakuntien liittojen ja sisäasiainministeriön hallinnoimista Interreg-ohjelmista Saaristo Interreg IIIA -ohjelman hankkeilla edistetään kestävästä kehityksestä ja ympäristön hyvinvointia sekä pyritään luomaan uusia työpaikkoja Varsinais-Suomen, Uudenmaan, Ahvenanmaan ja Ruotsin Sveanmaan saaristoalueilla. Interreg IIIA Merenkurkku-MittSkandia -ohjelma käsittää Ruotsin Västerbottenin ohella Pohjanmaan ja Keski-Pohjanmaan maakunnat. Kaakkois-Suomen Interreg IIIA -naapurisuusohjelmalla pyritään kehittämään Kaakkois-Suomen ja Venäjän lähialueiden rajat ylittävää ja alueiden välistä yhteistyötä. Etelä-Suomen ja Viron Interreg IIIA -naapurisuusohjelmalla edistetään aluesuunnittelua ja -kehitystä Etelä-Suomen, Viron ja Pietarin muodostaman Suomenlahden kasvukolmion alueella. Lisäksi ohjelmista voidaan mainita Itämeren Interreg IIIB -naapurisuusohjelma.

Alueiden kehittämisen tulevaisuuden haasteet

Suomen EU-jäsenyys on luonut uudenlaisen toimintakulttuurin alueiden kehittämiseen. Kehittämissuunnitelmat perustuvat ohjelmiin, joissa on mukana monia julkisen sektorin toimijoita ja yrityksiä sekä usein myös ulkomaisia kumppaneita. Erityisesti verkostoituminen ja yhteistyö aluerajojen yli korostuvat. Nykyinen EU:n ra-

kennerahastojen ohjelmakausi päättyy vuonna 2006. Haasteita tältä osin aiheuttaa EU:n laajentuminen ja sen myötä tapahtuva aluekehitysvarojen suuntaaminen uusille jäsenmaille.

Rannikolla on sekä erittäin kehittyneitä alueita että taantuvasta kehityksestä kärsiviä alueita, mikä asettaa haasteita alueiden kehittämistyölle. Etenkin väestöltään pienet ja elinkeinorakenteeltaan yksipuoliset kunnat ovat viime vuosina joutuneet taloudellisiin vaikeuksiin. Tämä on lisännyt kuntien yhteistyötä ja kuntaliitosten määrää. Kuntien seutuyhteistyö alueiden kehittämisessä on parhaillaan lisääntymässä, syventymässä ja organisoitumassa. Seutuhallintokokeilujen avulla kuntien yhteistyötä on pyritty laajentamaan perinteisten alojen ohella muun muassa sosiaali- ja terveyspalveluihin sekä opetustoimeen. Rannikon seutukunnista sisäministeriön ja Kuntaliiton koordinoimassa seutukuntien vapaaehtoisen yhteistyön kokeiluhankkeessa ovat mukana Oulun seutukunta, Rauman seutukunta ja Turunmaan seutu. Useimmat rannikon seutukunnat ovat lisäksi perustaneet kehittämisorganisaation huolehtimaan alueensa elinkeinotoiminnan edistämisestä ja edunvalvonnasta sekä koordinoimaan aluekehityshankkeisiin liittyviä tehtäviä.

Saaristoalueet kärsivät väestökadosta ja palvelujen heikkenemisestä. Pitkät etäisyydet ja vaikeat liikenneolosuhteet etenkin kelirikkoaikana vaikeuttavat palvelujen saatavuutta entisestään. Nämä ongelmat ovat sitä korostuneempia, mitä ulommas saaristossa mennään. Saariston erityisongelmat on kuitenkin pyritty ottamaan huomioon esimerkiksi EU:n rakennerahasto-ohjelmien ja yhteisöaloitteiden soveltamisessa ja lainsäädännössä.

3.4

Elinkeinot

Elinkeinorakenne

Suomen elinkeinorakenteen pohjana olevat palvelu- ja teollisuussektorit sekä rakentaminen vastaavat yhdessä 95 % bruttokansantuotteesta. Palvelujen BKT-osuus oli vuonna 2004 67 %, teollisuuden 25 % ja rakentamisen 5 %. Maa-, metsä-, riista- ja kalatalouden osuus on vuonna 2004 ollut noin 3 % BKT:sta.

Työllisyyden osalta jakauma sektoreittain on Suomessa melko samansuuntainen kuin BKT:n osalta. Tärkein työllistävä toimiala on julkiset ja muut palvelut. Teollisuuden osuus työllisyydestä on viidennes. Kauppa-, majoitus ja ravitsemusala työllistää 15 %, liikenne 7 % ja rakentaminen 6 % suomalaisista. Maa- ja metsätalous ylsi 5 %:iin vuonna 2003.

3.4.1

Teollisuus

Teollisuuden sijoittuminen

Suomen teollisuus on vientipainotteista sekä energiaintensiivistä. Teollinen toiminta keskittyy rannikolle, erityisesti eteläisen ja lounaisen Suomen väestökeskuksiin. Brutto- ja jalostusarvoltaan neljä suurinta teollisuudenalaa ovat metalli-, metsä-, kemian- ja elintarviketeollisuus. Rannikolle painottuvat metsä- ja metalliteollisuus, öljynjalostus sekä kaivannaisteollisuus. Liikenneyhteydet säätelevät etenkin raskaan

metsä- ja metalliteollisuuden laitosten sijoittumista. Laitokset sijoittuvat tyypillisesti lähelle päärajoja ja -teitä sekä suurimpien satamien yhteyteen.

Puunjalostus on keskittynyt rannikon satamakaupunkeihin Ouluun, Kemiin, Pietarsaareen, Raumalle, Poriin, Kotkaan ja Haminaan. Sahatavarasta ja sellusta suurin osa menee vientiin, joten vientisatamien läheisyys on alan toiminnalle välttämätöntä. Elintarviketeollisuus sijoittuu lähelle suuria väestökeskuksia ja tärkeimpiä maatalousalueita Etelä-Suomessa. Elektroniikka- ja kemianteollisuus, etenkin korkean teknologian tuotteiden suunnittelu- ja valmistus, on tutkimusintensiivistä ja se sijoittuu alueille, joissa on saatavana koulutettua työvoimaa, tutkimustietoa ja hyvät yhteydet muualle.

Keskeiset toimijat teollisuudessa

Elinkeinotoiminnan ohjaus ja yritystoiminnan kehittäminen kuuluvat kauppa- ja teollisuusministeriölle. Ministeriön alaiset työvoima- ja elinkeinokeskusten yritys-osastot vastaavat yritysneuvonnasta sekä yritystukien, kuten starttirahan, lainojen ja investointirahoituksen kanavoimisesta alueellaan. Lisäksi yritysten sijoittumiseen vaikuttavat aluepoliittiset tuet. Kunnat vastaavat oman alueensa elinkeinopolitiikasta ja ne voivat tukea yritystoimintaa tarjoamalla yrityksille esimerkiksi toimitiloja, yritystontteja tai lainoitusta.

Muita keskeisiä teollisuuden toimijoita ovat eri toimialojen yrityksiä edustavat järjestöt, kuten Metsäteollisuus ry, Elintarviketeollisuusliitto, Teknologiateollisuus ry, Elinkeinoelämän keskusliitto EK, Teollisuuden ja työnantajien keskusliitto TT, Metalliteollisuuden keskusliitto, Elinkeinoelämän valtuuskunta EVA, pieniä ja keskisuuria yrityksiä edustavat Yleinen teollisuusliitto sekä Suomen yrittäjät ja kauppakamarit.

3.4.2

Kalastus

Ammattikalastukseen liittyvä hallinto ja muut toimijat

Ammattikalastus on osa elinkeinokalataloutta, johon kuuluu kalastuksen lisäksi vesiviljely, kalakauppa ja kalanjalostus. Ammattikalastus on keskeinen ja perinteinen elinkeino saaristo- ja rannikkoalueilla. Rekisteröityjä ammattimaisesti kalastavia on tällä hetkellä rannikolla noin 2100. Päätoimisia kalastajia eli niitä, jotka saavat yli 30 % tuloistaan kalastuksesta, on manner-Suomessa vähän yli 700. Ammattikalastus jaetaan avomeri- ja rannikkokalastukseen. Avomerellä kalastetaan silakkaa, kilohailia, turskaa ja lohta. Rannikoilla pyydetään lähinnä makean veden kalalajeja, kuten siikaa, kuhaa, ahventa, haukea ja lohta.

Kalastusasiat kuuluvat maa- ja metsätalousministeriölle. Keskeinen ministeriön kalatalouden ohjauksen väline on elinkeinokalatalouden rakenneohjelma, jolla esitetään yksityiskohtainen kuvaus Suomen elinkeinokalatalouden rakenteesta ja tilasta sekä toimintalinjoista, tavoitteista ja ohjelman täytäntöönpanosta. Työvoima- ja elinkeinokeskusten kalatalousyksiköt vastaavat osaltaan ammattikalastuksen valvonnasta sekä kansallisen ja EU-rahoituksen myöntämiseen liittyvistä tehtävistä ja hoitavat rahoitukseen liittyvää valvontaa ja neuvontaa.

Maa- ja metsätalousministeriön alaisen Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen tehtäviin kuuluvat kalastukseen liittyvien tilastojen kokoaminen sekä suuri osa kalastuksen säätelyn tarvitsemasta tutkimus- ja kehittämistoiminnasta.

Kalastusvedet jakaantuvat Suomen kalastusvyöhykkeeseen, valtion vesiin avomereillä ja rannikon ulkoalueilla sekä Suomen erityispiirteenä, yhteisöjen ja yksityisten omistamiin vesiin. Vesialueet on kalastuslain nojalla jaettu kalastusalueisiin, joiden tulee yhden tai useamman kunnan alueella muodostaa sellainen kalataloudellisesti yhtenäinen alue, jonka kalastusoloja järjestettäessä on asianmukaista soveltaa yhteisiä toimenpiteitä. Kalastuksen ohjaus ja valvonta on kalastusaluekohtaista. Kalastusalueilla huolehditaan muun muassa riittävän yhteistoiminnan järjestämisestä toisten kalastusalueiden ja -viranomaisten kanssa. Valtion omistamia vesiä sekä yleisiä vesialueita eli Suomen aluevesiä hallinnoi maa- ja metsätalousministeriön alainen Metsähallitus.

Hallinnon ulkopuolisista toimijoista keskeisimmät ovat Kalatalouden keskusliitto jäsenjärjestöineen sekä Suomen Ammattikalastajaliitto. Suomen Ammattikalastajaliitto on kalastuselinkeinon ja ammattikalastajien etujärjestö, jolla on myös alueellisia jäsenjärjestöjä. Ammattikalastukseen liittyvistä etu- ja jäsenjärjestöistä voidaan mainita esimerkiksi Kalatalouden keskusliitto, kalastajaliitot ja kalatalouskeskukset sekä Suomen kalakauppiasliitto, Elintarviketeollisuusliiton kalanjalostusyhdistys sekä Pro Kala ry.

International Council for the Exploration of the Sea ICES ja sen neuvoa-antava komitea Advisory committee on Fishery Management ACFM tekevät arvioita kalakantojen tilasta ja laativat ennusteita sekä antavat tieteellisiä suosituksia suurimmista sallituista saalismääristä. Kalastukseen liittyvistä toimijoista voidaan mainita Itämeren kalastuskomissio ja sen erillinen lohensuojeluohjelma Salmon Action Plan, SAP.

Kalastusta koskeva lainsäädäntö ja muut ohjauskeinot

Ammattimainen kalastus on kansainvälisesti säädeltyä. Keskeisimmät säätelyn välineistä ovat Itämeren ja Belttien kalastusta ja elollisten luonnonvarojen säilyttämistä koskevan yleissopimuksen nojalla annettavat Kansainvälisen Itämeren kalastuskomissio IBSC:n suositukset kiintiöityjen kalakantojen suurimmiksi sallituiksi vuosisaaliiksi sekä asetus EU:n yhteisestä kalastuspolitiikasta. Yhteinen kalastuspolitiikka on unionin kalastuksen hallinnoinnin keskeinen väline ja sen pääalueina ovat kalavarojen säilyttäminen, rakenteet, yhteinen markkinajärjestely sekä ulkoinen kalastuspolitiikka. Suomessa yhteinen kalastuspolitiikka perustuu lakiin Euroopan yhteisön yhteisen kalastuspolitiikan täytäntöönpanosta.

Avomerikalastuksessa EU:n yhteisen kalastuspolitiikan piirissä olevien lajien, silakan, kilohailin, lohen ja turskan, kalastusta säädelään teknisillä määräyksillä, jotka koskevat muun muassa kalastuskieltoaikoja ja -alueita, kalakantojen alamittoja sekä pyydysten määriä ja ominaisuuksia. Itämeren eri osille on määritetty kalalaji- ja merialuekohtaiset suurimmat sallitut saaliit. Silakalle on määritetty kiintiöt eteläiselle Itämerelle, Riianlahdelle, keskiselle Itämerelle sekä pohjoiselle Itämerelle. Lohelle kiintiöt on määritetty Itämeren pääaltaan ja Pohjanlahden yhdessä muodostamalle alueelle sekä erikseen Suomenlahdelle. Turskalle on muodostettu kaksi kiintiöaluetta, eteläinen ja keskinen Itämeri. Kilohailin kiintiö on koko Itämerelle. Maa- ja metsätalousministeriö seuraa kiintiösäätelyn piirissä olevien lajien saaliskertymää ja ilmoittaa virallisesti kalastuksen lopettamisesta, mikäli saaliskiintiöt uhkaavat ylittyä.

Keskeisenä kalastuksen ja kalakantojen hoidon säännöksenä on kalastuslaki ja sitä täydentävä kalastusasetus. Kalastuslaki velvoittaa laatimaan kalastusalueille käyttö- ja hoitosuunnitelman, joka toimii ohjeena kalakantojen säätelyssä ja kalastuksen järjestämisessä. Suunnitelman tulisi sisältää selvitys alueen kalakantojen tilasta sekä

kalavesien hoitoa ja kalastuksen järjestämistä koskevat yleiset suuntaviivat. Laissa ja asetuksessa säädetään lisäksi kalastusta koskevista säätelytoimista, kalastuksen valvonnasta, kalakantojen hoitotoimenpiteistä ja kalataloushallinnon tehtävistä.

Oikeus harjoittaa kalastusta ja määrätä siitä kuuluu Suomessa vesialueen omistajalle, joka tyypillisesti on yhteisen vesialueen osakaskunta. Kalastuslaissa on erikseen säädetty yleisellä vesialueella tapahtuvasta kalastamisesta. Pääsääntönä on, että jokaisella Suomessa vakituisesti asuvalla on oikeus harjoittaa kalastusta yleisellä vesialueella.

Kalastuslailla tavoitellaan vesialueiden mahdollisimman suurta pysyvää tuottavuutta. Kalakantaa on lain nojalla käytettävä hyväksi järkiperäisesti ja ottaen huomioon kalataloudelliset näkökohdat. Lisäksi on huolehdittava kalakantojen lisäämisestä ja hoidosta. Tällöin on lain nojalla erityisesti vältettävä toimenpiteitä, jotka voivat vaikuttaa haitallisesti luontoon tai sen tasapainoon. Kalakantojen säilyttämiseen pyritään muun muassa rauhoitusajkoja, mittoja ja pyyntirajoituksia koskevilla säännöksillä. Lain nojalla voidaan lisäksi perustaa rauhoituspiiri arvokkaiden kalalajien kutu- tai oleskelualueille ja kulkureiteille.

Kalastuslainsäädännön ohella kalastukseen vaikuttavat vesilaki, ympäristönsuojelulaki ja luonnonsuojelulaki. Vesilaissa ja ympäristönsuojelulaissa on säädökset muun muassa kalastukseen ja kalakantoihin vaikuttavien hankkeiden lupamenettelyistä, kalakantojen suojelusuunnitelmista, kalatalousvelvoitteen toteuttamissuunnitelman hyväksymisestä sekä kalatalousmaksuista ja niiden käytöstä. Vesistöön rakentamisesta aiheutuneen haitan korvaamiseksi vesilain nojalla asetettavan kalatalousvelvoitteen toimenpiteinä voivat olla esimerkiksi kalanistutus, kalatie, muu toimenpide tai näiden yhdistelmä.

Ammattikalastukseen nykytilanne ja tulevaisuus

Ammattikalastus on pieni sektori. Järjestöillä, TE-keskuksilla ja kalastajilla on keskenään paljon yhteistyötä, jonka koordinoinnissa maa- ja metsätalousministeriöllä on keskeinen rooli. EU:n yhteisen kalastuspolitiikan vaikutus kansallisen elinkeinokalatalouden harjoittamiseen on merkittävä. EU:n komissiossa valmistellaan parhaillaan Itämeren kalastussääntöjen uudistamista.

Kalastus on uuden teknologian myötä tehostunut ja etenkin avomerikalastuksen osalta keskittynyt isoihin yksiköihin. Rannikkokalastus on sen sijaan suhteellisen pienimuotoista, minkä vuoksi kalansaaliiden saaminen nopeasti myyntiin ja jalostettavaksi on haasteellista. Hylkeiden sekä merimetsojen määrän lisääntyminen on niin ikään vaikeuttanut rannikkokalastuksen harjoittamista. Ongelmaa pahentaa Saaristo- ja Selkämeren kalastusalueiden pienuus ja pirstaleisuus sekä se, ettei kalastajilla vesialueiden vuokrausvaikeuksista johtuen ole mahdollisuutta siirtyä uusille alueille.

Ongelmia kalastukselle aiheuttavat muun muassa kaapelit, väylät, rehevöityminen, vapaa-ajan kalastus sekä ruoppaus- ja läjitystoimenpiteet. Kalastuksen jatkumisen uhkana on Itämeren huono tila. Avomerikalastuksen kohdalla uhkana on lähinnä Itämeren rehevöityminen, kun taas rannikkokalastuksen osalta keskeistä on erityisesti jokikutuisten kalojen kutualueiden pilaantuminen.

Kalastus on tehostunut ja keskittynyt alueellisesti erityisesti Saaristomerelle ja Merenkurkkuun. Ammattikalastuksen rakennemuutos ja sen myötä elinkeinon säilyminen on uhattuna. Ammatinharjoittajien määrä vähenee ja kalastajien keski-ikä

nousee. Aloittavia kalastajia tulee alalle vähemmän kuin kalastamisen lopettavia poistuu.

3.4.3

Vesiviljely

Suomessa vesiviljely on kalanpoikasten, ruokakalan ja rapujen kasvatusta viljelylaitoksissa tai luonnonravintolammikoissa. Vesiviljelyä harjoittavat yksityiset yritykset, maaseutukeskukset, velvoitelaitokset kuten vesivoimayhtiöiden omistamat kalanviljelylaitokset sekä Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos.

Rannikolla on 161 kalankasvatustilastusta, eniten Saaristomerellä, Selkämerellä ja Ahvenanmaalla. Merilaitoksissa kasvatetaan pääasiassa kirjolohta ja jonkin verran muuta ruokakalaa. Suomen ruokakalan kokonaistuotanto on viime vuosina ollut noin 15–16 miljoonaa kiloa, mutta vuonna 2003 tuotanto putosi alle 13 miljoonaan kiloon, rannikolla noin 10 miljoonaan kiloon.

Kalankasvatuksen hallinto, lainsäädäntö ja muut ohjaukset

Kalankasvatusta säätelevät ympäristönsuojelulaki ja vesilaki. Toiminta vaatii ympäristönsuojelulain mukaisen ympäristöluvan sekä vesilain mukaisen vesistörakentamisluvan. Lisäksi jätelaki, eläintautilaki, hygienia- ja elintarvikelaki, eläinsuojelulaki, kalastuslaki ja luonnonsuojelulaki antavat kalankasvatusta koskevia määräyksiä. EU:n kalatalouden rakennetukiohjelmalla 2000–2006 voidaan tukea kalankasvatuksen kehittämis- ja investointihankkeita. Vesiensuojelun tavoiteohjelmassa ja Suomen Itämeren suojeluohjelmassa esitetään tavoitteita ja toimenpiteitä myös kalankasvatuksen fosfori- ja typpikuormituksen vähentämiseksi.

Vesiviljely kuuluu maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalalle. Ympäristöministeriön ja sen alaisen hallinnon vastuulla ovat toiminnan vaatimat ympäristöluvut sekä ympäristövaikutusten ja kuormituksen valvonta. Lounais-Suomen ympäristökeskus vastaa kalankasvatuksen valtakunnallisesta kehittämisestä ympäristönsuojeluun liittyen. Työvoima- ja elinkeinokeskusten kalatalousyksiköt ylläpitävät vesiviljelyrekisteriä, valvovat ympäristölupien kalatalousvelvoitteita sekä yleistä kalatalousetua ja päättävät EU:n kalatalouden rakennerahaston alaisista tuista.

Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos tekee alaan liittyvää tutkimusta ja kerää vesiviljelytilastot tuotetuista ruoka- ja istutuskaloista ja tuotantolaitoksista sekä tekee muita kalataloustilastoja. Elintarvikevirasto ja Eläinlääkintä- ja elintarviketutkimuslaitos valvovat yhteistyössä kunnan eläinlääkärin kanssa kalojen terveyttä ja kalatuotteiden elintarvikehygieniaa sekä toteuttavat vierasainevalvontaa. Vesiviljelyyn liittyvää koulutusta antavat Suomen kalatalous- ja ympäristöinstituutti Paraisten Kirjalassa, Turun Ammattikorkeakoulu sekä Savonlinnan ammattiopisto VARPALA ja Länsi-Lapin ammatti-instituutti Simossa.

Kalanviljelyn etujärjestöjä ovat valtakunnallinen Suomen kalankasvattajaliitto ry ja Ahvenanmaalla toimiva Ålands Fiskodlarförening. Ravunviljelijöillä on oma Suomen ravunviljelijöiden liitto ry.

Kalankasvatuksen nykytilanne ja tulevaisuus

Kalankasvatus on supistunut lähes puoleen 1990-luvun alun huippuvuosien noin 20 miljoonasta kilosta. Syinä ovat muun muassa ympäristölupaehtojen kiristyminen sekä sen seurauksena tapahtunut kannattavuuden lasku, jota viime vuosien

kiristynyt kilpailu elintarvikekaupassa on pahentanut. Kalankasvatusta on pidetty merkittävänä pistekuormittajana alkuvuosien suurten ympäristöpäästöjen vuoksi. Päästöjen vähentämiseksi asetetut tavoitteet, esimerkiksi HELCOM:in määrittelemät kuormituksen kokonais- ja ominaispäästörajat, on sittemmin saavutettu.

Kalankasvatuksen ympäristövaikutuksiin voidaan vaikuttaa ruokinnan, rehun laadun, laitosten sijoittamisen ja erilaisten teknisten ratkaisujen avulla. Ympäristölupaharkinnassa luvanmyöntämiskriteerit ovat pitkälti ympäristönsuojelupohjaisia. Ympäristövaikutusten arviointia ja hallintaa puolestaan vaikeuttaa yhteisesti hyväksytyn ja luotettavan tiedon puute siitä, miten ja millä laajuudella eri päästölähteet rehevöittävät vesiä.

3.4.4

Maatalous

Saaristossa maatalouden peltoalat ovat pieniä ja rikkonaisia, mutta meren ansioista ilmasto on suotuisa. Luonnonolosuhteista johtuen saariston viljelijät ovatkin tyyppillisesti olleet monitoimiammattilaisia. Kalastus ja lammastalous ovat perinteisesti kuuluneet saaristokulttuuriin, ja myös lampaiden laidunnuksella on ollut keskeinen merkitys saariston kulttuurimaiseman syntymisessä, maisemanhoidossa sekä biodiversiteetin säilymisessä.

Manner-Suomen rannikkoalueet ovat luonnonolosuhteiltaan suotuisia maatalouden harjoittamisen kannalta. Etelä- ja Lounais-Suomen rannikolla sekä Pohjanmaalla peltoa on yli kolmannes maa-alasta ja maatalouden vaikutukset näkyvät maisemassa ja ympäristössä. Intensiivinen peltoviljely- ja erikoiskasvituotanto on keskittynyt Etelä- ja Lounais-Suomeen, samoin kuin sikatalous, kananmunien tuotanto ja broilerin kasvatusta. Pohjanmaan rannikkoseudulle puolestaan on painottunut intensiivinen lypsykarjatalous, kasvihuonetuotanto ja turkistarhaus.

Maatalouden hallinto ja muut toimijat

Maatalouden ohjaus tapahtuu pääasiassa maa- ja metsätalousministeriön ja sen alaisen hallinnon kautta. Työvoima- ja elinkeinokeskusten maatalousosastot hallinnoivat EU- ja kansallisten tukien maksatuksen, valvonnan, neuvonnan ja investointien rahoitukseen liittyviä asioita sekä valvovat kuntien maaseutuelinkeinoviranomaisten toimintaa tukihakemusten käsittelyn ja tuen maksatuksen yhteydessä. Kasvintuotannon tarkastuskeskus vastaa lannoitteiden, kasvinsuojeluaineiden, rehujen ja siementen tarkastuksesta ja valvonnasta sekä muun muassa luomutuotannon tarkastuksesta. Maatalouden ympäristönsuojeluun liittyvät tavoitteet ja toimet valmistellaan yhteistyössä ympäristöhallinnon kanssa. Alueelliset ympäristökeskukset vastaavat ympäristölupien myöntämisestä ja valvonnasta. Lisäksi ne antavat lausuntoja suunnitelmiin perustuvissa ympäristötuen erityistukipäätöksissä.

Maa- ja metsätaloustuottajien keskusjärjestö MTK ja sen ruotsinkielinen sisarjärjestö Svenska Landsbruksproducenternas Centralförbund SLC valvovat jäsentensä etuja. Luomuliitto edistää luomutuotantoa Suomessa ja vastaa elintarvikkeiden luomumerkinnöistä. Pro Agria maaseutukeskukset ja maa- ja kotitalousnaisten piirikeskukset antavat tilakohtaista neuvontaa tuotantoon liittyvissä asioissa sekä ympäristöneuvontaa ja laativat tilakohtaisia maisemanhoidon suunnitelmia.

Maatalouteen liittyvästä tutkimus- ja kehitystoiminnasta vastaavat Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus sekä Helsingin yliopiston maa- ja metsätieteellinen

tiedekunta. Suomen ympäristökeskus tekee maatalouden ympäristötukeen ja maatalouden ympäristövaikutuksiin liittyvää tutkimusta. Eläinlääkintä ja elintarviketutkimuslaitos tekee eläintauteihin ja eläimistä saatavien elintarvikkeiden laatuun ja turvallisuuteen liittyvää tutkimusta ja seuranta. Elintarvikevirasto hoitaa elintarvikevalvontaan ja elintarvikkeiden riskienhallintaan liittyviä tehtäviä. Myös maatalouden tuotantopanoksien valmistajilla ja kaupalla on omaa tutkimustoimintaa. Rannikolla on lisäksi useita maatalousalan ammatillista koulutusta antavia oppilaitoksia.

Maataloutta koskeva lainsäädäntö ja muut ohjaukeinot

Maatalouden harjoittaminen kuuluu EU:n yhteisen maatalouspolitiikan alaisuuteen. Kansallista liikkumavaraa Suomella on joissakin maatalouden rakenteen kehittämiseen liittyvissä kysymyksissä. Muun muassa rakennepolitiikalla, maatalouden lainsäädännön valmistelulla sekä kansallisella tutkimus- ja kehittämistoiminnan ohjauksella ja neuvonnalla on merkitystä. Erilaiset tukisäännökset ovat keskeisessä asemassa maatalouden lainsäädännöllisen ohjauksen osalta. Kansallinen maataloutta koskeva sääntely käsittää myös muita tehtäviä, kuten perimystä sekä tilojen järjestyä ja organisointia toimiviksi kokonaisuuksiksi.

Ympäristönsuojelun ja -hoidon kannalta keskeinen ohjaukeino on maatalouden ympäristötuki. Se jakautuu kaikille viljelijöille tarkoitettuihin perus- ja lisätoimenpiteisiin sekä näitä tehokkaampia ympäristönsuojelu- ja hoitotoimia edellyttäviin erityistukimuotoihin. Pinta-alaperusteisten tukien saamiseksi on noudatettava tavantomaista hyvää maatalouskäytäntöä ja yleisiä ympäristömääräyksiä. Maatilatalouden rakennetuen mukaisilla ympäristönsuojeluavustuksilla kannustetaan taloudellisiin ja tarkoituksenmukaisiin ympäristönsuojeluinvestointeihin.

Maatalouden harjoittaminen ja tuotantoyksiköiden laajentaminen tiettyjen kokorajojen yli edellyttävät elinkeinolupaa. Nykyiset kotieläinsuojat ovat kooltaan niin suuria, että ne lähes poikkeuksetta kuuluvat ympäristövaikutusten arviointimenettelyn piiriin ja edellyttävät myös ympäristölupaa.

Maatalouden ympäristönsuojelua ohjaa muun muassa valtioneuvoston asetus maataloudesta peräisin olevien nitraattien vesiin pääsyn rajoittamisesta. Asetus sisältää määräyksiä lannan varastoinnista ja levityksestä, lannoitemääristä, säilörehun valmistuksesta ja varastoinnista sekä kotieläinten jaloittelualueista. Valtioneuvoston asetuksessa talousvesien käsittelystä vesihuoltolaitosten viemäriverkostojen ulkopuolisilla alueilla on määräykset muun muassa maitohuoneiden vesien käsittelystä. Maatalouden harjoittajia koskevat myös ympäristö-, luonnon-, vesien- ja eläinsuojelua koskevat määräykset, jätelaki sekä elintarvikelainsäädäntö. Lisäksi maatalouden ympäristönsuojelua pyritään tehostamaan lailla vesienhoidon järjestämisestä.

Maatalouden ympäristötuen toimenpiteiden toteuttamisessa on priorisoitu rannikon valuma-alueita. Itämereen kohdistuvaa ravinnekuormitusta pyritään vähentämään lisäämällä suojavyöhykkeitä ja kosteikkoja erityisesti eteläisillä ja lounaisilla rannikkoseuduilla, tehostamalla lannan käyttöä ja parantamalla kuivatusjärjestelmiä erityisesti Pohjanmaalla. Alueelliset ympäristökeskukset ovat valuma-alueilla toteuttaneet suojavyöhykkeiden yleissuunnittelua sekä luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelua jokilaaksojen ja saariston maisema-alueilla.

Maatalouden nykytilanne ja tulevaisuus

EU-jäsenyyden aikana maatilojen lukumäärä on vähentynyt 25 % eli noin 23 500 tilaa on lopettanut toimintansa. Tilojen lukumäärän vähennyttä tilakoko on kasvanut ja tuotanto tehostunut sekä keskittynyt alueellisesti.

Tilakoon kasvu on tuonut mukanaan uudenlaisia riskejä etenkin kotieläintiloilla. Näitä ovat erityisesti hajakuormitukseen liittyvät ympäristöriskit, eläintaudit ja lannan käsittelyongelmat. Käytettävien koneiden koon kasvaessa maaperän tiivistymisongelmat pahenevat rannikon savikkoalueilla. Tilojen erikoistuminen sekä kotieläintuotannon ja kasvinviljelyn erkaantuminen toisistaan eri alueille on vesien ja biodiversiteetin suojelun näkökulmasta ongelmallista, sillä laiduntavat eläimet ovat monimuotoisuuden hoidolle usein välttämättömiä.

3.4.5

Metsätalous

Suomen eteläinen ja lounainen rannikko kuuluvat lehtimetsävyöhykkeeseen, jossa esiintyy luonnonvaraisena jaloja lehtipuita. Muut osat rannikkoa ja pääosa Suomea kuuluvat boreaaliseen havumetsävyöhykkeeseen. Rannikkoalueilla yksityiset omistavat 80 % metsätalousmaasta. Myös kunnat ja yhteisöt ovat merkittäviä metsänomistajia. Rannikolla olevat valtion metsät eivät juurikaan ole talouskäytössä.

Metsien monimuotoisuuden kannalta rannikko- ja saaristoalueiden metsillä on suuri merkitys. Metsien käyttö- ja hoitotoimenpiteiden mukauttaminen maiseman piirteisiin korostuu, samoin kuin vesien suojeluun liittyvät ympäristönäkökohdat. Metsien uudistamistoimenpiteet, kuten maanpinnan käsittely ja metsäojitukset, kuormittavat vesistöjä ja siten vaikuttavat rannikkoalueen vesistöjen tilaan.

Metsäalan toimijat

Maa- ja metsätalousministeriö vastaa pääasiallisesti metsätalouden ohjauksesta. Metsähallitus vastaa valtion metsien hoidosta ja metsätalouden kehittämisestä myös rannikolla. Metsäluontoon liittyvissä asioissa maa- ja metsätalousministeriö ja ympäristöministeriö toimivat läheisessä yhteistyössä.

Maa- ja metsätalousministeriön tulosohjauksessa olevat alueelliset metsäkeskukset valvovat metsälainsäädännön noudattamista ja edistävät yksityismetsätaloutta metsäkeskuksista annetun lain mukaisesti. Lisäksi metsäkeskuksien tehtävänä on seurata alueellaan metsätalouden ja metsien tilaa ja kehitystä sekä laatia alueellinen metsäohjelma. Paikalliset metsänhoitoyhdistykset ja metsänomistajien yhdistykset huolehtivat metsien kunnosta ja metsänomistajien eduista. Metsäkeskukset ja alueelliset ympäristökeskukset vaihtavat keskenään tietoja etenkin luonnon monimuotoisuuden liittyvissä metsänhoidollisissa hankkeissa sekä monimuotoisuuden suojelussa. Metsätalouden kehittämisskeskus Tapio edistää muun muassa metsien kestävää hoitoa ja käyttöä, seuraa metsien ja metsätalouden tilaa sekä tuottaa metsätaloudellisia asiantuntija-, kehittämis- ja koulutuspalveluja.

Ympäristöjärjestöt ja Maa- ja metsätaloustuottajien etujärjestö MTK osallistuvat aktiivisesti metsien hoidosta käytävään keskusteluun. Metsiin liittyvästä tutkimustoinnasta vastaavat Metsäntutkimuslaitos, yliopistot sekä Metsäteho- ja Työtehoseura. Metsäalan koulutusta tarjoavat ammatilliset oppilaitokset, joita on rannikkoalueella useilla eri paikkakunnilla.

Talousmetsiä koskeva lainsäädäntö ja muut ohjauskeinot

Metsätalouden hoitoa ja käyttöä säännellään metsälain, joka koskee yksityisessä omistuksessa olevia sekä yhteisöjen ja valtion omistamia metsiä. Soveltamisalan ulkopuolelle on rajattu muun muassa luonnonsuojelulain mukaiset suojelualueet. Kaavoituksessa metsätalouden tarpeisiin osoitettujen alueiden hoitotoimenpiteitä sääntelee metsälaki yhdessä kaavamääräysten kanssa.

Metsälain yleisenä tarkoituksena on edistää metsien taloudellisesti, ekologisesti ja sosiaalisesti kestävä hoitoa ja käyttöä. Tavoitteena on, että metsät antaisivat hyvän tuoton samalla, kun niiden biologinen monimuotoisuus säilytetään. Metsäluonnon monimuotoisuutta pyritään suojelemaan metsälain säännöksillä erityisen tärkeiden elinympäristöjen turvaamisesta siten, että tiettyjä luonnontilaisia tai sen kaltaisia elinympäristöjä koskevat hoitotoimenpiteet tulee tehdä niiden ominaispiirteet säilyttävällä tavalla. Myös luonnonsuojelulain on lueteltu erityisesti huomioitavia luontotyyppisiä ja lajeja, jotka tulee ottaa metsänhoidossa huomioon.

Kestävän metsätalouden rahoituslain perusteella metsätalouden erilaisille toimenpiteille voidaan myöntää tukea. Rahoitusta voidaan myöntää muun muassa metsän uudistamiseen, nuoren metsän hoitoon ja kunnostusohjaukseen. Lisäksi rahoitusta ohjataan luonnon monimuotoisuuden turvaamiseen taloudellisten menetysten korvauksena sekä luonnonhoitohankkeille suunnattavana tukena.

Keskeiset metsäpolitiikan periaatteet, tavoitteet ja keinot on kirjattu valtioneuvoston hyväksymään Kansallinen metsäohjelma 2010:een, jonka mukaisesti metsien hoidon ja käytön tulee olla taloudellisesti, ekologisesti ja sosiaalisesti kestävä. Metsätalouden alueelliset tavoiteohjelmat toteuttavat osaltaan kansallista metsäohjelmaa maakunnissa. Kansallisen lainsäädännön ohella metsätaloutta ohjaavat myös kansainvälinen metsäpolitiikka sekä EU:n metsiin liittyvät strategiset linjaukset.

Kansallinen metsäohjelma 2010:ntä täydentää Etelä-Suomen metsien monimuotoisuusohjelma METSO, joka pyrkii yhdistämään metsien monimuotoisuuden suojelun ja talouskäytön. Kokeiluhankkeet METSO-ohjelmaan valitaan alueen luontoarvojen perusteella. Ohjelmalla pyritään turvaamaan esimerkiksi lehtojen, maankohoamisrannikon metsien sekä jalojen lehtipuiden monimuotoisia metsäelinympäristöjä. Keinoina rannikolla kokeillaan parhaillaan luonnonarvokauppaa, yhteistoimintaverkostoja ja tarjouskilpailua. Lisäksi Pohjois-Pohjanmaalla on käynnistynyt ohjelmaan kuuluva Merestä metsäksi -hanke, jolla pyritään edistämään maailmanlaajuisesti ainutlaatuisen maankohoamisrannikon metsien luontoarvoja. METSO-ohjelmaan kuuluu myös laaja-alainen monimuotoisuuden tutkimusohjelma MOSSE.

Alueelliset metsäkeskukset ohjaavat yksityismetsien käyttöä muun muassa neuvonnalla, koulutuksella ja metsän hoidon suunnittelua edistämällä. Ohjeistuksessa pyritään aiempaa paremmin ottamaan huomioon vesistövaikutukset ja erityisesti luonnon monimuotoisuus. Nykyiset metsänkäsittelysuositukset ovat vuodelta 2001. Muita yksityismetsien hoitoon keskeisesti vaikuttavia ohjauskeinoja ovat esimerkiksi metsäsertifiointijärjestelmät, verotus sekä metsänhoitotöihin liittyvät verovähennysoikeudet.

Metsäkeskusten laatimat alueelliset metsätalouden tavoiteohjelmat, metsäsuunnitelmat sekä tilakohtaiset metsien käyttö- ja hoitosuunnitelmat ohjaavat talousmetsien käyttöä. Metsähallituksen hallinnassa olevissa valtion talousmetsissä ja yritysten talousmetsissä perinteinen metsäsuunnittelu on korvautunut ns. alue-ekologisella suunnittelulla, jossa metsäalueiden luontoa pyritään tarkastelemaan kokonaisuutena suojelun, virkistyskäytön ja metsätalouden näkökulmista. Metsähallitus on tehnyt

alue-ekologiset suunnitelmat valtion maille, ja lisäksi alue-ekologisia suunnitelmia on tehty metsäyhtiöiden mailla. Yksityisten metsänomistajien mailla valtio tukee tilakohtaista metsäsuunnittelua ja aluesuunnittelua, joka kattaa noin 70 % yksityismetsien pinta-alasta. Kaavoituksella on vaikutusta etenkin taajamien lähimetsien ja rantametsien käsittelyyn.

Taloustmetsien hoidon nykytilanne ja ympäristöhaasteet

Metsien puuntuotannollinen tila on hyvä. Vuosittaiset hakkuut eivät yllä vuosittaisen kasvun tasolle, ja tavoitteena onkin hakkuumäärien lisääminen.

Metsänhoidossa pyritään puuntuoton ohella aikaisempaa enemmän huomioimaan luonnon monimuotoisuus ja vaihtoehtoiset tavat uudistaa ja hoitaa metsiä. Etelä-Suomen metsien monimuotoisuuden suojeluun haetaan ratkaisumalleja erityisesti vuoteen 2007 ulottuvalla METSO-ohjelmalla. Metsätalouden suunnittelun erityispiirteinä on metsäekosysteemin hidas kehitysprosessi, joka hakkuusta taimettumisvaiheen kautta hakkuukelpoiseksi metsäksi vie aikaa 80–100 vuotta. Metsänomistajien tarpeet, markkinatilanne ja metsien hoitoa ja käyttöä koskevat tavoitteet muuttuvat tätä nopeammin.

Uusi haaste etenkin metsäneuvonnalle on metsänomistuksen ja maatalouden sidoksen purkautuminen sekä metsänomistajien intressien moninaisuus. Metsänomistajista valtaosa asuu jo nyt muualla kuin metsänsä läheisyydessä. Rannikko- ja saaris-alueilla metsien moninais- ja virkistyskäyttö on muuta maata korostuneempaa.

3.4.6

Kaivostoiminta ja maa-ainesten otto

Maa-aineksia hyödynnetään eniten alueilla, joissa niitä tarvitaan rakentamiseen. Rannikkoalueilla merkittäviä käyttökohteita ovat satamat ja tiehankkeet. Turpeenotto on huomattavaa Pohjanmaan rannikkoalueilla.

Suomen kallioperän malmivarat ja niihin liittyvä kaivostoiminta on monipuolista. Vuonna 2004 oli toiminnassa 37 kaivosta, joista 5 oli metallikaivosta, 17 karbonaatti-kaivosta ja 15 muuta kaivosta. Suomen 15 merkittävästä aktiivisesta kaivoksesta viisi sijaitsee rannikolla. Nämä ovat Kemi (kromi), Sipoo (kalkkikivi ja dolomiitti), Förby (kalkkikivi), Kemiö (maasälpä ja kvartsi) ja Parainen (kalkkikivi).

Kiviteollisuus keskittyy rannikolle. Punagraniittia louhitaan kiviteollisuuden raaka-aineeksi eteläisillä ja lounaisilla rannikkoalueilla ja Ahvenanmaalla. Kotimaisen kiven hyödyntäminen on lisääntynyt ja kiviaineksen tuonti on vastaavasti vähentynyt.

Maa-ainesvaroihin ja kaivannaistoimintaan liittyvä hallinto, tutkimus ja kartoitus

Maa-ainesten ottamisen yleinen ohjaus, seuranta ja valvonta kuuluvat ympäristöministeriölle. Alueellinen ympäristökeskus ohjaa ja valvoo alueellaan maa-aineslain mukaista toimintaa sekä ympäristövaikutusten arviointimenettelyä. Se antaa ennen maa-aineksen ottoluvan myöntämistä lausunnon kunnan ympäristöviranomaiselle, mikäli lupaa haetaan alueelle, joka on luonnon- tai vesiensuojelullisesti merkittävä tai mikäli aineiden ottaminen vaikuttaa välittömästi toisen kunnan alueeseen. Suomen ympäristökeskus ja alueelliset ympäristökeskukset ylläpitävät valtakunnallista maa-ainestenoton tietojärjestelmää.

Kauppa- ja teollisuusministeriö vastaa kaivoslain mukaisten valtaushakemusten käsittelystä ja valtauskirjojen myöntämisestä, valtausmaksujen perimisestä sekä kaivospiirihakemusten käsittelystä ja kaivospiirien määräämisestä. Turvatekniikan keskus valvoo kaivosten turvallisuutta kaivoslain mukaisesti sekä suorittaa sitä varten tarkastuksia.

Kauppa- ja teollisuusministeriön alainen Geologian tutkimuskeskus GTK sekä yliopistojen geologian laitokset kartoittavat maa-aines- ja malmipotentialisia alueita ja tutkivat maaperää ja malmeja muodostavia geologisia prosesseja. Lisäksi Geologian tutkimuskeskus tarjoaa soran ja hiekan etsintä- ja inventointipalveluita maa- ja vesialueilla.

Maa-ainesten oton ja kaivostoiminnan säättely

Kaivostoiminnan keskeinen ohjauskeino on kaivoslaki, jolla pyritään edistämään kaivoskivennäisten etsintää ja hyödyntämistä omistussuhteista riippumatta. Kaivoslain mukaan jokaisella on oikeus tehdä lain mukaista etsintätyötä toisen alueella. Mikäli kaivoskivennäisiä sisältävä esiintymä löytyy, voi alueeseen hakea valtausta, jonka myöntämiselle on säädetty kriteerit kaivoslaissa. Valtaajalla on lisäksi oikeus suorittaa tutkimuksia alueella. Varsinaista kaivostoimintaa varten on kuitenkin kaivoslain nojalla perustettava kaivospiiri, joka tuottaa oikeuden hyödyntää kaivospiirissä olevia kivennäisiä.

Maa-ainesten ottoa ohjataan maa-aineslailla. Lakia sovelletaan kattavasti erilaisten maa-ainesten eli kiven, soran, hiekan, saven ja mullan ottamiseen sillä rajoituksella, että laki ei koske kaivoslain mukaista toimintaa eikä lupaan tai hyväksytyyn suunnitelmaan perustuvaa aineiden ottoa rakentamisen yhteydessä, eikä sellaista aineiden ottamista vesialueella, johon vesilain mukaan vaaditaan ympäristölupaviraston lupa. Maa-ainesten ottamiseen on pääsääntöisesti oltava lupa, ellei aineksia oteta tavanomaista kotitarvekäyttöä varten tai maa- ja metsätalouden tarpeisiin. Luvan aineiden ottamiseen myöntää kunta. Vedenalaisten maa-ainesten, kuten merihiekan ottoa säädellään kuitenkin maa-aineslain sijasta vesilain nojalla ja tällöin ottoon tarvitaan pääsääntöisesti ympäristölupaviraston lupa.

Maa-aineslain mukaan aineksia ei saa ottaa siten, että siitä aiheutuu merkittäviä muutoksia laissa mainituille luonnon tai maiseman arvoille tai että se vaikeuttaa alueen käyttämistä kaavassa varattuun tarkoitukseen. Koska maa-aineslaki on leimallisesti ympäristöllinen, maisemalliset tai luonnonsuojelulliset seikat voivat merkitä maa-ainesten oton estymistä. Maa-aineslaissa lueteltujen edellytysten lisäksi ottamisalueet on lain nojalla sijoitettava ja aineiden ottaminen yleisesti järjestettävä niin, että siitä koituu mahdollisimman vähän haittaa luonnolle ja maisemakuvalle. Maa-aineksia tulee myös hyödyntää säästeliäästi ja taloudellisesti eikä asutukselle saa aiheuttaa vaaraa tai kohtuutonta haittaa.

Maa-ainesten oton ja kaivannaistoiminnan nykytilanne ja tulevaisuudennäkymät

Nykyiset maa-ainesten ottoluvat riittävät tyydyttämään soratarpeen noin 30 vuodeksi, mutta alueelliset erot maa-ainesvarantojen riittävydessä ovat suuret. Etenkin Etelä-Suomen asutuskeskusten läheisyydessä on jo nyt pulaa hyvälaatuisesta luonnonsorasta. Sora- ja hiekkavarojen huetessa kalliokiven hyödyntäminen on lisääntymässä. Harjumateriaalien hyödyntäminen aiheuttaa ristiriitatilanteita muun muassa harjujen virkistyskäytön ja maa-ainesten oton välille sekä pohjavesiä kos-

kien. Maalla olevien sora- ja hiekkavarantojen hupeneminen on lisännyt kiinnostusta erityisesti merihiekan ottoon. Merihiekan hyödyntäminen tulee todennäköisesti tulevaisuudessa huomattavasti kasvamaan nykyisestä.

Malmiesiintymien hyödyntäminen on sidoksissa kaivannaisten ja metallien maailmanmarkkinahintoihin. Viime vuosina keskeisten metallien, etenkin jalometallien hinnat ovat nousseet, mikä on lisännyt kiinnostusta myös Suomen malmivarojen inventointiin ja mahdolliseen hyödyntämiseen. Rannikolla on vielä hyödyntämättöminä esiintymänä muun muassa kvartssia, kromiittia, kalsiittia, maasälpää sekä sinkkiä ja kultaa, joita voidaan tulevaisuudessa mahdollisesti kehittää kaivosasteelle.

3.4.7

Matkailu

Rannikkomatkailusta saatavat tulot ja työpaikat ovat voimakkaasti keskittyneet pääkaupunkiseudulle ja rannikon muihin kaupunkeihin, jotka ovat merkittäviä työ- ja vapaa-ajan matkailun kohteita. Suomen tärkeimpiin matkustajasatamiin Helsinkiin ja Turkuun saapuu vuosittain yli 6 miljoonaa matkustajaa. Helsinki-Vantaan lentokentälle tulee pääosa Suomeen saapuvista lentomatkustajista. Ahvenanmaalle matkailun taloudellinen merkitys on tuloilla ja työllisyydellä mitattuna ja asukasluokun suhteutettuna maamme maakunnista suurin. Siellä käy vuosittain 1,7 miljoonaa matkailijaa. Elinkeinona matkailu on verrattain uusi ala ja siltä odotetaan nopeaa kasvua.

Rannikon maaseutualueilla ja saaristossa matkailuelinkeino on tärkeä ja perustuu pitkälti luonnon ja saariston kulttuuriperinnön vetovoimaisuuteen. Rannikkovyöhykkeellä sijaitsevat perinteiset kesämatkailukohteet, kuten Pietarsaari, Vanha Rauma, Naantali, Porvoo ja Hanko sekä Kalajoen hiekkasärkät ja Porin Yyteri. Kaupunkien edustoilla on matkailun tarpeisiin soveltuvia kulttuuriperintökohteita, kuten linnakkeita, majakoita ja luotsiasemia. Rannikolla on lisäksi meriluontoa esitteleviä ja tutkivia keskuksia, kansallispuistojen luontokeskuksia sekä yksittäisiä luontomatkailukohteita.

Lukuisat vierasvenesatamat, leirintäalueet ja lomakylät palvelevat saaristossa ja rannikolla matkailevia. Autoilu- ja pyöräilyreitit ja niiden palvelutarjontaa on lisätty ja parannettu. Merkittävimpiä luontomatkailukohteita ovat Liminganlahti, Merenkurkku sekä Saaristomeren kansallispuisto. Kalastusmatkailu on suosittua Saaristomerellä ja Suomenlahdella. Metsähallitukselle siirtyneet entiset rajavartiolaitoksen, merenkululaitoksen ja puolustusvoimien kiinteistöt luovat edellytyksiä pienimuotoisen luontomatkailun kehittämiseksi saaristossa ja lisäävät mahdollisuuksia tutustua Itämeren saaristoluontoon.

Suomen saaristoon tulevat matkailijamäärät ovat kuitenkin pieniä verrattuna esimerkiksi Tukholman saaristoon. Tulijat ovat lähinnä omatoimimatkailijoita sekä parin päivän ajan vierailevia kiertomatkatkaryhmiä.

Matkailualan hallinto, lainsäädäntö ja muut ohjaukeinot

Päävastuu matkailupolitiikasta ja matkailun kehittämisestä on kauppa- ja teollisuusministeriöllä. Sen alainen Matkailun edistämiskeskus MEK vastaa Suomeen suuntautuvan matkailun edistämisestä ja tukee matkailupalvelujen kehittämistyötä. Muita matkailuun liittyviä ministeriöitä ovat työ-, liikenne- ja viestintä-, sisä-, ympäristö- sekä maa- ja metsätalousministeriö, sillä matkailuelinkeinon kehittämiseen

vaikuttavat alue-, työvoima-, liikenne-, koulutus-, tutkimus-, kulttuuri-, ympäristö- sekä maaseutupoliittiset toimenpiteet.

Suomen matkailun kehittämistä ohjaa valtioneuvoston periaatepäätös Suomen matkailupolitiikasta. Periaatepäätös määrittelee keskeisimmät matkailun kehittämisen tavoitteet, tärkeimmät toimenpiteet ja vastuutahot. Luontomatkailun ja luonnon virkistyskäytön kehittämistä ohjaa valtioneuvoston päätös luonnon virkistyskäytöstä ja luontomatkailusta. Maankäyttö- ja rakennuslain mukaisella suunnittelulla voidaan vaikuttaa matkailun alueidenkäyttöön edellytyksiin.

Suurin osa matkailuun suunnatusta julkisesta tuesta myönnetään maakuntien liittojen ja työvoima- ja elinkeinokeskusten kautta erilaisiin markkinointi- ja kehittämishankkeisiin, yrittäjien koulutukseen sekä matkailua edistävän palvelutarjonnan kehittämiseen. Miltei jokainen maakunta on laatinut maakunnallisen matkailustrategian.

Kunnat rahoittavat matkailun markkinointia, neuvontaa ja kehittämissuunnitelmien laatimista. Lisäksi ne tukevat matkailuyrityksiä lainoin, takauksin ja pääomasijoituksin sekä osallistuvat matkailua tukevan infrastruktuurin rakentamiseen. Kunnat ovat myös yleensä alueellisten matkailuorganisaatioiden jäseniä ja vaikuttavat merkittävästi niiden toimintaedellytyksiin. Muun muassa Suomen matkailuelinkeino SME ry valvoo matkailuyritysten etuja.

Matkailuun liittyvästä tutkimuksesta ja yliopistotasoisesta koulutuksesta vastaavat osaltaan matkailualan verkostoyliopisto ja Lapin yliopiston matkailualan koulutusohjelma. Matkailualan verkostoyliopistoon kuuluu 17 suomalaista yliopistoa ja korkeakoulua, jotka antavat ja toteuttavat monitieteistä opetusta ja tutkimusta. Matkailun perustutkintoon johtavaa opetusta tarjoavat 57 toisen asteen oppilaitosta.

Itämeren matkailukomissio edistää kestäväää ja ympäristöä kunnioittavaa matkailua. Merenkurkun alueella Merenkurkun neuvosto rahoittaa ja koordinoi matkailuyhteistyötä Suomen ja Ruotsin välillä.

Matkailun nykytilanne ja kehittämistarpeet

Venematkailu Itämerellä on voimakkaassa kasvussa. Myös rannikko- ja saaristoluontoon ja kulttuuriin perustuva matkailu on eri muodoissaan nopeasti kehittymässä. Suomalaiset hakevat luontomatkailuun rauhallista ympäristöä ja kauniita maisemia. Rentoutuminen, rauhoittuminen ja irtiotto arjesta ovat tärkeitä luontomatkailun motiiveja. Vaikka luonnossa halutaan yleensä liikkua itsenäisesti, kaivataan kuitenkin myös opastusta patikointiin ja luontoretkeilyyn. Kotimaisten luontomatkailukäytön kysyntä painottuu väestön sijoittumisen vuoksi Etelä-Suomeen, jossa näiden palveluiden tarjonta on kuitenkin vähäisintä.

Matkailukausi on saaristossa lyhyt ja keskittyy pääosin kesäaikaan. Matkailijavirrat ovat suhteellisen pieniä, yrittäjiä on vähän ja matkailuyrittäjien välinen yhteistyö on vielä varsin organisoitumatonta. Saaristossa ja rannikkoalueilla matkailu onkin usein sivutoimi. Pysyvän väestön ja palvelujen määrä saaristossa on lisäksi koko ajan vähentynyt, mikä aiheuttaa ongelmia myös matkailun kehittämiseksi. Erilaisia matkailun kehittämisorganisaatioita on paljon, niillä kullakin on hieman erilainen tehtäväkenttä ja toiminta on vaihtelevaa.

Saaristo- ja rannikkomatkailun tavoitteena on luoda sekä kotimaisia että ulkomaisia matkailijoita entistä paremmin houkutteleva kokonaisuus. Tämä edellyttää panostusta muun muassa kestävään kehityksen mukaiseen tuotekehitykseen ja markkinointiin.

Luonnon virkistyskäyttö

Luonnossa liikkuminen

Rannikkoalueilla virkistyskäytössä korostuvat liikkuminen, veneily ja erilaiset vesiurheilulajit. Rannikkoalueen kunnilla on omia virkistysalueita, ja myös usean kunnan alueella risteileviä retkeilyreittejä. Ulkoilulain mukaisista valtion retkeilyalueista rannikolle sijoittuu Teijo. Metsähallituksen hallinnoimia merialueen kansallispuistoja on rannikkoalueilla niin ikään useita: Perämeren, Saaristomeren, Tammisaaren saariston ja Itäisen Suomenlahden kansallispuistot. Kansallispuistot ovat kaikille avoimia ja niissä on usein palveluja, kuten luontokeskuksia ja -tupia, satamia, merkittyjä reittejä ja leiriytymispaikkoja.

Merialueiden kansallispuistoihin tehtiin vuonna 2004 noin 122 200 käyntiä, joista valtaosa, 80 000 suuntautui Saaristomeren kansallispuistoon. Kestävyyden varmistamiseksi valtaosa luontomatkailun kävijämäärien kasvusta pyritään ohjaamaan entisestäänkin vilkkaassa käytössä oleville alueille. Käytön kestävyyttä varmistetaan muun muassa palvelurakenteilla, opastuksella ja muulla käytön ohjauksella. Opastusta meri- ja saaristoluontoon sekä kansallispuistojen palveluihin saa esimerkiksi Metsähallituksen merellisistä luontokeskuksista sekä luontoon.fi -verkkosivuilta.

Virkistysalueiden hankinta ja hoito

Kunnat hankkivat virkistysalueita asukkaidensa käyttöön ja vastaavat kuntalaisten tarvitsemista ulkoilu- ja liikuntapalvelujen tuottamisesta. Maakuntien liitot huolehtivat virkistysalueiden laajemmasta suunnittelusta. Alueelliset ympäristökeskukset päättävät maasto- ja vesiliikenne- ja -kielloista, vahvistavat ulkoilulain mukaiset reittisuunnitelmat, ohjaavat ja neuvovat rantojen ja vesistöjen kunnostukseen liittyvissä asioissa sekä osallistuvat hankkeiden suunnitteluun ja toteutukseen. Kuntien yhdessä muodostamat virkistysalueyhdistykset huolehtivat useamman kunnan alueella sijaitsevien virkistysalueiden hankinnasta ja kehittämisestä. Ympäristöministeriö tukee virkistysalueyhdistysten toimintaa.

Metsähallituksella on meri- ja saaristoalueilla huomattava merkitys kansalaisten virkistyskäyttömahdollisuuksien turvaajana, sillä se vastaa hallinnassaan olevien alueiden virkistyskäytön kehittämisestä. Lisäksi Metsähallituksen luontopalveluiden hallinnassa on kiinteistöjä ja satamia, joiden ylläpito liittyy vahvasti yleisen virkistyskäytön ja luontomatkailun edellytysten sekä merenkulun turvallisuuden ylläpitoon. Luonnonsuojelualueiden virkistys- ja luontomatkailukäytön edellytyksiä on pyritty viime vuosina parantamaan erityisesti kansallispuistoissa ja muissa suosituissa kohteissa suojelualueiden kestävä luontomatkailun periaatteiden mukaisesti. Luontomatkailua kehitetään alueilla yhteistyössä matkailualan yritysten, paikallisten asukkaiden, kuntien ja muiden yhteisöjen kanssa.

Metsähallituksen hallinnoimien alueiden luonnonvarasuunnitelmissa pyritään soveltamaan yhteen luonnonsuojelun, virkistyskäytön ja talouskäytön tavoitteet. Myös Metsähallituksen meristrategia ja valtioneuvoston päätös luonnon virkistyskäytöstä ja luontomatkailusta ohjaavat virkistyskäyttöä. Metsäkeskusten toimialueelleen laatimissa alueellisissa metsäohjelmissa pyritään ottamaan metsien käytön eri tarpeet huomioon ja niissä huomioidaan myös virkistyskäyttö.

Metsäntutkimuslaitos ja yliopistot tekevät luonnon virkistyskäyttöön ja metsien moninaiskäyttöön liittyvää tutkimusta. Virkistyskäyttöä palvelevat myös Metsäntutkimuslaitoksen valtakunnalliset marja- ja sienisatoennusteet ja Suomen ympäristökeskuksen lumi-, jää- ja levätiedotteet sekä vesien lämpötilatiedotteet.

Jokamiehenoikeudet ja virkistyskäyttöä säätelevä lainsäädäntö

Pohjoismaisen perinteen mukainen jokamiehenoikeus turvaa Suomessa laajat oikeudet liikkumiseen. Jokamiehenoikeus on niin sanottu pysyvä nautintaoikeus, joka mahdollistaa liikkumisen yksityisillä maa- ja vesialueilla. Liikkuminen on sallittua jalan, hiihtäen tai pyöräillen luonnossa kaikkialla muualla paitsi piha-alueilla, pelloilla, niityillä tai istutuksilla, jotka voivat vahingoittaa kulkemisesta. Lyhytkestoinen leiriytyminen ja telttailu on niin ikään sallittua, kunhan yöpyminen tapahtuu riittävän etäisyyden päässä asumuksista. Jokamiehenoikeudet mahdollistavat myös luonnonmarjojen, sienien ja kukkien poimimisen, onkimisen ja pilkkimisen, veneilyn, uimisen ja peseytymisen vesistöissä sekä jäällä liikkumisen. Varsinaisesta järjestetystä ulkoilusta säädetään pääasiassa ulkoilulaissa, ja lisäksi ulkoilun tarpeita otetaan huomioon myös maankäyttö- ja rakennuslaissa.

Koska jokamiehenoikeus ei Suomessa suoranaisesti perustu lainsäädäntöön vaan lähinnä maantapaan, sitä koskeva sääntely on melko epäyhtenäistä. Jokamiehenoikeuksien katsotaan kuitenkin nauttivan perustuslaintasoista suojaa siinä mielessä, että harjoittamisedellytyksiä ei tulisi olennaisesti voida kaventaa lakia alemmantasoisin määräyksiin. Lainsäädännössä jokamiehenoikeuden käytölle on kuitenkin asetettu tiettyjä rajoituksia. Esimerkiksi laajamittainen virkistyskäyttö ei kuulu jokamiehenoikeuden vaan ulkoilulaissa säännellyn järjestetyn ulkoilun piiriin. Jokamiehenoikeus myös väistyy korvauksetta, kun alue otetaan esimerkiksi rakennus- tai muuhun käyttöön. Oikeuden ulottuvuutta määrittelee lisäksi käytön lyhytkestoisuus sekä velvollisuus välttää tarpeettoman haitan aiheuttamista. Häiriön tai haitan aiheuttaminen, roskaaminen ja luonnon turmeleminen ei siten ole sallittua ja lisäksi tulenteke on luvanvaraista. Luonnonsuojelulain ja jossain määrin myös metsästyslain nojalla voidaan lisäksi asettaa erillisiä suojeluun liittyviä rajoituksia. Luonnonsuojelualueilla liikkumista saatetaan rajoittaa.

Veneilijän liikkumisoikeudet perustuvat vesilain yleiskäyttöä koskeviin säännöksiin sekä vesiliikennelakiin ja -asetukseen. Yleiskäyttöoikeus merkitsee sitä, että jokaisella on oikeus tarpeetonta häiriön aiheuttamista välttämättä liikkua avoimessa vesistöissä ja merialueilla tai niiden jäällä vesialueen omistussuhteista riippumatta. Liikkumisessa on sallittua käyttää erilaisia kulkuneuvoja tai laitteita, ja vierasta vesialuetta voi käyttää myös tilapäisenä ankkuroitumispaikkana. Vesiliikennelaissa vesilain yleiskäyttöoikeuksia on täsmennetty muun muassa yleisellä huolellisuusvelvollisuudella. Maastoliikennelaki säätelee ajamista moottorikäyttöisillä ajoneuvoilla maastossa maa-alueilla ja jääpeitteisillä vesialueilla.

Virkistyskäytön tulevaisuudennäkymät

Omaehtoinen luonnossa liikkuminen on suomalaisten suosima ympärivuotinen harrastus, johon jokamiehenoikeudet tarjoavat hyvät mahdollisuudet. Vapaa-ajan lisääntyminen ja elintason nousu voivat tulevaisuudessa edelleen lisätä kiinnostusta virkistyskäyttöön. Rannikon kaupungit ja kunnat ovatkin viime vuosina panostaneet esimerkiksi rantareittien rakentamiseen ja merkitsemiseen maastoon.

Virkistyskäyttöön soveltuvan rakentamattoman rannan määrää on arvioitu rantojen sulkeutuneisuuden käsitteen avulla. Mitä tiheämmin ranta-alueet on rakennet-

tu, sitä vähemmän vapaata rantaa on virkistykseen. Rannat ovat sulkeutuneimpia eteläisessä ja lounaisessa Suomessa, jonne väestö painottuu ja jossa siksi on eniten virkistyskäyttöön ja rantarakentamiseen liittyviä paineita.

Rakentamisen myötä rannat siirtyvät yksityiskäyttöön, jolloin jokamiehen oikeuksiin perustuva virkistyskäyttö sekä kalastaminen vaikeutuvat. Myös jokamiehen oikeuksien lainsäädännölliselle selkiyttämiseksi on viime aikoina koettu tarvetta. Esimerkiksi virkistyskäytön lisääntyminen ja välinetekniikan kehitys voivat liittää perinteiseen jokamiehenkäyttöön uusia ulottuvuuksia samalla, kun luonnonsuojelliset vaatimukset monipuolistuvat. Suurin tarve virkistysalueille on tiheimmin asutetussa eteläisessä Suomessa. Tulevaisuuden virkistyskäyttömahdollisuuksiin vaikuttavat lisäksi ratkaisevasti rehevöityminen ja rannikkovesien tila.

3.5.2

Metsästys ja vapaa-ajan kalastus

Metsästys ja vapaa-ajan kalastus ovat suosittuja harrastuksia rannikolla ja saaristossa. Vapaa-ajan kalastusta harjoittaa Suomessa vuosittain noin 2 miljoonaa henkilöä vähintään kerran vuodessa. Meri-alueen vapaa-ajan kalastajien saalis on noin 8 miljoonaa kiloa. Saalislajeista tärkeimmät ovat ahven, hauki ja särki.

Suomalaisista kuudella prosentilla on metsästyskortti, joten väkilukuun suhteutettuna Suomessa on eniten metsästäjiä koko Euroopassa. Yleisimmin metsästetyt saaliseläimet ovat jänis, metsäkanalinnut, vesilinnut ja hirvi, jonka kanta on rannikkoalueilla runsas. Saaristokulttuuriin on perinteisesti kuulunut vesilintujen metsästys. Uutena muutoksena rannikoiden metsästyksen osalta voidaan mainita harmaahylkeen palauttaminen metsästettäväksi lajiksi.

Vapaa-ajan kalatalouteen ja riistatalouteen liittyvä hallinto ja muut keskeiset toimijat

Maa- ja metsätalousministeriön kala- ja riistaosasto ylläpitää riistakantoja ja huolehtii metsästyksen edellytyksistä. Ministeriö vastaa muun muassa metsästystä koskevien lakien valmistelusta ja päättää eräiden riistaeläinten pyyntilupakiintiöistä sekä antaa ohjeita ja määräyksiä. Vapaa-ajan kalatalouden osalta maa- ja metsätalousministeriön tehtävänä on muun muassa kalastuksen edellytysten turvaaminen ja kalastusmahdollisuuksien kehittäminen. Ministeriö vastaa myös kalastuksen valvonnasta sekä kalakantojen käytöstä ja hoidosta. Riistatalouden osalta ministeriö kehittää metsästyksen edellytyksiä ja edistää riistanhoitoa.

Metsästystä ja riistanhoitoa koskevia asioita hoitavat valtion viranomaisten lisäksi metsästäjien omatoimisuuteen perustuvat Metsästäjien keskusjärjestö, riistanhoitopiirit ja riistanhoitoyhdistykset metsästyslaissa säädetyllä tavalla. Metsästystä ja riistanhoitoa koskevia asioita hoitavat lisäksi metsästysseurat ja vapaaehtoiseen jäsenyyteen perustuvat valtakunnalliset metsästäjäjärjestöt. Metsästäjien keskusjärjestö ohjaa ja valvoo riistanhoitopiirien toimintaa maa- ja metsätalousministeriön valvonnassa sekä edistää metsästystä ja riistanhoitoa koskevaa koulutusta ja neuvontaa. Riistanhoitopiirien tehtävänä on suorittaa metsästystä ja riistanhoitoa koskevaa koulutusta ja neuvontaa, edistää ja avustaa riistanhoitoa sekä ohjata ja valvoa riistanhoitoyhdistysten toimintaa. Lisäksi ne toimivat metsästyksen lupaviranomaisena ja vastaavat maa- ja metsätalousministeriön ja Metsästäjien keskusjärjestön niille määräämistä tehtävistä. Maa- ja metsätalousministeriö päättää esimerkiksi riistanhoitopiirien myöntämien, eräiden riistaeläinten pyyntilupien sekä alueellisten kiintiöiden enimmäismääristä

kullekin metsästysvuodelle. Metsästyksen valvontaan osallistuvat tarvittaessa myös poliisi, metsästyksenvartijat ja rajavartiolaitos. Metsähallituksen erätarkastajat valvovat valtion maa- ja vesialueita.

Paikalliset metsästysseurat tekevät riistanhoitotyötä, kuten riistakolmiolaskentoja, riistaeläinten talviruokintaa ja linnustolle vahinkoa aiheuttavien pienpetojen, kuten minkin ja supikoiran pyyntiä. Metsästysseurojen valtakunnallisena järjestönä toimii Suomen Metsästäjäliitto ry.

TE-keskukset toimivat kalatalouden alueellisena viranomaisena ja vastaavat myös vapaa-ajan kalataloudesta. TE-keskukset myöntävät lisäksi määrärahoja vapaa-ajan kalatalouden edistämiseen, ohjaavat kalastusalueita ja käsittelevät kalastuslakiin liittyviä kielto- ja poikkeuslupahakemuksia.

Vapaa-ajankalastuksen kannalta merkittäviä toimijoita ovat kalastusalueet ja yhteisen kalaveden osakaskunnat. Kalatalouden neuvontajärjestöt, Suomen Vapaa-ajankalastajien Keskusjärjestö sekä Kalatalouden Keskusliitto neuvovat kukin ministeriön asettamien tulostavoitteiden ja jäsenistönsä tarpeista lähtien vapaa-ajan kalastajia ja kalatalouden hoitajia.

Maa- ja metsätalousministeriön alainen Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos seuraa riistakantojen määriä yhteistyössä metsästäjien kanssa, tekee kala- ja riistavaroihin ja niiden käyttöön liittyvää tutkimusta ja toimii asiantuntijaelimenä.

Vapaa-ajan kalastuksen lainsäädäntö ja muut ohjaukeinot

Vapaa-ajan kalastusta säätelee kalastuslaki, joka koskee muun muassa pyynnin harjoittamista, kalavesien hoitoa sekä kalastuksen valvontaa.

Onkiminen ja pilkkiminen ovat jokamiehenoikeuksia, joiden harjoittamiseen kalastuslaissa säädetyllä tavalla ei tarvita lupaa. Kaikkien muuta kuin onkimista tai pilkkimistä harjoittavien 18–64-vuotiaiden, tulee suorittaa valtion kalastuksenhoitomaksu. Sen lisäksi viehekalastajien on hankittava viehekalastuslupa, joka voi olla joko läänikohtainen viehekalastusmaksu tai kalastusoikeuden haltijan myöntämä lupa. Alle 18-vuotiaat ja 65 vuotta täyttäneet voivat kuitenkin harjoittaa viehekalastusta yhdellä vavalla ilman erillistä lupaa. Muuhun kalastukseen, kuten verkko-, katiska-, nuotta- ja troolikalastukseen tarvitaan aina kalastuksenhoitomaksun ohella vesialueen omistajan lupa. Sama koskee myös ravustusta. Poikkeuksena luvantarpeelle on yleinen vesialue meressä, jossa kotitarve- ja virkistyskalastus on kalastuksenhoitomaksua lukuun ottamatta vapaata.

Kalastusalueittaiset osakaskunnat myyvät lupia ja huolehtivat kalastuksen valvonnasta alueellaan. Valtion kalastuksenhoitomaksun ja läänikohtaisen viehekalastusmaksun hallinnoinnista vastaa maa- ja metsätalousministeriön kala- ja riistaosasto. Maksuista saadut varat käytetään yleensä vesialueen omistajille maksettaviin korvauksiin sekä kalatalousjärjestöjen toiminnan tukemiseen.

Metsästyslainsäädäntö ja muut ohjauvälineet

Metsästystä säätelee metsästyslaki sekä laki riistanhoitomaksusta ja pyyntilupamaksusta. Metsästyslaissa määritellään metsästettävät lajit sekä niitä koskevat rauhoitusajat. Osa riistaeläinlajeista on kokonaan rauhoitettu. Metsästystä varten on suoritettava metsästäjä tutkinto, joita järjestävät paikalliset riistanhoitoyhdistykset. Tutkinnon läpäissyt henkilö voi lunastaa metsästyskortin eli maksaa riistanhoitomaksun. Hirvieläinten ja karhun metsästämistä varten tulee suorittaa myös erityinen ampumakoe. Ampuma-aseen käyttöön tarvitaan lisäksi aseiden hallussapitolupa eli kantolupa.

Metsästysoikeus on Suomessa sidottu maanomistukseen. Yksityisten omistamilla mailla metsästykseseen tarvitaan maanomistajan tai maan käyttöoikeuden haltijan lupa. Käytännössä maanomistajat vuokraavat metsästysoikeuden metsästyseuroille. Jokaisella Suomessa pysyvästi asuvalla on oikeus metsästää yleisellä vesialueella meressä, sellaisilla yleisellä vesialueella meressä olevilla saarilla ja luodoilla, jotka kuuluvat valtiolle ja joiden hallintaa ei ole kenellekään luovutettu, sekä Suomen talousvyöhykkeellä.

Eräharrastusten nykytilanne ja haasteet

Ympäristömuutokset ovat uhka metsästykselle ja kalastukselle. Esimerkiksi vesien rehevöityminen ja rantojen sulkeutuminen ovat merkittäviä ongelmia vapaa-ajan kalastukselle ja virkistyskäytölle. Muutosten seurauksena intressiristiriidat ranta-asukkaiden, kalastajien ja muiden virkistyskäyttäjien välillä lisääntyvät etenkin, kun vapaa-ajan kalastus muuttuu liikkuvammaksi.

4 Suosituksen tavoitteet ja sisältö

4.1

Strateginen ja ekosysteeminen lähestymistapa

EU:n rannikkoalueiden yhdenmisen käytön ja hoidon suositukseen mukaan jäsenvaltioiden tulisi ottaa käyttöön laaja-alainen strateginen lähestymistapa rannikkoalueilla ja laatia tätä varten strategia. Rannikon maan- ja merenpuoleisia osa-alueita tulisi tarkastella siinä kokonaisuutena ja ottaa kestävä kehitys kaikki elementit - ympäristöllinen, taloudellinen ja sosiaalinen ulottuvuus mukaan rannikkoalueen ohjaukseen.

Suosituksessa rannikkoalueen käytön ja hoidon perustana nähdään ekosysteemi-lähestymistapa. Siinä on olennaista ekologisten kokonaisuuksien välisten yhteyksien hahmottaminen ja ihmisen merkityksen ymmärtäminen osana toimivaa ekosysteemiä. Toimivien ekosysteemien nähdään voivan tuottaa myös taloudellista hyötyä elinkeinotoiminnalle.

Strategisen ja ekosysteemisen lähestymistavan avulla suosituksessa tavoitellaan rannikon tilan ja elinvoimaisuuden säilyttämistä ja parantamista pitkällä aikavälillä. Varautuminen ennakoitavalle tulevaan kehitykseen ja yllättäviin tilanteisiin nousee toiminnan yhdeksi keskeiseksi lähtökohdaksi. Tällöin korostuvat esimerkiksi ilmastonmuutoksen tunnistaminen rannikkoalueita koskettavana uhkana ja sen vaikutuksiin varautuminen. Ekosysteemi-lähestymistapa ja ennakoitavuus edellyttävät luotettavaa tietoa ja seurantaa sekä näihin perustuvaa suunnittelua rannikkoalueille soveltuvien toimenpiteiden toteuttamiseksi.

Rannikkoalueen monimuotoisuudesta ja monista toimijoista johtuen toimenpiteiden yhteensovittaminen on kestävä käytön ja hoidon edellytys. Näin ollen toimijoiden väliseen vuorovaikutukseen, toimenpiteiden johdonmukaisuuteen ja niiden pitkäjänteisyyteen tulisi kiinnittää huomiota. Toimien yhteensovittamisen edistämiseksi strateginen lähestymistapa korostaa paikallisen tason ja eri hallinnonalojen viranomaisten välisen vuorovaikutuksen merkitystä ja jatkuvuutta.

4.2

Yhdenmisen käytön ja hoidon periaatteet

Strategisen ja ekosysteemisen lähestymistavan tueksi rannikkoalueiden yhdenmisen käytön ja hoidon suosituksessa määritellään kahdeksan periaatetta, joiden varaan jäsenvaltioiden rannikkoalueiden käytön ja hoidon tulisi perustua.

1. *”Laaja-alainen näkökulma, jossa otetaan huomioon luonnon järjestelmien ja rannikkoalueisiin vaikuttavaan ihmisen toiminnan keskinäinen riippuvuus ja niiden erilaisuus”*

Yhdennetyt käytön ja hoidon toteuttamisessa tulisi ottaa huomioon kaikki ne tekijät, jotka merkittäväällä tavalla vaikuttavat rannikkoalueiden toimintaan. Tämä edellyttää tarkastelua laajasta näkökulmasta sekä maantieteellisesti että aihekohtaisesti. Toimenpiteissä pitäisi kiytä ottamaan huomioon niin meren- kuin maanpuoleiset rannikon osat hallinnollisista rajoista tai muun muassa lainsäädännön sektorikohtaisuudesta riippumatta.

2. *"Pitkän aikavälin näkökulma, jossa otetaan huomioon ennalta varautumisen periaate ja nykyisten ja tulevien sukupolvien tarpeet"*
3. *"Helposti mukautuva käyttö ja hoito vaiheittaisena prosessina, joka helpottaa sopeutumista ongelmien syntyessä ja tiedon lisääntyessä. Tämä edellyttää luotettavaa tietoa rannikkoalueiden kehityksestä"*

Rannikkoalueiden käytön ja hoidon suunnittelun tulisi suosituksen mukaan perustua pitkälle aikajänteelle ja ennalta varautumisen periaatteelle. Rannikkoalueiden yhdennetty käyttö ja hoito tulisi ymmärtää vaiheittaisena ja dynaamisena kehitysprosessina, jonka edistyminen edellyttää tavoitteiden määrittelyä, ennakoivaan näkökulmaan perustuvia toimenpiteitä sekä tavoitteiden toteutumisen seuranta ja tarvittaessa tarkistamista. Vaikka rannikoita koskevien päätösten on tärkeitä perustua luotettavaan tietoon ja alueen erityispiirteiden tuntemukseen, rannikkoalueen toiminnan suunnittelussa tulisi ottaa huomioon myös epävarmuustekijät. Tiedon puute ei sinänsä saa olla esteenä hoitotoimenpiteille.

4. *"Euroopan rannikkoalueiden paikalliset erityispiirteet ja huomattava monimuotoisuus, mikä antaa mahdollisuuden vastata käytännön tarpeisiin erityisratkaisuin ja joustavin toimenpitein"*

Euroopan rannikkoalueiden eroavaisuuksien vuoksi tarvitaan yhteisötason sääntelyn ohella kansallisiin ja paikallisiin olosuhteisiin soveltuvia järjestelyjä sekä joustavia ohjauskeinoja. Yhtä ainoa oikeaa lähestymistapaa ei ole, vaan tavoitteiden saavuttamiseksi voidaan käyttää monenlaisia, erityisongelmiin ja paikalliseen ympäristöön soveltuvia toimintatapoja.

5. *"Toimiminen luonnon prosessien kanssa samansuuntaisesti ja ekosysteemien kantokyvyn kunnioittaminen, mikä tekee ihmisen toiminnasta ympäristöystävällisempää, sosiaalisesti vastuullisempaa ja taloudellisesti järkevämpää pitkällä aikavälillä"*

Rannikoiden käytössä tulisi pyrkiä rannikkoalueiden ja niiden luonnon järjestelmien ymmärtämiseen sekä ihmisen toimien sovittamiseen luonnon prosessien ja ekologisen kantokyvyn mukaan. Ekosysteemejä olisi käytettävä ja hoidettava niiden kantokyvyn rajoissa ja siten, että niissä tapahtuviin muutoksiin on mahdollista sopeutua.

6. *”Kaikkien asianomaisten osapuolten kytkeminen käyttöä ja hoitoa koskevaan prosessiin”*

Rannikkoalueiden yhdenmety käyttö ja hoito edellyttää osallistumista ja yhteistyötä kaikilta osapuolilta, joilla on etuja valvottavanaan ja joihin alueella toteutettavat toimet vaikuttavat. Suosituksessa pyritään edistämään alhaalta ylöspäin eteneviä aloitteita sekä kannustetaan osallistumaan käyttöön ja hoitoon. Tämä edellyttää osallistumismahdollisuuksien käytännön järjestämisen ohella myös rannikkoalueita koskevaa luotettavaa, saatavilla olevaa ja käyttökelpoista tietoa.

7. *”Toimivaltaisten hallinnonelinten tarjoama tuki ja osallistuminen kansallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla luomalla tai pitämällä yllä asianmukaisia yhteyksiä niiden välillä nykyisten politiikkojen yhteensovittamisen parantamiseksi”*

Rannikkoalueiden yhdenmety käyttö ja hoito edellyttää suosituksen mukaan suunnitelmallisia ja yhteensovitetuja paikallisen ja alueellisen tason toimia, joita tuetaan kansallisilla järjestelyillä. Pitkällä tähtäimellä tavoitteena tulisi olla eri hallinnontasojen ja -alojen toimien ristiriidattomuus sekä erilaisten rannikoille kohdistuvien toimien yhteensopivuus ja johdonmukaisuus. Näin hallinnon nähdään voivan tukea paikallista aloitteellisuutta.

8. *”Sellaisten välineiden yhdisteleminen, jotka on suunniteltu helpottamaan alakohtaisten politiikkojen tavoitteiden, suunnittelun sekä käytön ja hoidon keskinäistä johdonmukaisuutta”*

Rannikkoalueiden käytön suunnittelu onnistuu suosituksen mukaan parhaiten, jos käytössä on useita erilaisia ohjauksen välineitä, kuten lainsäädäntöä, taloudellisia keinoja, vapaaehtoisia sopimuksia, tiedotusta, teknisiä ratkaisuja sekä tutkimusta ja koulutusta. Voimassa olevia käytäntöjä ja lainsäädännöllisiä ohjauskeinoja tulisi pyrkiä yhdistelemään ja monipuolistamaan joustavuuden aikaansaamiseksi sekä moniulotteisten ongelmatilanteiden ratkaisemiseksi.

5 Rannikkoalueiden yhdenmätyn käytön ja hoidon näkökulma kansallisessa ohjauksessa

5.1

Strateginen ote rannikkoalueiden ohjauksessa

Alueiden käytön suunnittelu ja toimintojen sijoittaminen

Rannikkoalueiden kestävä kehittäminen edellyttää pitkän aikavälin suunnittelua, jossa alueiden käytön ja erilaisten toimintojen vaihtoehdot sekä alueen ominaispiirteet voidaan ottaa laaja-alaisesti huomioon. Strategisia lähtökohtia rannikkoalueiden käytön suunnitteluun ja ohjaukseen tarjoaa erityisesti maankäyttö- ja rakennuslaki, jonka mukainen suunnittelu- ja kaavajärjestelmä tarjoaa välineitä alueiden käytön ohjaukseen erityyppisillä alueilla Suomen eri osissa. Vaikka kaavoitus pääasiassa koskee maa-alueiden käytön järjestämistä, suunnittelu voi koskea myös vesialueita. Suosituksen mukaista strategista ja laaja-alaista lähestymistapaa tukevat erityisesti valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet ja maakunnan suunnittelun välineet, jotka luovat puitteet tarkemmalle suunnittelulle ja toimintojen ohjaukselle.

Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet täsmentävät maankäyttö- ja rakennuslain yleisiä tavoitteita ja niistä johdettuja kaavojen sisältövaatimuksia valtakunnallisesta näkökulmasta. Valtakunnallisista alueidenkäyttötavoitteista voidaan suosituksen näkökulmasta mainita esimerkkinä alue- ja yhdyskuntarakenteen toimivuus, merkittävien kulttuuri- ja luonnonperintökohteiden ja luonnon monimuotoisuuden säilyminen sekä luonnon virkistyskäytön edistäminen. Alueiden käytöllä tulee tukea luonnonoloihin sopeutuneiden omaleimaisten kylä- ja kulttuuriympäristöjen säilymistä ehyinä sekä edistää muun muassa Saaristomeren ja maankohoamisrannikon säilymistä ottaen samalla huomioon elinkeinoelämän ja pysyvän asutuksen tarpeet. Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden mukaan Saaristomerellä tulee alueiden käytön suunnittelussa kiinnittää huomiota alueen jakaantumiseen rannik-ko-, väli- ja ulkosaaristoon sekä niiden luonnon, kulttuuriympäristöjen ja asutuksen ominaispiirteiden säilymiseen. Lisäksi Saaristomerellä tulisi turvata kulttuurimaiseman kannalta merkittävien alueiden ja riittävän laajojen rakentamattomien alueiden säilyminen.

Maankohoamisrannikolla tulee ottaa huomioon maankohoamisen taloudelliset ja ympäristölliset vaikutukset olemassa olevaa rakennetta uudistettaessa ja uutta suunniteltaessa. Rakentamisen sijoittelussa on tarkoitus turvata maankohoamisrannikolle ominaisten luonnon kehityskulkujen alueellinen edustavuus; erityisesti jokien suistoalueilla tulee kiinnittää huomiota maiseman ja luonnontalouden ominaispiirteisiin. Rannikkoalueisiin liittyen valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden pyrkimyksenä on lisäksi rantaan tukeutuvan loma-asutuksen ohjaaminen siten, että turvataan luontoarvoiltaan arvokkaiden ranta-alueiden säilyminen ja loma-asumisen viihtyisyys.

Maakunnan suunnittelussa valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet tulee ottaa huomioon ja sovittaa yhteen maakunnallisten ja paikallisten tavoitteiden kanssa. Käytettäviä välineitä maakuntien liitoilla ovat maakuntasuunnitelma, maakuntakaava ja maakuntaohjelma. Maakuntasuunnitelmissa määritellään maakunnan pitkän aikavälin kehittämisen suuntaviivat ja tavoitteet, joita toteutetaan maakuntakaavan ja maakuntaohjelman kautta. Maakuntakaavan tehtävänä on ratkaista valtakunnalliset, maakunnalliset ja seudulliset alueiden käytön kysymykset sekä kiinnittää huomiota maakunnan oloista johtuviin erityisiin tarpeisiin. Maakuntakaava ohjaa kuntien kaavoitusta ja viranomaisten muuta alueiden käyttöä koskevaa suunnittelua.

Kuntakaavoitus on merkittävä keino paikallisella tasolla tapahtuvaan alueiden käytön ohjaamiseen ja kehittämistarpeiden arvioimiseen. Kunnan alueiden käytön järjestämiseksi ja ohjaamiseksi laaditaan yleiskaavoja ja asemakaavoja. Alueelliset ja paikalliset erityispiirteet toimivat kunnan suunnittelun lähtökohtina. Rantojen loma-asutusta koskevien kaavojen sisältövaatimukset korostavat luonnonolojen ja maiseman sekä vesiensuojelun ja virkistystarpeiden huomioon ottamista. Kaava- ja suojelumääräyksissä on mahdollista ottaa muun muassa rannikon erityispiirteitä ja ICZM-näkökulmia tarkemmin huomioon.

Alueiden käytön suunnittelun ja rakentamisen ohjauksen välineillä ratkaistaan myös erilaisten toimintojen ja rakennusten sijoittuminen rannikkoalueilla. Kaavoituksen ohella toimintojen sijoittamisedellytyksiä arvioidaan monissa muissakin rannikoiden kannalta merkittävässä suunnittelu- ja päätöksentekojärjestelmissä, kuten ympäristönsuojelulain, vesilain ja maa-aineslain nojalla annettavissa ratkaisuissa.

Rannikon kestävä rahoitusmahdollisuudet

Taloudellinen ohjaus usein tukee muuta ohjausta kannustamalla halutunlaiseen toimintaan. Ohjauksen keinoina ovat tyypillisesti erilaiset maksut, verot ja tuet. Näiden lisäksi taloudelliseen ohjaukseen luetaan usein myös vapaaehtoiset sopimukset.

Suosituksen näkökulmasta merkityksellisiä ovat sellaiset taloudelliset ohjauskeinot, jotka kannustavalla tavalla ohjaavat toimintaa rannikon ympäristön ja elinvoimaisuuden kannalta kestävään suuntaan. Rannikkoalueen toimintaedellytyksiä tuetaan ensisijaisesti erilaisilla alueiden kehittämisen ohjauskeinoilla. Esimerkkeinä voidaan mainita valtakunnalliset alueiden kehittämisen tavoitteet ja niiden pohjalta laaditut ohjelmat, maakuntien liittojen laatimat maakuntaohjelmat sekä EU:n rakennerahasto-ohjelmat, jotka toimivat merkittävinä rahoitusmahdollisuuksina erilaisille hankkeille. Alueiden kehittämistä tukevat lisäksi muun muassa saariston kehityksen edistämiseksi annetun lain mukaiset tukitoimet saariston elinkeinotoiminnan edistämiseksi sekä tuet saaristoluonnon tai maisemakuvan suojeluun. Rannikkoalueiden elinkeinonharjoittamisen kannalta voidaan lisäksi mainita elinkeinokalatalouden rakennetuki, jonka tarkoituksena on osaltaan edistää muun muassa kalavarojen ja niiden hyödyntämisen välistä kestävää tasapainoa, uudistaa kalatalouden rakenteita sekä edistää alan säilymistä kilpailukykyisenä. Niin ikään tärkeitä rahoitusmahdollisuuksia ovat maa- ja metsätalouden ympäristötukijärjestelmät, joilla pyritään kannustamaan maanomistajaa ympäristön- ja luonnonsuojelun kannalta hyödyllisten toimenpiteiden toteuttamiseen. Uudehkosta luonnonsuojelun taloudellisesta ohjauksesta voidaan lisäksi mainita Etelä-Suomen metsien monimuotoisuusohjelma Metson vapaaehtoisuuteen perustuvat suojelukeinot, kuten luonnonarvokauppa ja tarjouskilpailu.

Ympäristönsuojelua edistäviin hankkeisiin on mahdollista saada avustuksia. Tukea voidaan myöntää muun muassa kehittämis- ja kokeilutoimintaan sekä erilaisiin investointi- ja kunnostushankkeisiin. Avustuksia myöntävät alueelliset ympäristökeskukset ja ympäristöministeriö. Elinkeinojen tukemisen osalta voidaan lisäksi mainita valtiontakaukset yritysten vesiensuojelu- ja ilmansuojeluinvestointien sekä jätteiden hyödyntämisinvestointien rahoitukseen myönnettyjen luottojen vakuudeksi. Valtio osallistuu myös vesihuollon kuntoon saattamiseen tukitoimin, joista ovat pääasiassa vastuussa maa- ja metsätalousministeriö, ympäristöministeriö ja työministeriö. Vesi- ja viemärilaitokset ja erilaiset vesiyhtymät voivat saada valtiolta avustusta, korkotukea ja työllisyysperusteista avustusta. Vesihuoltoavustusta voidaan myöntää myös haja-asutusalueella sijaitsevalle kiinteistölle, jota käytetään pysyvään asumiseen.

Erilaiset strategiat ja ohjelmat

Laaja-alaista suunnittelua toteutetaan rannikkoalueilla myös strategioiden avulla. Esimerkiksi taloudellista toimintaa ja elinvoimaisuutta voidaan ohjata erilaisilla elinkeinostrategioilla, kunnallisilla kehittämisstrategioilla ja paikallisagendoilla. Kestävää käyttöä tavoittelevista strategisista ohjaukeinoista voidaan mainita esimerkkinä uusiutuvien luonnonvarojen kestävää käyttöä ja hoitoa linjaava luonnonvarastrategia sekä Metsähallituksen hallinnoimien merialueiden kokonaisvaltaiseen kehittämiseen ja suunnitteluun tähtäävä meristrategia. Biologisen monimuotoisuuden suojelua varmistetaan osaltaan ns. biodiversiteettistrategialla, jonka tarkoituksena on, että hallinnonalat ja keskeiset elinkeinosektorit ottaisivat toiminnassaan integroidusti huomioon biodiversiteetin ylläpidon ja luonnonvarojen kestävästä käytön.

Puitteet kansallisille kestävästä kehityksen tavoitteille asettaa hallituksen kestävästä kehityksen strategia, jolla pyritään ekologiseen kestävyteen ja sitä edistävien taloudellisten, sosiaalisten ja kulttuuristen edellytysten luomiseen. Ohjelmasta annetussa periaatepäätöksessä esitetään tärkeimpiä kestävästä kehityksen toiminta-alueita koskevat strategiset tavoitteet ja toimintalinjat, joita täydentävästi useat hallinnonalat ja organisaatiot ovat laatineet omia kestävästä kehityksen ohjelmiaan. Suomen kestävästä kehityksen toimikunta on käynnistänyt uuden kansallisen kestävästä kehityksen strategian valmistelun. Strategiaehdotus on määrä olla valmis 31.5.2006 mennessä.

5.2

Toiminnan yhteensovittaminen

Yhteensovittava lainsäädäntö

Toimien parempi yhteensovittaminen ja koordinaatio on yksi keskeisimmistä suositusten tavoitteista. Erillissäätelyn varaan rakentuvan ohjauksen seurauksena eri toimialoilla toteutettujen hankkeiden ja niiden vaikutusten kokonaistarkastelu voi vaikeutua. Laajemman näkökulman saavuttamiseksi ohjausta on pyritty lainsäädäntöä uudistettaessa yhdenmukaistamaan siten, että toiminnat olisivat johdonmukaisia ja että vaikutuksia pystyttäisiin hallitsemaan kattavasti. Tämä tarkoittaa sääntelyn ja sen mukaisen päätöksenteon ulottamista koskemaan toimintokokonaisuutta eri sektoreiden sijasta.

Maankäyttö- ja rakennuslain mukainen suunnittelu on tyypillisesti kokonaisvaltaista ja eri intressejä yhteensovittavaa toimintaa, jossa tunnustetaan toiminnalliset tarpeet ja sovitetaan ne ympäristön vaatimuksiin. Pyrkimys tasapainoisuuteen käy ilmi myös lain tavoitteesta, jonka mukaan alueiden käyttö ja rakentaminen järjestetään siten, että edistetään ekologisesti, taloudellisesti ja kulttuurisesti kestävä kehitystä. Vaikka erilaisten intressien yhteensovittaminen on haasteellista, kaavoitus parhaimmillaan edesauttaa muun muassa ympäristöllisten näkökohtien laaja-alaista tarkastelua ja varhaista huomioon ottamista.

Esimerkkinä yhdentävästä ohjauksesta voidaan mainita myös ympäristövaikutusten arviointimenettelyt. Hankkeiden ympäristövaikutusten sekä viranomaisten suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arviointimenettelyjen tarkoituksena on tuottaa ympäristövaikutuksia koskevaa tietoa kaikkien ympäristöä koskevia päätöksiä tekevien käyttöön. Menettelyissä toteutetaan sekä horisontaalista että vertikaalista integrointia kuulemalla viranomaisia ja kansalaisia eri sektoreilta sekä päätöksenteon tasoilta.

Ympäristövaikutusten arviointimenettelyä sovelletaan asetuksella tarkemmin säädettyihin hankkeisiin, joista saattaa aiheutua merkittäviä haitallisia ympäristövaikutuksia. Arviointivelvollisuus koskee lisäksi harkinnanvaraisesti sellaisia hankkeita, jotka todennäköisesti aiheuttavat merkittäviä ympäristövaikutuksia. Viranomaisen ei voi ilman asianmukaisesti suoritettua arviointia myöntää lupaa hankkeen toteuttamiseen. Arviointimenettely on myös eräs tapa etukäteen kartoittaa suunnitellun hankkeen erilaisia toteuttamisvaihtoehtoja, muun muassa toiminnan sijaintipaikkaan liittyen. Suunnitelmien ja ohjelmien osalta viranomaisella on velvollisuus selvittää ja arvioida valmistelemiensa suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutukset, jos niiden toteuttaminen voi vaikuttaa merkittävästi muun muassa ihmiseen, luontoon ja sen monimuotoisuuteen, rakennettuun ympäristöön, maisemaan tai luonnonvaroihin. Kaavoituksen osalta ympäristövaikutukset selvitetään maankäyttö- ja rakennuslain mukaisesti. Kaavaa laadittaessa on tarpeellisessa määrin selvitettävä ja arvioitava suunnitelman ja tarkasteltavien vaihtoehtojen toteuttamisen ympäristövaikutukset, mukaan lukien kaavan yhdyskuntataloudelliset, sosiaaliset, kulttuuriset ja muut vaikutukset.

Parhaimmillaan ympäristövaikutusten arviointimenettely tukee laaja-alaista ja yhteensovittavaa näkökulmaa. Tietoa lisäämällä arviointiprosessi edistää eri sektoreiden tulkinnallista lähentymistä ja ennakoivaa ympäristönsuojelua. Erityisesti suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arvioinnilla on merkitystä pienimuotoisemman kehityksen sekä erilaisten riskitekijöiden käsittelemisessä. Myös suunnitelmien ja ohjelmien seuranta on SOVA-laissa nostettu esille: viranomaisen on huolehdittava siitä, että arvioinnin piiriin kuuluvien suunnitelmien ja ohjelmien toteuttamista ja siitä aiheutuvia merkittäviä ympäristövaikutuksia seurataan siten, että voidaan tarvittaessa ryhtyä toimenpiteisiin ympäristöhaittojen ehkäisemiseksi ja vähentämiseksi.

Viranomaisyhteistyö

Viranomaistoiminnan koordinointi ja hallinnon yhteistyömahdollisuudet ovat yksi tärkeimmistä suosituksen edellyttämistä toimista. Hallinnollista yhteistyötä pyritään toteuttamaan paitsi lainsäädännössä myös olemassa olevilla hallintokäytännöillä. Viranomaispäätösten koordinoitua varten käytetään erilaisia lausuntoprosessien ja yhteistyöelimiä. Viranomaisyhteistyön toimintatavat ovat Suomessa pitkälti vakiintuneita osaksi normaalia käytäntöä.

Maankäyttö- ja rakennuslaissa pyritään alueiden käytön suunnittelussa kiinnittämään huomiota viranomaisten väliseen yhteistyöhön. Kaavoituksessa yhteistyöhön kuuluvat tietyt laissa määritellyt viranomaisneuvottelut, kehittämiskeskustelut ja viranomaisilta pyydettävät lausunnot sekä vapaamuotoinen keskustelu kaavoittajan ja muiden viranomaisten välillä. Esimerkkeinä yhteistyöstä voidaan mainita muun muassa laajapohjainen valmistelu luonnon monimuotoisuuden toimintaohjelman sekä luonnon virkistyskäytöstä ja luontomatkailun edistämisestä annetun valtioneuvoston periaatepäätöksen laatimiseksi. Sektorilainsäädännön valmisteluun kuuluu yleisesti viranomaisten välistä yhteistyötä. Rannikkoalueita koskien voidaan lisäksi mainita esimerkkinä alueen valvontaan ja pelastustoimintaan liittyvä viranomaisyhteistyö sekä valtion maiden luonnonvarasuunnittelu, jossa luonnonsuojelun, talouskäytön ja virkistystyksen tavoitteita pyritään sovittamaan yhteen.

5.3

Osallistumismahdollisuudet

Osallistumismahdollisuudet rannikkoalueita koskevaan suunnitteluun ja päätöksentekoon ovat suosituksen mukaan olennaisia. Osallistumisen nähdään lisäävän kiinnostusta ja kannustavan ympäristön suojelemiseen. Lisäksi sen katsotaan tuovan kansalaisia lähemmäksi päätöksentekoa, lisäävän sitoutumista, vähentävän ristiriitoja sekä tuovan päätöksentekoon paikallista asiantuntemusta. Rannikon käyttäjätahojen välisellä vuorovaikutuksella voidaan parantaa muun muassa suunnittelun tehokkuutta ja sujuvuutta. Yhteistyöllä on mahdollista löytää sellaisia tavoitteita ja keinoja, joihin kaikki toimijatahot voivat vapaaehtoisesti sitoutua.

Mahdollisuus vaikuttaa elinympäristöä koskevaan päätöksentekoon nojautuu Suomessa perustuslakiin, jonka mukaan julkisen vallan on pyrittävä turvaamaan jokaiselle mahdollisuus vaikuttaa elinympäristöään koskevaan päätöksentekoon. Osallistumisesta säädetään tarkemmin useita eri toimintoja säätelevien tai alueiden käytön ja hoidon suunnittelua koskevissa laeissa. Esimerkiksi maankäyttö- ja rakennuslaissa on säädökset vuorovaikutuksen järjestämisestä. Kaavoituksessa viranomaisten yhteistyötahoina ovat muun muassa asukkaat, maanomistajat sekä elinkeinoelämän ja kansalaisjärjestöjen edustajat. Maankäytön suunnittelussa pyritään turvaamaan osallistumismahdollisuudet valmisteluun, vuorovaikutteisuus, suunnittelun laatu, asiantuntemuksen monipuolisuus ja avoin tiedottaminen. Näitä tavoitteita konkretisoidaan muun muassa osallistumis- ja arviointisuunnitelman laatimisvelvoitteella sekä tiedottamalla kaavoituksesta. Hankkeiden ympäristövaikutusten arviointinettelyllä edistetään vuorovaikutuksen ja kansalaisten vaikutusmahdollisuuksien sekä prosessin läpinäkyvyyden vahvistamista. Myös SOVA-lain yhtenä keskeisenä tavoitteena on parantaa yleisön tiedonsaantia ja osallistumismahdollisuuksia erilaisien suunnitelmien valmistelussa.

Rannikkoalueita koskevasta vuorovaikutteisesta ja osallistavasta suunnittelusta voidaan mainita esimerkkeinä myös luonnonvarasuunnittelu, vesienhoidon järjestämisestä annetun lain mukainen vesienhoitoalueittainen suunnittelu sekä Natura 2000-alueiden hoidon ja käytön suunnittelu, johon kuuluu keskeisesti eri sidosryhmien osallistamista. Luonnonvarasuunnittelussa ja sen osana metsien alue-ekologisessa suunnittelussa valtion maa- ja vesialueita pyritään tarkastelemaan kokonaisvaltaisesti eri näkökulmista, ja osallistumismahdollisuudet ovat tarkastelussa keskeisessä asemassa. Vesienhoitoalueilla toteutettavassa suunnittelussa puolestaan korostetaan

laajaa yhteistyötä hallinnon, elinkeinoelämän sekä kolmannen sektorin välillä. Tarkoituksena on, että vesienhoidon suunnitteluun ja päätöksentekoon saataisiin mukaan entistä enemmän ympäristöhallinnon ulkopuolisia toimijoita.

Rannikkoalueiden yhdenmetyksen käytön ja hoidon näkökulmasta myös kunnalliset ja maakunnalliset demokraattiset toimintatavat tarjoavat välineitä osallistumiseen ja samalla mahdollistavat paikallisten olosuhteiden ja tarpeiden heijastumisen rannikkoa koskevaan päätöksentekoon.

5.4

Virkistysmahdollisuudet

Virkistyskäyttö alueiden käytön suunnittelussa

Maankäyttö- ja rakennuslaki edellyttää alueiden käytön suunnittelulta virkistyskäyttömahdollisuuksien turvaamista. Maakuntakaavaa laadittaessa on virkistykseen soveltuvien alueiden riittävyteen kiinnitettävä erityistä huomiota. Samaten kuntien yleis- ja asemakaavoituksella on pyrittävä turvaamaan puistojen tai muiden lähivirkistykseen soveltuvien alueiden riittävyys. Myös ranta-alueiden loma-asutusta suunniteltaessa tulee maisema-arvojen sekä vesistön, maaston ja luonnon ominaispiirteiden ohella ottaa huomioon virkistystarpeet.

Virkistystarpeet on nostettu esiin valtakunnallisissa alueidenkäyttötavoitteissa, joiden mukaan alueiden käytöllä edistetään luonnon virkistyskäyttöä sekä luonto- ja kulttuurimatkailua erityisesti moninaiskäytön edellytyksiä parantamalla. Maakuntakaavoituksessa on luotava edellytykset ylikunnallisesti merkittävien virkistyskäytön reitistöjen ja verkostojen muodostamiselle sekä yhdessä yleiskaavoituksen kanssa luotava edellytykset seudullisten virkistysalueiden muodostamiselle erityisesti Etelä-Suomessa ja suurilla kaupunkiseuduilla. Maakuntakaavoituksessa on lisäksi otettava huomioon virkistyskäytön kannalta erityistä suojelua vaativat vesistöt.

Valtioneuvoston periaatepäätös toimintaohjelmasta luonnon virkistyskäytön ja luontomatkailemisen edistämiseksi linjaa osaltaan virkistyskäytön yleisiä edellytyksiä. Strategista lähestymistapaa heijastavina kehittämistoimenpiteinä on periaatepäätöksessä mainittu muun muassa virkistyskäyttöön liittyvien tavoitteiden yhteensovittaminen ja vastuiden selkiyttäminen, luonnossa toimimisen edellytysten parantaminen, virkistyskäyttöön liittyvien toimijoiden yhteistyön kehittäminen sekä tiedon ja osaamisen lisääminen. Toimenpiteiden toteuttamiseen on päätöksessä liitetty myös aktiivinen seuranta.

Valtion omistuksessa olevien alueiden virkistyskäytöstä huolehtiminen kuuluu Metsähallitukselle, joka pyrkii yhteensovittamaan luonnonsuojelun, talouskäytön ja virkistyskäytön tavoitteita luonnonvarasuunnittelulla sekä suojelualueiden osalta yksityiskohtaisilla hoito- ja käyttösuunnitelmilla. Metsähallituksen alueilla kehitetään aktiivisesti myös luontomatkailemista. Tätä tarkoitusta palvelevat kaikille avoimet ja usein erilaisia palveluja tarjoavat rannikon merelliset kansallispuistot ja muut suojelupaikat ja retkeilytarkoituksiin hankitut alueet. Paikallistasolla tärkeänä virkistyskäytön edistäjinä ja ylläpitäjinä toimivat kunnat ja kuntien yhteiset virkistysalueyhdistykset.

Jokamiehenoikeudet takaavat Suomessa hyvät mahdollisuudet ulkoiluun ja luonnon virkistyskäyttöön. Jokamiehenoikeuksien nojalla monenlainen luonnon virkistyskäyttö on sallittua käytön tarkoituksesta tai maanomistussuhteista riippumatta.

Oikeuden nojalla jokaisella on mahdollisuus liikkua ja ulkoilla esimerkiksi maa- ja metsätaloustaloudessa olevilla alueilla niiden käyttötarkoitusta haittaamatta. Vesialueiden yleiskäyttö kuuluu Suomessa niin ikään vanhastaan jokamiehen oikeuksien piiriin.

5.5

Rannikkoympäristön suojelu

Suomen Itämeren suojeluohjelma

Itämeren ja rannikkovesien tila on ensiarvoisen tärkeä lähtökohta käyttö- ja hoitotoimille. Rannikkovesien rehevöityminen ja pilaantuminen sekä merialueen lisääntyvä käyttö ja kasvavat onnettomuusriskit edellyttävät huomiota suojelutoimenpiteisiin ja niiden tehostamiseen. Haasteisiin on pyritty vastaamaan erityisesti vuonna 2002 annetulla valtioneuvoston periaatepäätöksellä toimista Itämeren suojelemiseksi sekä sen nojalla vuonna 2005 laaditulla toimenpideohjelmalla.

Suomen Itämeren suojeluohjelman tavoitteena on vaikuttaa Suomenlahden, Saaristomerren, Ahvenanmeren, varsinaisen Itämeren pohjoisosan sekä Pohjanlahden vesien ja merellisen luonnon tilaan. Itämeren hyvän ekologisen tilan saavuttamiseksi suojeluohjelmassa toimitaan kuudella päätaivoitealueella. Nämä ovat rehevöitymisen torjunta, vaarallisten aineiden aiheuttamien riskien vähentäminen, Itämeren käytön haittojen vähentäminen, luonnon monimuotoisuuden säilyttäminen ja lisääminen, ympäristötietoisuuden parantaminen sekä tutkimus ja seuranta.

Ohjelmalla pyritään vähentämään Itämeren rehevöitymistä ja parantamaan Itämeren luonnon ja vesialueiden tilaa. Vaarallisten aineiden päästöt eivät saisi ohjelman mukaan aiheuttaa uhkaa Itämeren eliöyhteisöille eivätkä ihmisen terveydelle. Itämeren luonnonvarojen käytön tulee olla kestäväällä perustalla. Yhtenä lähtökohtana on, etteivät esimerkiksi vesiliikenne, sen vaatimat väylätyöt tai mekaaninen rasitus ja rakentaminen sekä materiaalien ottaminen merestä aiheuttaisi merkittäviä haittoja Itämerelle. Edelleen suojeluohjelman kestävä käytön tavoite edellyttää, että virkistys ja matkailutoiminta merellä ei aiheuta merkittävää haittaa merelliselle ympäristölle. Öljy- ja kemikaalikuljetukset ja suurten öljysatamien toiminta tulisi ohjelman mukaan järjestää mahdollisimman riskittömästi ja minimoida onnettomuuksien haitat vesi- ja rantaluonnolle. Myös laittomat, tahalliset öljypäästöt tulee lopettaa.

Vesiensuojelun tavoiteohjelma

Valtioneuvoston periaatepäätös vesiensuojelun tavoitteista (1998) sisältää vesiensuojelun keskeiset suuntaviivat. Tämä ns. vesiensuojelun tavoiteohjelma linjaa merialueiden, sisävesien ja pohjavesien tavoitetilaa vuonna 2005 sisältäen myös toimenpiteet tavoitteen saavuttamiseksi. Itämeren osalta tavoiteohjelmassa on asetettu lähtökohdaksi, ettei meren tila enää vuonna 2005 heikkenisi. Lisäksi tavoiteohjelmassa kiinnitetään huomiota muun muassa merialueiden ja rantaluonnon ekologisen monimuotoisuuden turvaamiseen.

Vesiensuojelun tavoiteohjelmalla ohjataan vesiensuojelun toimenpiteitä. Vaikka ohjelma ei suoraan sido lupaviranomaisia, ympäristönsuojelulaki edellyttää sen noudattamista muun muassa vesiin liittyvien pilaamishankkeiden lupa-asioita käsiteltäessä. Tavoiteohjelma 2005 on muodostanut päästöjen vähentämistavoitteiden

lähtökohdat muun muassa Itämeren suojelun toimenpideohjelmalle. Myös vesienhoidon järjestämisestä annetun lain mukaista vesienhoidon suunnittelua ohjataan vesiensuojelun tavoiteohjelmalla.

Nykyisen ohjelman toteutumisesta laaditaan arviointiraportti, jonka tulosten pohjalta laaditaan seuraava vesiensuojelun tavoiteohjelma (Vesiensuojelun suuntaviivat 2015).

Vesienhoidon järjestäminen

Laki vesienhoidon järjestämisestä edellyttää vesienhoitoalueiden määrittämistä valuma-alueittain vesien tilan tarkastelua, seuranta ja niihin liittyvää suunnittelua varten. Ekosysteemilähestymistavan suuntaisesti integroidulla valuma-alueiden hoidolla pyritään kokonaisvaltaiseen ja osallistavaan vesienhoidon järjestämiseen veden tilan parantamiseksi.

Alueellisten ympäristökeskusten ja vesienhoitoalueille perustettavien yhteistyö- ja ohjausryhmien tehtävänä on laatia hoitosuunnitelmat ja niihin sisältyvät toimenpideohjelmat. Vesienhoitosuunnitelmassa esitetään, kuinka vesienhoitoalueelle asetetut tavoitteet saavutetaan annettujen määräaikojen puitteissa. Suunnitelmassa on selvitettävä alueen vesivarojen määrällinen ja laadullinen tila, vesien tilaan vaikuttavat tekijät sekä kirjattava pidemmän aikavälin tavoitteet ja toimintojen suuntaviivat. Toimenpideohjelmat puolestaan laaditaan vesienhoidon ympäristötavoitteiden saavuttamiseksi ja niissä esitetään vesienhoidon perustoimenpiteet. Vesienhoitosuunnitelmat ja toimenpideohjelmat tulee laatia vuoden 2009 loppuun mennessä, minkä jälkeen niitä tarkistetaan kuuden vuoden välein.

Pilaantumisen torjunta

Ympäristönsuojelulaki on pilaamisen torjuntaa koskeva yleislaki. Esimerkiksi asumisjätevesien ja teollisuusjätevesien johtamista sekä muita vesipäästöjä aiheuttavia toimintoja säännellään ympäristönsuojelulain nojalla. Toimintojen laajuutta ja pilaantumisvaikutuksia valvotaan ennakolta lupamenettelyjen kautta sekä muun muassa päästöraja-arvoihin perustuen. Ympäristölupamenettelyn lisäksi laki asettaa maaperän, pohjaveden ja meren pilaamiskiellot.

Valtioneuvosto voi antaa asetuksella tarpeellisia säännöksiä ympäristön pilaantumisen estämiseksi ja vähentämiseksi. Jätevesien johtamista koskevassa yksityiskohteisemmassa normituksessa voidaan esimerkiksi ottaa huomioon valtakunnalliset vesiensuojelun tavoitteet. Määräyksiin voivat heijastua myös ympäristönsuojelulain yleiset periaatteet muun muassa parhaasta käyttökelpoisesta tekniikasta tai parhaasta ympäristöllisestä käytännöstä. Esimerkkinä tarkemmasta sääntelystä voidaan mainita uudehko asetus talousjätevesien käsittelystä vesihuoltolaitosten viemäriverkostojen ulkopuolisilla alueilla, jonka tarkoituksena on vähentää talousjätevesien päästöjä ja ympäristön pilaantumista. Koska jätevesiasetusta sovelletaan viemäriverkostojen ulkopuolella, sillä on merkitystä erityisesti haja-asutuksen ja vapaa-ajan asumisen alueilla.

Kunnissa rannikon ympäristönsuojelutarpeita voidaan ottaa tarkentavasti huomioon muun muassa ympäristönsuojelulain mukaisten kunnallisten ympäristönsuojelumääräysten avulla. Ympäristönsuojelumääräyksillä pyritään tarkentamaan ympäristönsuojelulaissa asetettuja yleisiä vaatimuksia paikallisiin olosuhteisiin soveltuviksi. Määräysten sisällön tulee johtua paikallisista oloista sekä olla tarpeellisia ympäristönsuojelulain täytäntöön panemiseksi. Ympäristönsuojelumääräyksiä

voidaan antaa muun muassa silloin, kun ne ovat vesienhoitosuunnitelman mukaan tarpeellisia.

Ilmastonmuutokseen varautuminen

Suositus edellyttää ilmastonmuutoksen tunnustamista ja sen vaikutuksiin reagoimista ennalta varautumisen periaatteen mukaisesti. Suomessa muutoksiin varaudutaan kansallisella ilmastostrategialla ja sen osana vuonna 2005 valmistuneella ilmastonmuutoksen sopeutumisstrategialla. Yksityiskohtaisemman ohjauksen osalta voidaan mainita päästökauppalaki, jonka mukaisella päästöoikeuksien sääntelyllä ja kaupankäynnillä hyödynnetään taloudellisen ohjauksen mahdollisuuksia ilmastonmuutoksesta aiheutuvien vaikutusten torjumiseksi Kioton pöytäkirjan mukaisesti.

Rannikkoalueilla ilmastonmuutokseen sopeutuminen asettaa vaatimuksia erityisesti rakentamisen ohjaukselle ja maankäytön suunnittelulle. Keskeisiä välineitä erityisesti tulvien torjunnan osalta tarjoavat muun muassa maankäyttö- ja rakennuslaki sekä laki vesienhoidon järjestämisestä.

5.6

Rannikkoluonnon suojeleminen

Rannikon luonnonsuojelun kannalta keskeinen ohjauskeino on luonnonsuojelulaki. Keskeisimpinä suunnittelun välineinä luonnonsuojelulaissa ovat luonnonsuojelualueiden muodostamiseen tähtäävät suojeluohjelmat. Rannikoiden kannalta merkityksellisiä ovat muun muassa kosteikkojen suojeluun painottuva lintuvesiensuojeluohjelma vuodelta 1982 sekä vuonna 1990 annettu rantojensuojeluohjelma, jonka tavoitteena on säilyttää arvokasta meri- ja järviluontoa eri puolilla Suomea.

Suojeluohjelmien ja -alueiden muodostamisen ohella luonnonsuojelulain tavoitteita voidaan toteuttaa muun muassa maisema-alueita perustamalla sekä suojelemalla tiettyjä luontotyyppisiä ja lajeja sekä arvokkaita luonnonmuodostumia. Suojeltaviin luontotyyppisiin kuuluvat myös tietyt rannikkoympäristön kohteet, kuten luonnontilaiset hiekkarannat, merenrantaniityt sekä puuttomat tai luontaisesti vähäpuustoiset hiekkadyynit. Vesilain nojalla suojeltuja rannikoillakin esiintyviä luontotyyppisiä ovat muun muassa fladat ja kluuvijärvet.

Luonnonsuojelulailla on pääasiallisesti pantu täytäntöön Euroopan unionin Natura 2000 -verkostoa koskeva sääntely. Luonnonsuojelulain ohella suojelutavoitteita voidaan toteuttaa esimerkiksi kaavoituksen tai muihin lakeihin sisältyvien lupajärjestelmien ja hallinnollisten ohjausjärjestelmien avulla. Natura-verkostoon hyväksytyille alueille laaditaan luonnonsuojelulain nojalla hoito- ja käyttösuunnitelmat, jotka sisältävät tiedot alueen suojeluarvoista, hoidon ja käytön tavoitteista ja alueen käytön rajoituksista.

Varsinaisen luonnonsuojelulainsäädännön ohella suojelunäkökohtia on sisällytetty integroidusti esimerkiksi metsä- ja maa-aineslakeihin sekä kalastuksen ja metsästyksen sääntelyyn. Metsälaki velvoittaa turvaamaan tiettyjä talousmetsissä olevia luonnon monimuotoisuudelle erityisen tärkeitä elinympäristöjä, kuten esimerkiksi puroja ja reheviä lehtolaikkuja, hietikoita, kallioita ja rantaluhtia. Maa-aineslaissa maisemalliset tai luonnonsuojelulliset seikat voivat merkitä maa-ainesten oton estymistä. Esimerkiksi merkittävät muutokset laissa mainituille luonnon tai maiseman arvoille ovat maa-aineslaissa lähtökohtaisesti kiellettyjä. Rannikkoluonnonvarojen kestävän

käytön periaatteeseen nojautuen voidaan muina esimerkkeinä mainita muun muassa kalastuskiintiöt, pyyntiajat ja -mitat sekä erilaiset rauhoitussäännökset kalastus- ja metsästyslakien nojalla.

Oikeudellisten suojelukeinojen ohella luonnonsuojelua koskevan ohjauksen joustavuuteen, kannustavuuteen ja monipuolisuuteen tulisi ICZM-näkökulmasta kiinnittää huomiota. Esimerkiksi vapaaehtoisuuteen perustuvan ohjauksen hyödyntäminen nähdään ICZM-tavoitteita edistävänä toimintatapana, joka erityisesti luonnonsuojelun osalta voi tehokkaammin kannustaa ja sitouttaa maanomistajaa suojelutoimenpiteisiin ja rannikkoluonnon tilan parantamiseen. Esimerkkeinä vapaaehtoisuuteen perustuvasta suojelusta ovat muun muassa luonnonsuojelulain nojalla toteutettavat maanomistajan ja alueellisen ympäristökeskuksen väliset määräaikaiset rauhoitus-sopimukset sekä maanomistajan mahdollisuus hakea suojelualan perustamista maalleen tietyin luonnonsuojelulaissa mainituin edellytyksin. Metsätalouden osalta vapaaehtoisesta suojelusta voidaan mainita Etelä-Suomen metsien monimuotoisuuden suojelun ja talouskäytön yhdistämistä tavoitteleva Metso-ohjelma, johon sisältyvistä kokeiluhankkeista rannikolla on käytössä luonnonarvokauppa, yhteistoimintaverkostot ja tarjouskilpailu.

5.7

Rannikkoa koskevan tiedon saatavuus

Tietojärjestelmät ja rannikon tilan seuranta

Tiedon merkitys kokonaisvaltaisen ja alueelliset erot huomioon ottavan suunnittelun, päätöksenteon ja osallistumisen kannalta on keskeinen. Rannikkoalueita koskevan tiedonsaannin varmistamiseksi ICZM-suosituksessa kehoitetaan jäsenvaltioita luomaan järjestelmiä rannikkoalueiden tilan ja kehityksen seuraamiseksi sekä niitä koskevien tietojen levittämiseksi julkisuuteen.

Rannikkoympäristön tilan seuranta toteutetaan kansallisesti useilla välineillä ja enenevässä määrin erilaisiin indikaattoreihin perustuen. Esimerkkeinä seurannoista ja tulosten tiedottamisesta ovat muun muassa ajantasainen liikenteen seuranta, Itämeren tilan jatkuva seuranta, uimarantojen veden tilan seuranta sekä levätiedotukset. Tiedon saatavuutta ja siihen liittyvää hallinnollista yhteistyötä pyritään parantamaan erilaisin hallinnon ylläpitämin tietokannoin. Ympäristöhallinnon osalta merkityksellisiä tiedonvälitysjärjestelmiä ovat muun muassa ympäristötiedon hallintajärjestelmä, ympäristönsuojelun valvonta ja kuormitustietojärjestelmä sekä rakennetun ympäristön tilan ja kehityksen seurannan tietojärjestelmä. Lisäksi voidaan mainita kaikille avoin verkkopalvelu Lumonet, joka välittää tietoa luonnon monimuotoisuudesta osana kansainvälistä tietoverkkoa.

Tiedon saatavuuteen ja siitä käytävään keskusteluun on viime aikoina vaikuttanut myös kansainvälisellä tasolla tapahtunut kehitys. Suomessa vuonna 2004 voimaansaattatun ns. Århusin yleissopimuksen keskeisenä tavoitteena on ympäristöasioita koskevan tiedonsaannin, kansalaisten osallistumisen ja muutoksenhaku- ja vireillepano-oikeuden takaaminen. Yleissopimus on kuitenkin edellyttänyt vain vähäisiä muutoksia Suomen lainsäädäntöön. Esimerkiksi ympäristöä koskevan tiedon saannin katsotaan pitkälti toteutuvan jo nykyisen lainsäädännön sekä viime aikoina lisäantyneen tiedottamisen pohjalta.

Paikkatietojen yhtenäistämistä tavoitellaan EU:n toimesta ns. INSPIRE-direktiivillä (KOM 516/2004), jolla pyritään tarjoamaan uudenlaista lähestymistapaa seurantaan, raportointiin ja tiedonhallintaan sekä välittämään tietoa hallinnon eri tasojen välillä. Jäsenvaltioissa tämä merkinnee paikkatiedon saatavuuden parantumista sekä sen varmistamista, että tietoa myös välitetään eri tahojen kesken. Suomessa laaditaan direktiiviehdotuksen mukaisesti kansallinen paikkatietostrategia.

Rannikkoympäristön tutkimus

Yhdennetyt käytön ja hoidon toteutuminen edellyttää luotettavaa ja ajantasaista tietoa rannikkoalueiden tilasta ja kehityksestä niitä koskevan päätöksenteon pohjaksi.

Yliopistot sekä rannikoilla sijaitsevat tutkimusasemat ja tutkimuslaitokset tekevät monipuolista ja monitieteistä vesiin ja rannikkoympäristön tilaan liittyvää tutkimusta. Tutkimuksen ja seurannan tulokset ovat keskeinen lähtökohta muun muassa Itämeren suojelulle. Tieto Itämeren tilasta sekä vedenalaisesta luonnosta ja sen monimuotoisuudesta on tärkeää ja tarpeen suojelutavoitteiden saavuttamiseksi. Eräs merkittävimmistä tutkimusohjelmista on Suomen akatemian Bireme-ohjelma, jolla lisätään tietoa muun muassa Itämeren tilaan liittyvistä vuorovaikutussuhteista sekä edistetään Itämeren tutkimusta ja aineistojen hyväksikäyttöä. Ohjelmalla on tarkoitus vastata erityisesti Itämeren suojeluohjelman tiedontarpeisiin. EU-rahoitteisella BONUS-hankkeella pyritään perustamaan kansainvälinen Itämeren tutkimusohjelma yhteisesti Itämeren alueen maiden kesken. Hankkeen tavoitteena on muun muassa syventää Itämeren alueen rahoittajaorganisaatioiden yhteistyötä. Meri- ja rannikkoalueiden vedenalaiseen luontoon ja biodiversiteettiin liittyviä tiedon puutteita pyritään parantamaan vedenalaisen meriluonnon monimuotoisuuden inventointiohjelmalla (VELMU). Parhailaan on lisäksi käynnissä koko Suomen kattava luontotyyppien uhanalaisuustarkastelu, jonka on tarkoitus valmistua vuoteen 2007 mennessä.

ICZM-pilottitoiminta ja erilaiset kehittämishankkeet

Rannikkoalueilla toteutettavilla kehittämishankkeilla on mahdollista edistää yhdennetyt käytön ja hoidon tavoitteita. Niiden avulla voidaan muun muassa pyrkiä parantamaan rannikkoympäristön tilaa sekä herättää kiinnostusta rannikkoa kohtaan. Myös tiedon levittäminen ja osallistumismahdollisuudet ovat usein keskeisessä asemassa. ICZM-tyyppisinä hankkeina voidaan mainita muun muassa Perämeri Life ja Karjaanjoki Life -hankkeet, Saaristomeren yhdennetyt käytön ja hoidon strategian laatiminen Saaristomeri Life -hankkeen puitteissa, Pro Saaristomeri -yhteistyö sekä muun muassa Baltcoast, Seareg, Coastsust ja BALANCE Interreg IIIB -naapurisuusohjelman hankkeet. Turun yliopiston koordinoimalla Envifacilitate-Life -hankkeella pyritään vastaamaan ympäristötietoa koskeviin haasteisiin tukemalla alueellisen ympäristötiedon vaihdon ja yhteiskäytön mekanismeja ympäristöä koskevan paikkatiedon osalta.

6 Rannikkoalueiden käytön ja hoidon ohjauksen haasteita

Hyvistä ohjauskeinoista huolimatta rannikkoalueiden yhdenmetyt käyttö ja hoidon toteuttamisessa on haasteita. Erityisesti rannikkoympäristön tila ja sen tulevaisuuden näkymät ovat huolestuttavia. Suomenlahdella ja Saaristomerellä vesien tila on heikentynyt ja laadultaan tyydyttävän veden alue on laajentunut. Suojelutoimenpiteiden tehostaminen on rannikkovesien rehevöitymisen, merialueen lisääntyvän käytön ja oletettujen ilmastonmuutoksesta aiheutuvien vaikutusten johdosta välttämätöntä.

Väestön väheneminen ja elinkeinorakenteen yksipuolistuminen pienissä rannikkokunnissa sekä toisaalta väestömäärän ja elinkeinoelämän kasvu suurempien rannikkokaupunkien alueella luovat haasteita rannikon tasapainoiselle kehitykselle. Muutokset elinkeinojen harjoittamistavoissa ja rannikon kasvava käyttö muokkaavat maisemaa, vaikuttavat biologiseen monimuotoisuuteen ja korostavat siten tarvetta luonnon ja kulttuuriympäristön kannalta arvokkaan rannan säilyttämiseen. Suojelutavoitteita voi rantojen sulkeutumisen seurauksena vaarantaa myös virkistyspaikkeen kohdistuminen suojelullisesti arvokkaille luontoalueille. Ongelmia aiheuttavat edelleen muun muassa puutteelliset tiedot vedenalaisesta luonnosta, rannikon uhanalaisista luontotyypeistä sekä haitallisten aineiden ominaisuuksista ja mahdollisesta esiintymisestä ympäristössä.

Lukuisista toimijoista johtuen sektoreiden yhteensovittamisen tarve rannikkoalueella on ilmeinen. Erisuuntaiset hallinnolliset tavoitteet ja toimijoiden intressit sekä käytäntöjen moninaisuus voivat johtaa ristiriitaisuuksiin ja kestävämpään käyttöön. Yhteensovittaminen vaatii eri viranomaisilta ja prosesseilta selkeyttä, ennakoitavuutta ja hyvää yhteistyötä. Osallistava suunnittelu on rannikkoalueita koskevan toiminnan yhteensovittamiseksi niin ikään tärkeää.

Suosituksen periaatteissa kiinnitetään erityistä huomiota ohjauksen johdonmukaisuuteen sekä rannikkoalueita koskevan suunnittelun ja päätöksenteon laatuun. Sääntelyn ja hallinnonalojen toimien johdonmukaisuutta voidaan edistää yhteisten tavoitteiden määrittämisellä. Yhteisesti sovittujen päämäärien saavuttaminen edellyttää rannikkoalueen kestäväan käyttöön ja kehitykseen liittyvien periaatteiden omaksumista ja niiden sisällyttämistä toimintaan. Olemassa olevia välineitä tulisi kyetä käyttämään rannikon vaatimusten sekä integroivan ja osallistavan ohjauksen näkökulmasta parhaimmalla tavalla. Lainsäädännön ohella on syytä korostaa myös erilaisten käytäntöjen merkitystä tavoitteiden saavuttamisessa.

Rannikkoalueita koskevan tiedon saatavuuteen, eri lähteistä saatavien tietojen yhtenäisyyteen ja niiden käyttökelpoisuuteen liittyy kehittämistarpeita. Rannikkoalueita koskeva ajantasainen tieto on välttämätöntä osallistumiselle sekä pitkäjänteisyyteen, ennakointiin ja joustavuuteen perustuvalla suunnittelulla ja päätöksenteolla.

Suomen omien toimien ohella kansainvälisen ja EU-tason yhteistyöllä on suuri merkitys Suomen rannikkoalueiden tilan parantamisessa. Rannikkoalueiden yhdenmetyä käyttöä ja hoitoa edistävän kansainvälisen sääntelyn kehittämisestä, yhteistyöstä kansainvälisissä organisaatioissa ja kansallisella tasolla tapahtuvan täytäntöpanon tehokkuudesta on huolehdittava.

Rannikkoalueiden yhdennetyn käytön ja hoidon yhtenä keskeisenä haasteena on huomion kiinnittäminen rannikkoalueita, erityisesti veden tilaa, koskeviin ongelmiin sekä rannikkoa ja sen tarjoamia mahdollisuuksia koskevan kiinnostuksen herättäminen. Yhdennetyn käytön ja hoidon kehittäminen vaatii pitkäjänteistä työtä. Rannikkoa koskevassa ohjauksessa tulisi pystyä varmistamaan tasapainoinen kehitys; rannikkoalueiden säilyminen asuttuna, taloudellisen toiminnan mahdollisuudet sekä luonnon- ja ympäristönsuojelun hyvä taso. Tämä edellyttää käytön ja hoidon ohjaukselta integroivaa ja laaja-alaista näkökulmaa. Vaikka yksittäisiä välineitä strategiseen ohjaukseen on olemassa, mahdollisuuksia rannikkoalueen tarkastelemiseen entistä yhtenäisempänä kokonaisuutena tulee kehittää.

SÄÄDÖSLUETTELO

Aluevalvontalaki (755/2000)
Asetus rakennerahasto-ohjelmien hallinnoinnista (1354/1999)
Asetus saaristoasiain neuvottelukunnasta (287/1987)
Asetus saaristokuljetusten tukemisesta (449/2002)
Eläinsuojelulaki (247/1996)
Jätelaki (1072/1993) ja -asetus (1390/1993)
Jäteverolaki (495/1996)
Kaivoslaki (503/1965)
Kalastuslaki (28/1982) ja -asetus (1116/1982)
Kestävän metsätalouden rahoituslaki (1094/1996)
Kirkkolaki (1054/1993)
Koskiensuojelulaki (35/1987)
Laki alueiden kehittämisestä (602/2002)
Laki aluksista aiheutuvan vesien pilaantumisen ehkäisemisestä (300/1979)
Laki Euroopan laajuisen rautatiejärjestelmän yhteensopivuudesta (561/2002)
Laki Euroopan yhteisön yhteisen kalastuspolitiikan täytäntöönpanosta (1139/1994)
Laki kiinteän omaisuuden ja erityisten oikeuksien lunastuksesta (603/1977)
Laki metsäkeskuksista ja Metsätalouden kehittämiskeskus Tapiosta (1474/1995)
Laki puolustusvoimista (402/1974) ja asetus (667/1992)
Laki rakennerahasto-ohjelmien kansallisesta hallinnoinnista (1353/1999) ja asetus (1354/1999)
Laki riistanhoitomaksusta ja pyyntilupamaksusta (616/1993)
Laki saariston kehityksen edistämisestä (494/1981)
Laki Suomen talousvyöhykkeestä (1058/2004)
Laki valaiden ja arktisten alueiden hylkeiden suojelusta (1112/1982)
Laki vesienhoidon järjestämisestä (1299/2004) ja asetus vesienhoitoalueista (1303/2004)
Laki viranomaisten suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arvioinnista (200/2005)
Laki yksityisistä teistä (358/1962)
Laki yksityisistä yleisistä satamista (1156/1994)
Laki ympäristövaikutusten arviointimenettelystä (468/1994) ja asetus (268/1994)
Luonnonsuojelulaki (1096/1996) ja -asetus (160/1997)
Luotsauslaki (940/2003)
Maa-aineslaki (555/1981)
Maankäyttö- ja rakennuslaki (132/1999) ja -asetus (895/1999)
Maantielaki (503/2005)
Maastoliikennelaki (1710/1995)
Merensuojelulaki (1415/1994)
Merilaki (1994/674)
Metsälaki (1093/1996)
Metsästyslaki (615/1993)
Muinaismuistolaki (295/1963)
Museolaki 729/1992
Päästökauppalaki (683/2004)
Rakennussuojelulaki (60/1985)
Rautatiekuljetuslaki (1119/2000)
Rautatielaki (198/2003)
Sosiaali- ja terveysministeriön asetus talousveden laatuvaatimuksista ja valvontatutkimuksista (461/2000) ja pienten yksiköiden osalta asetus (401/2001)
Suomen perustuslaki (731/1999)
Terveysuojelulaki (763/1994)
Tieliikennelaki (267/1981)
Ulkoilulaki (666/1973)
Valtioneuvoston asetus alueiden kehittämistoimenpiteiden rahoituksesta (1225/2002)
Valtioneuvoston asetus aluevalvonnasta (971/2000)
Valtioneuvoston asetus kuljetusten alueellisesta tukemisesta (448/2002)
Valtioneuvoston asetus maataloudesta peräisin olevien nitraattien vesiin pääsyn rajoittamisesta (931/2000)
Valtioneuvoston asetus saaristokunnista ja kuntien saaristo-osista (12/2003)
Valtioneuvoston asetus suoja-alueista (1125/2000)
Valtioneuvoston asetus talousjätevesien käsittelystä vesihuoltolaitosten viemäriverkostojen ulkopuolisilla alueilla (542/2003)

Valtioneuvoston periaatepäätös kansallis- ja luonnonpuistoverkon kehittämisohjelmasta (24.2.1978, täydennetty 2.4.1980, 19.12.1985 ja 16.6.1988)

Valtioneuvoston periaatepäätös kansallisesta laajakaistastrategiasta (29.1.2004)

Valtioneuvoston periaatepäätös lehtojensuojeluohjelmasta (13.4.1989)

Valtioneuvoston periaatepäätös lintuvesiensuojeluohjelmasta (3.6.1982)

Valtioneuvoston periaatepäätös Mikkeliinsaarten saariryhmän suojelemiseksi (24.8.1989)

Valtioneuvoston periaatepäätös rantojensuojeluohjelmasta (20.12.1990)

Valtioneuvoston periaatepäätös saariston kehittämisestä vuosiksi 2004–2006 (19.5.2004)

Valtioneuvoston periaatepäätös soiden suojelun perusohjelmasta (19.4.1979 ja 26.3.1981)

Valtioneuvoston periaatepäätös Suomen Itämeren suojeluohjelmasta (26.4.2002)

Valtioneuvoston periaatepäätös Suomen matkailupoliitikasta ”Suomen matkailupoliittiset linjaukset” (13.6.2001)

Valtioneuvoston periaatepäätös toimintaohjelmasta luonnon virkistyskäytön ja luontomatkailun edistämiseksi (13.2.2003)

Valtioneuvoston periaatepäätös vanhojen metsien suojeluohjelmasta (27.6.1996)

Valtioneuvoston periaatepäätös vesiensuojelun tavoitteista (26.4.2002)

Valtioneuvoston periaatepäätös toimintaohjelmasta luonnon virkistyskäytön ja luontomatkailun kehittämiseksi (13.2.2003)

Valtioneuvoston päätös kehitysalueesta ja sen tukialueista (1244/1999, 22.12.1999)

Valtioneuvoston päätös valtakunnallisista alueidenkäyttötavoitteista (30.11.2000)

Valtioneuvoston päätös ympäristönsuojelun edistämiseen myönnettävien avustusten yleisistä ehdoista (894/1996)

Vesihuoltolaki (119/2001)

Vesilaki (264/1961)

Vesiliikennelaki (463/1996) ja -asetus (124/1997)

Viestintämarkkinalaki (393/2003)

Väylämaksulaki (708/2002)

Ympäristöministeriön asetus yleisimpien jätteiden sekä ongelmajätteiden luettelosta (1129/2001)

Ympäristönsuojelulaki (86/2000) ja -asetus (169/2000)

Direktiivi kaatopaikoista (1999/31/EY)

Direktiivi luonnonvaraisten lintujen suojelusta (lintudirektiivi, 79/409/ETY)

Direktiivi luontotyyppien ja luonnonvaraisen eläimistön ja kasviston suojelusta (luontodirektiivi, 92/43/ETY)

Direktiivi vesien suojelemisesta maataloudesta peräisin olevien nitraattien aiheuttamalta pilaantumiselta (nitraattidirektiivi, 91/676/ETY)

Direktiivi vesienhoidon puitteista (2000/60/EY)

Direktiivi ympäristön pilaantumisen ja vähentämisen yhtenäistämiseksi (IPPC-direktiivi, 96/61/EY)

Direktiivi tiettyjen suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arvioinnista (SEA-direktiivi, 2001/42/EY)

II-OSASSA KÄYTETTYÄ KIRJALLISUUTTA

- Ekroos, Ari – Kumpula, Anne – Kuusiniemi, Kari – Vihervuori, Pekka: Ympäristöoikeuden pääpiirteet. WSOY, Helsinki 2002.
- Hallberg, Pekka – Haapanala, Auvo – Koljonen, Ritva – Ranta, Hannu: Uusi maankäyttö- ja rakennuslaki. Lakimiesliiton kustannus, Jyväskylä 2000.
- Hanhijärvi, Johanna: Rannikkoalueiden käytön ja hoidon lainsäädäntö. ICZM-strategian juridista tarkastelua. Edita 2005.
- Hiltunen, Marjukka: Ympäristönsuojelun taloudelliset ohjaukset Suomessa. Suomen ympäristö 676, Helsinki 2004.
- Hollo, Erkki J.: Ympäristönsuojelu- ja luonnonsuojelu-oikeus. Gummerus kirjapaino Oy, Jyväskylä 2004.
- Hollo, Erkki J. – Mehling, Michael – Taina, Tuire: Vertaileva vesioikeus. Suomen ympäristöoikeustieteen seuran julkaisuja 35, s. 7-354, Helsinki 2003
- Hollo, Erkki J. – Salila, Jari: Vesipolitiikan puitedirektiivin (2000/60/EY) implementointi Suomen lainsäädäntöön. Teoksessa Salila, Jari (toim.): Ympäristöoikeudellisia tutkimuksia 2001, 7–68. Suomen Ympäristöoikeustieteellisen Seuran julkaisuja 34.
- Hollo, Erkki J.: Suunnitelmallisuus ja lainsäätäjän tahto maankäyttöasioissa. Ympäristöjuridiikka 1/2005, s. 3-7.
- Jäppinen, Jukka-Pekka – Seppälä, Juha – Salo, Jukka: Ekosysteemilähestymistapa biodiversiteetin suojelussa, hoidossa ja kestävässä käytössä. Suomen ympäristö 733, Helsinki 2004.
- Kokko, Kai: Biodiversiteettiä turvaavat oikeudelliset periaatteet ja mekanismit. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 243, Jyväskylä 2003.
- Kotkasaari, Timo: Vesilainsäädännön perusteet, Opetushallitus, Helsinki 1998.
- Kumpula, Anne: Ympäristö oikeutena. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja, A-sarja N:o 252, Jyväskylä 2004.
- Kuusiniemi, Kari – Kumpula, Anne – Ekoos, Ari – Vihervuori, Pekka: Ympäristöoikeus. WSOY Lakitieto, Juva 2001.
- Maa- ja metsätalousministeriö: Ilmastonmuutoksen kansallinen sopeutumisstrategia. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 1/2005.
- Mäkinen Heikki: Vesienhoidon hallinta Suomessa. Vesipolitiikan puitedirektiivin toimeenpano vuorovaikutteisen suunnittelun näkökulmasta. Helsingin yliopiston maantieteen laitoksen julkaisuja B 51, Helsinki 2005.
- Similä, Jukka: Luonnonsuojelulaki. Lakimiesliiton Kustannus, Jyväskylä 1997.
- Tolvanen, Jukka-Pekka: Maankäytön luonnonsuojelullinen sääntely, Lakimiesliiton Kustannus, Jyväskylä 1998.
- Ympäristöministeriö: Suomen Itämeren suojeluohjelma. Suomen ympäristö 569, Ympäristönsuojelu 2002.

KUVAILULEHTI

Julkaisija	Ympäristöministeriö Alueidenkäytön osasto	Julkaisu-aika	Huhtikuu 2006
Tekijä(t)	Johanna Hanhijärvi, Johanna Yliskylä-Peuralahti		
Julkaisun nimi	Suomen rannikkostrategia, arviointiosa		
Julkaisusarjan nimi ja numero	Suomen ympäristö 10/2006		
Julkaisun teema	Luonnonvarat		
Julkaisun osat/ muut saman projektin tuottamat julkaisut			
Tiivistelmä	<p>Suomen rannikkostrategian arviointiosa on laadittu EU:n rannikkoalueita koskevan suosituksen mukaisesti strategian taustaselvityksenä. Arviointiosa käsittelee Suomen rannikkoalueiden tilaa, keskeisiä toimijoita ja ohjauskeinoja suosituksessa esiteltyjen periaatteiden ja strategisen lähestymistavan valossa.</p> <p>Rannikkoalueen kestävä käytön haasteita ovat muun muassa rannikkoalueen käytön lisääntyminen, ympäristön tilan heikkeneminen, elinkeinon harjoittamismahdollisuuksien kapeneminen, lisääntyvästä liikenteestä johtuvat onnettomuusriskit sekä varautuminen ilmastomuutoksen vaikutuksiin. Erisuuntaiset hallinnolliset tavoitteet ja toimijoiden intressit, käytäntöjen moninaisuus sekä tiedon puute vaikeuttavat rannikkoalueiden käyttöä ja hoitoa kestäväällä tavalla.</p> <p>Vaikka hyviä yksittäisiä ohjauskeinoja on olemassa, mahdollisuuksia rannikkoalueen tarkastelemiseen yhtenäisenä kokonaisuutena tulee kehittää. Tarvitaan integroivaa ja laaja-alaista näkökulmaa rannikkoalueen elinvoimaisuuden kehittämiseksi ja monimuotoisuuden säilyttämiseksi.</p>		
Asiasanat	Rannikkostrategia, rannikkoalue, rannikko, yhdenmety käyttö ja hoito		
Rahoittaja/ toimeksiantaja	Ympäristöministeriö		
	ISBN 952-11-2236-6 (nid.)	ISBN 952-11-2237-4 (PDF)	ISSN 1238-7312 (pain.)
	Sivuja 82	Kieli suomi	ISSN 1796-1637 (verkkoi.) Hinta (sis. alv 8 %)
			Luottamuksellisuus julkinen
Julkaisun myynti/ jakaja	Edita Publishing Oy, Asiakaspalvelu, PL 800, 00043 EDITA puh. 020 450 05, telefax 020 450 2380 sähköposti: asiakaspalvelu.publishing@edita.fi, www-palvelin: www-edita.fi/netmarket		
Julkaisun kustantaja	Ympäristöministeriö		
Painopaikka ja -aika	Edita Prima Oy, Helsinki 2006		

PRESENTATIONSBLAD

Utgivare	Miljöministeriet Markanvändningsavdelningen	Datum April 2006		
Författare	Johanna Hanhijärvi, Johanna Yliskylä-Peuralahti			
Publikations titel	Suomen rannikkostrategia, arviointiosa (Finlands kuststrategi, bedömningsdel)			
Publikationsserie och nummer	Miljön i Finland 10/2006			
Publikationens tema	Naturtillgångar			
Publikationens delar/ andra publikationer inom samma projekt				
Sammandrag	<p>Bedömningsdelen i Finlands kuststrategi har utarbetats i enlighet med EU:s rekommendation om kustområden som en bakgrundsutredning till strategin. Bedömningsdelen behandlar de finländska kustområdenas tillstånd och deras viktigaste aktörer samt styrmedel för förvaltning av kustområden i ljuset av de i rekommendationen presenterade principerna och det strategiska betraktelsesättet.</p> <p>Utmaningar för en hållbar användning av kustområden är bland annat den ökade användningen av kustområdet, försämringen i miljös tillstånd, de minskande möjligheterna till näringsutövande, olycksriskerna från den ökande trafiken samt förebyggandet av klimatförändringens effekter. En hållbar kustområdesförvaltning försvåras av motstridiga administrativa mål, aktörernas olika intressen, många olika tillvägagångssätt och bristen på information.</p> <p>Även om det finns bra enstaka styrmedel, måste man utveckla instrument som gör det möjligt att betrakta kustområdet som en enhetlig helhet. Det behövs en integrerande och övergripande synvinkel för att utveckla kustområdets livskraft och bevara dess mångfald.</p>			
Nyckelord	Kuststrategi, kustområde, kust, integrerad kustförvaltning			
Finansier/ uppdragsgivare	Miljöministeriet			
	ISBN 952-11-2236-6 (hft.)	ISBN 952-11-2237-4 (PDF)	ISSN 1238-7312 (print)	ISSN 1796-1637 (online)
	Sidantal 82	Språk Finska	Offentlighet Offentlig	Pris (inneh. moms 8 %)
Beställningar/ distribution	Edita Publishing Ab, Kundservice, PB 800, FI-00043 EDITA tel. +358 20 450 05, telefax +358 20 450 2380 e-mail: asiakaspalvelu.publishing@edita.fi, www-server: www-edita.fi/netmarket			
Förläggare	Miljöministeriet			
Tryckeri/tryckningsort och -år	Edita Prima Ab, Helsingfors 2006			

DOCUMENTATION PAGE

<i>Publisher</i>	Ministry of the Environment Land Use Department	<i>Date</i> April 2006		
<i>Author(s)</i>	Johanna Hanhijärvi, Johanna Yliskylä-Peuralahti			
<i>Title of publication</i>	Suomen rannikkostrategia, arviointiosa (Finnish Coastal Zone Strategy, assessment section)			
<i>Publication series and number</i>	The Finnish Environment 10/2006			
<i>Theme of publication</i>	Natural Resources			
<i>Parts of publication/ other project publications</i>				
<i>Abstract</i>	<p>The assessment section of the Finnish Coastal Zone Strategy has been prepared in accordance with the EU recommendation on coastal zones as background investigation for the Strategy. The assessment section deals with the current state of Finnish coastal zones, main actors, and methods of management, in the light of the principles and strategic approach outlined in the recommendation.</p> <p>Challenges of sustainable use of the coastal zone include e.g. increased use of coastal areas, deterioration of the state of the environment, restriction of occupational opportunities, accident risks brought about by increasing traffic, and preparing for the impacts of climate change. Disparate administrative objectives and actor interests, diversity of practices and lack of information hinder sustainable use and management of coastal zones.</p> <p>Although good individual means of management exist, possible means of studying the coastal zone as a uniform entity need to be developed. An integrating and wide perspective is required in order to develop the vitality of the coastal zone and to preserve its diversity.</p>			
<i>Keywords</i>	Integrated Coastal Zone Management, Coastal Strategy, Coastal Management, Coastal Zone			
<i>Financier/ commissioner</i>	Ministry of the Environment			
	ISBN 952-11-2236-6 (pbk.)	ISBN 952-11-2237-4 (PDF)	ISSN 1238-7312 (print)	ISSN 1796-1637 (online)
	<i>No. of pages</i> 82	<i>Language</i> Finnish	<i>Restrictions</i> For public use	<i>Price (incl. tax 8 %)</i>
<i>For sale at/ distributor</i>	Edita Publishing Ltd. P.O. Box 800, FI-00043 EDITA tel. +358 20 450 05, telefax +358 20 450 2380 e-mail: asiakaspalvelu.publishing@edita.fi, www-server: www-edita.fi/netmarket			
<i>Financier of publication</i>	Ministry of the Environment			
<i>Printing place and year</i>	Edita Prima Ltd. Helsinki 2006			

Suomen rannikkostrategian arviointiosa on laadittu EU:n rannikkoalueita koskevan suosituksen mukaisesti strategian taustaselvityksenä. Arviointiosa käsittelee Suomen rannikkoalueiden tilaa, keskeisiä toimijoita ja ohjauskeinoja suosituksessa esiteltyjen periaatteiden ja strategisen lähestymistavan valossa.

Rannikkoalueen kestävän käytön haasteita ovat muun muassa rannikkoalueen käytön lisääntyminen, ympäristön tilan heikkeneminen, elinkeinon harjoittamismahdollisuuksien kapeneminen, lisääntyvästä liikenteestä johtuvat onnettomuusriskit sekä varautuminen ilmastomuutoksen vaikutuksiin. Erisuuntaiset hallinnolliset tavoitteet ja toimijoiden intressit, käytäntöjen moninaisuus sekä tiedon puute vaikeuttavat rannikkoalueiden käyttöä ja hoitoa kestäväällä tavalla.

Vaikka hyviä yksittäisiä ohjauskeinoja on olemassa, mahdollisuuksia rannikkoalueen tarkastelemiseen yhtenäisenä kokonaisuutena tulee kehittää. Tarvitaan integroivaa ja laaja-alaista näkökulmaa rannikkoalueen elinvoimaisuuden kehittämiseksi ja monimuotoisuuden säilyttämiseksi.

YMPÄRISTÖMINISTERIO
MILJÖMINISTERIET
MINISTRY OF THE ENVIRONMENT

Myynti: Edita Publishing Oy
PL 800, 00043 EDITA
Asiakaspalvelu: puh. 020 450 05, faksi 020 450 2380
Edita-kirjakauppa Helsingissä:
Annankatu 44, puh. 020 450 2566

ISBN 952-11-2236-6 (nid.)

ISBN 952-11-2237-4 (PDF)

ISSN 1238-7312 (pain.)

ISSN 1796-1637 (verkkoj.)